

AZ ADÓREFORM.

I. AZ ADÓREFORM PÉNZÜGYI MÉRLEGE.

II. REVÍZIÓ ÉS TELJES ADÓREFORM.

ÍRTA

DR-SZENDE PÁL

AZ ORSZÁGOS MAGYAR KERESKEDELMI EGYESÜLÉS
FŐTITKÁRA.

AZ ADÓ ÉS ILLETÉKÜGY REFORMJÁRA IRÁNYULÓ JAVASLATOKKAL
BŐVÍTETT KÜLÖNLENYOMAT AZ ADÓ- ÉS ILLETÉKÜGYI SZEMLE
1913. ÉVFOLYAMÁBÓL.

AZ ADÓ- ÉS ILLETÉKÜGYI SZEMLE KIADÁSA
BUDAPEST, V., FALK MIKSA UTCZA 7.
1914.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Előszó.....	VII
I. Az adóreform pénzügyi mérlege.....	1
A) Hivatalos számítások	3
B) Az adóalanyok száma	7
1. Önálló földbirtokosok 8. 1. – 2. Bérlők 9.1. – 3. Gazda- sági és erdészeti tisztviselők 9. 1. – 4. Vezető állásban levő mező- gazdasági cselédek 9. 1. – 5. Mezőgazdasági cselédek 10. 1. – 6. Mezőgazdasági munkások 10. 1. – 7. Erdészeti napszámosok 10. 1. – 8. Egyéb erdészeti alkalmazóiak 10. 1. – 9. önálló ipa- rosok 11.1.– 10. Házi-, nép-és vándoriparosok 11. 1. – 11. Önálló kereskedők 11. 1. – 12. Közlekedési önállók 11. 1. – 13. Ipari, közlekedési és kereskedelmi munkások 12 1. – 14. Bánya- és kohó- munkások 13. 1. – 15. Magántisztviselők és kereskedelmi alkalm- zottak 14 1. – 16. Közzolgálat és értelmiségi foglalkozások 14.1. – 17. Tőkések és magánzók 15. 1. – 18. Házi cselédek 16. 1. – 19. Közönséges napszámosok 16. 1. – 20. Egyéb és ismeretlen foglalkozásúak 16. 1. – 21. Összesítés 16. 1.	
C) Az adóbevétel összege	18
1. Földadó	18
2. Házadó	19
3. Általános kereseti adó.....	19
4. Tőkeamat- és járadékadó	22
5. Nyilvános számadásra kötelezett vállalatok kereseti adója.....	23
6. Általános jövedelmi adó	23
a) A földbirtok jövedelmi adója.....	23
b) Házak jövedelmi adója	32
c) Kereseti adó alá tartozó jövedelmek adója	33
d) Tőkejövedelmek adója.....	34
e) Nyilvános számadásra kötelezett vállalatok kereseti adója.....	35
f) Állandó fizetések adója	36
g) Munkabérek jöv. adója	37
h) A jövedelmi adó összesítése	39
7. Az adóreform pénzügyi osszeredménye.....	40
8. Osztrák párhuzam	42

II. Revízió és teljes adóreform	45
<i>A) A revízió időpontja és terjedelme</i>	<i>47</i>
1. Új egyenes adók létesítése 49. 1. – 2. A fogyasztási és egyéb közvetett adók reformja 49. 1. – 3. A helyhatósági adóztatás 50. 1. – 4. Az adóigazgatási szervezet 51. 1. – 5. A jogorvoslati rendszer 52. 1. – 6. A közigazgatás általános reformja 52. 1. – 7. A jövedéki büntetőjog reformja 52. 1.	
<i>B) Az új adótörvények (1909: V-X t. c. és az 1912: XLIII t. c.) revíziója.....</i>	<i>64</i>
1. Földadó.....	65
2. Házadó.....	65
3. Tőkekamat- és járadékadó.....	56
4. Nyilvános számadásra kötelezett vállalatok kereseti adója.....	68
5. I. és II. oszt. kereseti adó.....	57
6. Hadmentességi díj.....	57
7. Általános kereseti adó.....	59
<i>a) Az 1909: IX. t.-c. és az 1912: XLIII. t.- c. kapcsolatos intézkedéseinek revíziója.....</i>	<i>61</i>
<i>aa) Adóalanyok 61. 1. – bb) Új üzletek adókötelezettsége 63. 1. – cc) Adómérséklés és elengedés 63. 1. – dd) Vasúti és gőzhajózási adatgyűjtés 64. 1. – ee) Az adóköteles jövedelem 64. 1. – ff) Levonások 65. 1. – gg) Több üzlet és foglalkozás 66. 1. – hh) Kontingens 66. 1. – ii) Adókulcs 68. 1. – jj) Bevallás 70. 1. – kk) Birságpótlók 71. 1. – ll) Adóketetítés előkészítése 71.1. – mm) Adóketetítő bizottság 71. 1. – nn) Adóketetési időszak 72. 1. – oo) Könyvvizsgálat 72. 1. – pp) Tanuk díjazása 72. 1. – qq) Minimális adóalapok 73. 1. – rr) Minimális adóketetek 74.1. – ss) Hátározat és felebbezés 75.1. – tt) Felszólamlást bizottság 75.1. – uu) Panaszzog korlátozása 76. 1. – vv) Házalók 76.1. – ww) Dohányárusok és italmérők 76.1. – xx) jövedéki büntető eljárás 77. 1. – yy) A törvény nyelvezete 77. 1.</i>	
<i>b) Tarifális és felosztásos kereseti adó.....</i>	<i>78</i>
<i>aa) Fix tarifa 85. 1. – bb) Fix tarifa kontingenssel 85. 1. cc) Mozgó tarifa kontingens nélkül 85.1. – dd) Mozgó tarifa kontingenssel 86. 1. – ee) Mozgó tarifa kontingenssel felosztásos alapon 86. 1. – ff) Fix és mozgó tarifa összekapcsolása 86. 1. – gg) Felosztásos és kontingentált adó tarifa nélkül 87. 1. – hh) A porosz rendszer 88. 1.</i>	
<i>c) Kereseti adót helyettesítő jövedelmi adópótlék.....</i>	<i>89</i>
<i>aa) Jövedelmi adóalap után kirotott pótlék 89. 1. – bb) Jövedelmi adóketetekhez igazodó pótlék 89. 1. – cc) Fix tarifa jövedelmi adópótlékkal 90. 1. – dd) Mozgó adótarifa jövedelmi adópótlékkal 90. 1.</i>	
8. Általános jövedelmi adó.....	90
<i>a) Háztartások szerinti adóztatás 90.1. b) Gyámpénztárak 91.1. – c) Levonások 91. 1. – d) k földbirtok jövedelme 92. 1. – e) Az ipari és kereskedelmi jövedelmek 92. 1. – f) Köz- és</i>	

magánalkalmazottak adóalapja 92. 1. – g) Útiátalányok.....	92. 1.
– h) Létféminimüm 92. 1. – i) Adókulcs 92. 1. – j) Személyes és családí viszonyok tekintetbe vétele 92. 1. – k) Adóvallomás 92. 1. – l) Összeíró bizottság 93. 1. – m) Bírságpótlék, az adó-kivető bizottságok szervezete, könyvvizsgálat, tanúk díjazása 93.1. n) Határozat és felebbezés, az adófelszólamlási bizottság alakitása és működése, a panaszjog korlátozása, a jövedéki büntető eljárás 93. 1. – o) Évközi változások 9b. 1. – p) Államialkalmazottak helyhatósági pótdója 93.1. – q) Községi napszámos-adó 94. 1.	
G) Teljes adóreform és pénzügyi program.....	95
1. Alapelvek.....	96
2. Általános jövedelmi adó	100
3. Általános vagyoni adó.....	107
4. Örökségi adó.....	114
5. Értékemelkedési adó	118
6. Hozadéki adók.....	122
a) Földadó	122
b) Házádo	122
c) Kereseti adó.....	125
d) Tőkekamat- és járadékadó.....	125
e) Nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója.....	125
f) Hadmentességi adó	125
7. Fogasztási adók és egyedárúságok	126
a) Szeszádo.....	126
b) Söradó	127
c) Cukoradó.....	128
d) Borital adó.....	128
e) Húsfogasztási adó.....	128
f) Ásványolajadó	128
g) Villany- és gázvilágítási adó.....	129
h) Gyufaadó.....	129
i) Sóegyedárúság	130
j) Dohányegyedárúság,.....	130
k) Vámok	130
8. Fényüzési adók	130
9. Illetékek és forgalmi adók	132
10. Helyhatósági adórendszer	135
a) Állami egyenes adók után kirótt pótdók.....	135
b) Hozadéki adók átengedése	136
c) Önálló községi egyenesadók	137
d) Fogasztási adók.....	137
e) Fényüzési adók.....	137
f) Útadó és közmunka.....	137
g) Kövezetvámok	137
h) Illetékek és forgalmi adók.....	137
11. Pénzügyi szervezet	138

FÜGGELÉK

Az adóstatisztika reformja.....	141
<i>A)</i> Egyenes adók.....	144
I. földadó.....	144
II. Házadó.....	144
III. Kereseti adó.....	145
<i>a)</i> I. oszt. kereseti adó.....	145
<i>b.)</i> II. oszt. kereseti adó.....	146
<i>c.)</i> III. oszt. kereseti adó.....	146
<i>d.)</i> IV. oszt. kereseti adó.....	146
IV. Bányaadó.....	147
V. Tőkekamat- és járadékadó.....	147
VI. Nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója.....	147
VII. Általános jövedelmi és pótdadó.....	148
VIII. Hadmentességi díj.....	148
IX. Adófizetési statisztika.....	148
X. Pénzügyi szervezet.....	149
XI. Összesítés.....	149
<i>B)</i> Fogyasztási adók.....	149
<i>C)</i> Jövedékek.....	150
<i>D)</i> Bélyeg és illeték.....	150
<i>E)</i> A vagyoni és örökségi adó előkészítése.....	151

ELŐSZÓ.

Ez a tanulmány egyrészt az adóreform pénzügyi hatásait akarja számszerűleg megállapítani, másrészt adórendszerünk jövőjére vonatkozó indítványoknak a statisztika segítségével szilárd és kézzelfogható alapot kíván teremteni. Mindkét irányban első kísérlet lévén, ez szolgáljon nagyszámú fogyatkozásainak mentségül. Helyzetemet az a tény is nehezítette, hogy az egyenes adók részletes statisztikáját tartalmazó kiadványsorozat az 1908. évről szóló kötettel egyelőre befejeződött, tehát a hivatalos adóstatisztika éppen abban az időben maradt abba, mikor útmutatásai leginkább elkeltek volna. Új adótörvények hatásainak mérlegelésénél mindig a legfrissebb számokra, a legutóbbi évek adataira van szükség s ezek hiányában kombinált számításokra, kerülő utakon nyert eredményekre voltam utalva. Az 1912. évi adókimutatási és előírási eredményeket is csupán a pénzügyminisztérium egyenes adóügyi számvevőségének lekötő szívesége útján ismerhettem meg, – miért is e helyen őszinte köszönetet mondok, – de ezen adatok csakis a végeredményeket tüntetik fel, ellenben a részletkérdések, az adóteher megosztása stb. tekintetében semmi útmutatást nem nyújtottak.

E könyv az Adó- és Illetékügyi Szemle 1913 március-decemberi számaiban megjelent cikkek foglalata. A házbéradó 1912. évi kimutatására vonatkozó pénzügyminiszteri számvevőségi kimutatásba egy tévedés csúszott be, minthogy azonban ez a jövedelmi adó valószínű eredményére vonatkozó számításokat csak igen csekély mértékben befolyásolta volna, nem tartottam szükségesnek a házak jövedelmi adójára vonatkozó C. 6. b) fejezetet (32. 1.) átdolgozni. A tanulmányt kibővítettem az adóstatisztika reformjára irányuló megjegyzésekkel és indítványokkal. Ha ezeknek csak igen csekély része is valósul meg, azok, akik ezután foglalkoznak majd adóügyi problémákkal, elkerülik jórészt ama nehézségeket, melyekkel nekem most adatok hiányában meg kellett küzdenem.

Az adótörvények életbeléptetése ellen Budapesten 1913 január 5-én a Vigadóban tartott nagygyűlésen elfogadott határozati javaslatnak 6. pontja utasította a szervező-bizottságot, hogy az adótörvények revíziójára nézve szakszerűen és részletesen megokolt javaslatot dolgozzon ki. Mint a nagygyűlés *előadója*, e tanulmányok kidolgozásával és közzétételével egyúttal az ott elvállalt kötelezettségnek is eleget óhajtok tenni.

Végül köszönetet mondok *Szász Sándor* úrnak, az OMKE. irodaigazgatójának, aki az összes számításokat átnézte és ellenőrizte.

*

Az adótörvények elhalasztása csak rövid időre függesztette fel az adótörvényhozás körében megindult küzdelmet. Mihelyt a politikai helyzet nyugvópontra jut, az új választások végbementek, az adóreform ismét napirendre kerül, mert úgy az államháztartás helyzete, mint a megváltozott gazdasági viszonyok sürgősen követelik adórendszerünk teljes átalakítását és modernebb alapokra való helyezését.

Az utolsó évtizedben a legtöbb európai állam belső története jórészt az adórendszer körül folyó küzdelmek szakadatlan láncolata. Régebben a gazdasági és társadalmi ellentétek vallási háborúkban, majd alkotmányjogi küzdelmekben nyilvánultak meg, most leginkább az adórendszer átalakítása körül vívott harcokban élesednek ki. Magyarországon ez a folyamat most indult meg s a harc hevesség tekintetében nem fog elmaradni a nyugati példák mögött. Ennek a küzdelemnek előestéjén a kérdést pénzügyi, közgazdasági és adóstatistikai szempontból megvilágítani s a fejlődés irányait körvonalazni, volt e tanulmány feladata.

Budapest, 1914 január 15-én.

Szende Pál.

I.

**AZ ADÓREFORM PÉNZÜGYI
MÉRLEGE.**

Az 1909. évi adótörvények életbeléptetésének elhalasztása immár befejezett tény. Van tehát idő és alkalom, hogy a revízió módozatait megvitathassuk. Igazságos, minden társadalmi osztályra és foglalkozási ágra arányosan nehezedő adórendszer megalkotása súlyos feladat ugyan, de az igazi nehézségek akkor kezdődnek, mikor a fenti követelményeket az államkincstár érdekeivel kell egyensúlyba hozni. Az 1909. évi adótörvények megjavítására irányuló összes indítványok a levegőben lógnak mindaddig, míg meg nem állapítjuk, minő lenne az elhalasztott törvények pénzügyi hatása, s mily mértékben hatnának vissza az adóbevételek alakulására a módosító intézkedések. Az alábbi fejtegetések célja egy erre irányuló szerény kísérlet: *az adóreform pénzügyi mérlegének megállapítása.*

A) Hivatalos számítások.

Wekerle Sándor miniszterelnök 1907. év végén az adójavaslatokhoz fűzött indokolásban ¹ a javasolt reform mérlegét az 1906. év kivetések alapján következőképen állította fel:

Megszűntek volna a következő adónemek:

a) I. oszt. keresetadó	4.0 millió	K.
h) II. « «	19.7 «	«
c) III. « «	25.3 «	«
d) IV. « «	7.7 «	«
e) bányaadó	0.5 «	«
f) ált. jövedelmi pótdó	<u>38.5 «</u>	«
Összesen...	95*7 millió K.	

Ezzel szemben a fedezet a következő lett volna:

a) ált. jövedelmi adó (évi 46 millió koronában kontingentálva)	46.0 millió K.
b) állandó illetményekre eső jöv. adó a magasabb fizetések pótlékával	8.7 « «
c) ált. keresetadó kontingense	<u>28.0 « «</u>
Összesen „,	827 millió K.
Hiány tehát	13.0 « «

¹ Az egyenesadóreformra vonatkozó törvényjavaslatok, 22.1.

Ehhez még hozzájárult volna a betéti kamatadónak 50%-al történő leszállítása folytán az előző évi 12.6 millió K kivetéssel szemben jelentkező 63 millió K hiány. A földadónál az adókulcsnak 25.5%-ról 20%-ra történt leszállításával beálló bevételcsökkenést Wekerle a fenti kimutatásban számításba nem vette. A földadóról szóló javaslat, illetőleg a későbbi 1909:V. t.-c. elrendelte ugyan a kataszter kiigazítását, de az indokolás sem fűzött hozzá vérmes reményeket, legfeljebb arra számított, hogy a kiigazítás folytán a kataszteri tiszta jövedelem emelkedni fog olyannyira, «hogy legalább *részben* pótolni fogja az adókulcs leszállítása folytán elmaradó állami bevételt» (26. L). Már ekkor is általános volt a vélemény, hogy a kiigazítás i eljárás minimális eredménnyel fog járni, s ezen a cím?,;) előálló hiány évente legalább 7 millió K lesz. Az adóreform által okozott bevételcsökkenés a fenti adatok szerint $13 + 0.3 + 7$ millió K, azaz 26'3 millió koronára rúgott volna.

Ugyanily sötét képet rajzolt Teleszky János pénzügyminiszter 1912 dec. havában tett kijelentéseiben,¹ s a mérleget a következőképen állította fel.

Megszűnő adók:

a)	I. oszt. kereseti adó	508 millió K.
b)	II. « « «	11.34 « «
c)	III. « « «	32.77 « «
d)	IV. « « «	11.66 « «
Összesen		60.85 millió K.

Megjegyezni kívánjuk, hogy a fenti adatok az 1911. évi kivetés hivatalos számaait tüntetik fel. A pénzügyminiszter úr a III. o. kereseti adó eltörlése folytán 37 millió K bevétel elmaradásáról beszélt, ami nyilvánvalóan tévedésen alapul.

Elmarad továbbá az ált. jövedelmi pótdadó, mely az 1912. évi költségvetési előirányzat szerint 41.4 millió koronát tett ki, valójában azonban 42.5 millió koronára becsülhető. A bányaadó eltörlése folytán elmarad 1.0 millió K. A betéti kamatadó leszállítása folytán beálló hiány 8'5 millió koronára tehető.

Feltűnő dolog, hogy Teleszky János pénzügyminiszter sem emlékezett meg a földadó kulcsának leszállítása folytán beállandó bevételcsökkenésről. Pedig a kiigazítási munkálatok előrehaladása igazolta a legpesszimistikusabb számításokat is. Az ország 1910. évi közállapotairól szóló jelentés szerint (27* 1.) a művelési ágakban

¹ L. beszédeit: Magyar Nemzet, 1912 dec. 15. szám. Országgyűlési Értesítő. 1912 dec. 17. szám.

beállott változások keresztülvitele az egész ország területén befejeztetett. De ez az eredeti 155,484.758 írtól 151,641,833 fítra csökkent kataszteri tiszta jövedelmet¹ csupán 3,177.548 fírtal szaporította. Ezen a címen tehát csak 1,270.000 K földadó többletre lehet számítani. Az új osztálybasorozás szintén befejezést nyert, de annak eredményei nem tétettek közzé. A földadóból eredő évi bevétel az eddigi 756 millió K névleges kontingens mellett az árvízmentesítő társulatoknak adott visszatérítések (1911-ben 4,742.889 K) és az elemi csapások folytán nyújtott adóelengedések (1911-ben 2,932.207 K) folytán az utóbbi évek átlagában 68-69 millió koronát tett ki. Ebből az adókulcsnak 21.5%-os leszállítása folytán a jövőben elmarad 13-8 millió K, tehát ha a maradványhoz a fenti 1.27 millió koronát is hozzáadjuk, az új osztálybasorozásnak a kataszteri tisztajövedelmet legalább 60 millió koronával kellene emelnie (ennek 20%-a 12 mill. K), hogy az eddigi adóösszeg befolyjon. Szakkörökben elterjedt vélemény szerint ez teljesen kizárt dolog, sőt valószínűnek tartják, hogy a munkálatok befejezése a földadóbevétel körében legalább 7 millió K évi hiányt fog eredményezni.

A fenti számítások alapján tehát a hiány a következő lenne:

a) kereseti adók	60.85 millió K,
b) betéti kamatadó	8.50 « «
c) bányaadó	1.0 « «
d) ált. jöv. pótdadó	42.50 « «
Összesen	112.85 millió K.

Ehhez földadó	7 « «
Összesen	119.85 millió K.

Ezzel szemben az 1913. évi költségvetési előirányzat a hiány fedezésére szolgáló tételeket a következőkben sorolja fel:

a) Általános kereseti adó:

1. maximális kontingens	30,160.000 K.
2. tantième adó és házalók adója	1,840.000 «
Összesen	32,000.000 K.

b) Jövedelemadó:

1. szolgálati illetmények után.	12,916.000 «
2. nyilvános számadásra kötelezett vállalatok	14,000.000 «
3. egyéb jövedelemadó	27,598.934 «
Összesen a) és b)	54,514.934 K.
Összesen a) és b)	86,514.934 K.

¹ A magyar egyenesadók tört. fejlődése. 69. 1. Egyenesadó-Statistika X. köt. 10. 1.

Szembeállítva ezzel a fentebbi hiányt, az adóreform folytán beálló jövedelmi csökkenés

33.34 millió K,

földadó nélkül pedig

26.34 millió K.

A következő fejtegetések célja: kimutatni, hogy e számítások pesszimisztikusak és téves alapokon épültek fel. *Megkíséreljük kimutatni, hogy az adóreform mostani alakjában különösen az adónovella (1912: LIII. t.-c.) szigorító intézkedései folytán nemcsak bevételecsökkenést nem okozhat, de valószínűleg többlettel fog járni.* Igazolni óhajtjuk végül, hogy *az ipar és kereskedelem s általában a városi lakosság terhe jelentékenyen növekedni fog, és a reform által nyújtott könnyítések folytán előállott bevételecsökkenés pótlása jórészt az ő vállaikra nehezedik.*

B) Az adóalanyok száma,

Mielőtt az előbbi számítások bírálatához hozzáfognánk, szükséges megállapítani, mennyire fog rúgni a jövedelmi adó alá iározó adókö és szmélyek száma. Ezen összeállításnál a népszámlálási kiadványok és főleg a legújabban megjelent választójogi statisztika adatait vesszük alapul. Az egyenes adóstatisztika adataihoz csak kiegészítés és ellenőrzés céljából fordulunk, meri; az eddigi számokból a magas adókulcsok által előidézett alacsony adóalapok folytán alig lehet valamelyes következtetést vonni. így pl. az 1907. évi adójavaslatok indokolása (221. 1.) szerint 3,868.779 adóköteles közül 3,627.382 egyénnek nincs évi 600 K jövedelme, tehát csak 241.397 egyén fizetne ált. jövedelmi adót. Ez a szám még jobban összezsugorodik, ha tekintetbe vesszük, hogy a jövedelmi adóról szóló 1909. évi X. t.-c. a létminimumot 600 koronáról 800 koronára emelte fel.

A mi számításunk tárgya az, hogy hozzávető pontossággal hány oly ember van Magyarországon, *kinek évi jövedelme a 800 koronát meghaladja?* A törvény 3. §-a kimondja, hogy az adóköteles jövedelméhez az a jövedelem is hozzászámítandó, mely a vele közös háztartásban élő feleségét, a fel- és lemenőket és az oldalrokonokat megilleti. Ennek az intézkedésnek súlyos hatását csak az az 1909. évi képviselőházi tárgyalás folyamán elfogadott módosítás enyhíti, mely kimondta, hogy a háztartáshoz tartozó családtagoknak az a keresete, mely napszámból vagy hetibérből származik, ha az fejenként 500 koronánál nem nagyobb, nem számítható az adóköteles családfő jövedelméhez, ha utóbbinak jövedelme az 1000 koronát meg nem haladja. Figyelembe veendő továbbá, főleg az agrár lakosság szempontjából, hogy jövedelemnek tekintendő – a megengedett levonások után – nemcsak a készpénzbeli bevétel, hanem a saját házban, vagy illetménykép, vagy ingyen birt lakás haszonértéke, továbbá akár a sajátjából felhasznált, akár illetménykép vagy ingyen kapott gazdasági, üzleti és más cikkeknek pénzértéke is (1909:X. t.-c. 9. §.) A jogi személyeket figyelmen kívül hagyjuk egyrészt csekély számuk miatt, másrészt mivel a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok jövedelmi adóját az 1913. évi költségvetési törvény úgyis külön számítja fel. *Végül abból indulunk ki, hogy a*

kormány a törvényt komolyan kívánja végrehajtani, mivel ellenkező esetben minden számítás felmondja a szolgálatot.

A lakosságot most a főbb foglalkozási ágak és osztályok szerint vesszük vizsgálat alá.

1. A legnépesebb osztály az *önálló földbirtokosoké*. A választójogi statisztika 1,251.978 önálló földbirtokost mutat ki a 24 éven felüli férfilakosságban (16* 1.). Az 1895. évi mezőgazdasági összeírás szerint volt a magyar birodalomban 2,795.885 gazdaság.* E két szám közötti eltérés magyarázatául mindenekelőtt az szolgál, hogy a két felvétel egymástól távolieső időpontban (1895-1910) és eltérő alapokon történt. Az 1895. évi összeírás nem birtokosokat, hanem gazdaságokat vett fel. Az 1900. évi népszámlálás szerint az önálló birtokosok és bérlők száma 1,848.700 volt.²⁾ Az 1910. évi adatokhoz hozzászámítandók még a jogi személyek, a 24 éven aluliak, a nők és a távollevők. (Az összes távollevők száma 1910-ben 598.219 volt³⁾ – Amerika! s az 1900. évi népszámlálás 218.265 önálló női birtokost és bérlőt tüntetett ki [X. kt. 193. 1.]). Az 1910. évi fölvétel a földbirtokosok sorába csak azokat vette fel, akiknek a földbirtok megélhetésük főalapja s a mezőgazdasági munkások között 450.335 egyén szerepel, kinek föld vagy házbirtoka van, erdészeti munkás van ilyen 11.498, közönséges napszámos pedig 43.191. Mindezeket tekintetbe véve, e számokat a további fejtegetések alapjául elfogadjuk.

Kiindulunk abból a feltevésből, hogy a 20 holdon felüli birtokosok jövedelme meghaladja a 800 K létminimumot. Ez a számítás csak átlagos lehet, mert a tiszta jövedelem, országrészek, művelési ágak és minőségi fokozatok, valamint a mellékkeresetre alkalmas nyújtó viszonyok szerint különböző. De átlagban helyes eredményekre vezet, mert a hány 20 holdon felüli birtokos jövedelme alul marad a létminimumon, ugyanannyi, sőt több 20 holdon aluli birtokosé megüti az adóhatárt, sőt egészen bizonyos, hogy még a 10 holdon aluli birtokosok közül is azok, kik intenzivebb gazdálkodást, állattartást, tejgazdaságot stb. folytatnak, adó alá fognak esni. Még a törpebirtokosok közül is napszám és egyéb mellékkereset révén sokan fognak bejutni az adókötelezettségbe. A 20 holdas adóhatárt azért vettük fel, mert a mai magas termény- és állattárak mellett magasnak épenséggel nem mondható, sőt több általunk megkérdezett szakférfiú az adóhatárt sokkal alacsonyabban állapította meg. Feltevésünket

¹⁾ Magy. Stat. Évkönyv XIX. kt. 80. 1.

²⁾ 1900. évi népszámlálás X. kt. 209. 1.

³⁾ 1910. évi Népszámlálás I. kt. 2* 1.

támogatja az is, hogy a szántóföldnek 65%-a, a szőlőknek 90%, a kertnek 87%, a rétnak pedig 55%-a van a törpe- és kisbirtokosok (0-100 holdig) kezén. Természetesen nemcsak ez a számítás, hanem a törvény is felmondaná a szolgálatot, ha adóalapul a kataszteri tiszta jövedelem fog szolgálni, mert ezen esetben országos átlagot véve tekintetbe a 130 holdas földbirtokosoknál kezdődnék az adófizetés. (Holdanként átlagos adó 1.4 K.)¹ Sőt ha a kataszteri tiszta jövedelem 2.5 szerese lenne sz adóalap, akkor is 53 hold lenne az adóhatár. Ez igazán a demokrácia diadala lenne, de akkor a sokkal gyengébb vagyonerejű ipari munkások, kisiparosok, kiskereskedők, hivatalnokok stb. százezrei ép ily joggal kívánhatnák az adó alóli felmentést. Térjünk most vissza számításunkhoz. A 20 holdon felüli gazdaságok száma 296.159. Ebből egyrészt le keli ütnünk az egy birtokos tulajdonában levő több gazdaságot, másrészt hozzá kell adnunk, hogy 1895 óta nagymérvű parcellázások történtek, ami a kisbirtokosok számát szaporította s ezért a fenti szám alapul elfogadható. A választójogi statisztika szerint az önálló földbirtokosok közül 28 koronán felül földadót fizetett 293.290. (Egy hold föld átlagos adója 1.4 K, $20 \times 1.4 = 28$ K.) A levonásokat ellensúlyozza az a már említett tény, hogy nők, kiskorúak és távollevők a fenti adatba beszámítva nincsenek. Nyugodtan állíthatjuk, hogy a majdani jövedelmi adóstatisztika az itt alapul veendő 295.000 földbirtokosnál mindjárt az első években jóval többet fog felmutatni.

2. A választójogi statisztika 24 éven felül 68.401 önálló férfi *bérlőt, részt* stb. mutat ki. (20* 1. Ezzel szemben az egyenesadó statisztika a TIL oszt. kereseti adó körében az 1902-04. évi kivétési ciklus alatt 163.787 bérlőt és haszonbérlőt sorolt fel² Ezen eltérés oka az 1910. évi felvétel speciális természetétől eltekintve, abban rejlik, hogy a haszonbérlők túlnyomó része önálló földbirtokos is. Ez a tény még jobban igazolja a fentebbi számítás helyességét, mert a bérletből eredő bevétel csak fokozza az önálló birtokosok adóköteles jövedelmét. Tekintettel arra, hogy a bérletből eredő jövedelem sokkal könnyebben kipuhatható, mint a saját kezelésű kisbirtoké, nyugodtan felvehetjük e szám 40%-át, 27.000 *önálló bérlőt*.

3. *Gazdasági és erdészeti tisztviselő* volt 8332. Ezek közül legalább 7000-t vehetünk fel az adózók sorába, annál is inkább, mivel a statisztika megkülönbözteti őket

4. a *vezető állásban levő mezőgazdasági cselédektől* (vincellér,

¹ Egyenes adóstatisztika IX. kt. 10. 1.

² Egyenes adóstatisztika X. kt. 136. 1.

béresgazda stb.). Ilyen van 8704. Mérsékelt számítással a kereső családtagokra való tekintettel adó alá fog esni 4000.

5. A *mezőgazdasági* 24 éven felüli férfi *cselédek* száma 284.285. Eddig ezek az I oszt. kereseti adó *a)* osztályába tartoztak. Közülök több mint 5 év óta ugyanazon munkaadónál szolgál 81.477. (Választójogi Stat. 36* 1.) Az 1911. évi mezőgazdasági munkabérstatisztika szerint az ország 67 járásában az átlagos cselédmunkabér a 700 koronát meghaladta. Bár köztudomású, hogy e statisztika a munkabéreket a valóságnál magasabbaknak tünteti fel, mégis e számok arra mutatnak, hogy a cselédek körében sokan húznak a létminimumnál magasabb jövedelmet. Mérsékelt számítással 25.000-re vehetjük a leendő adókötelesek számát, mert közülök soknak van földje is. Továbbá támpontul szolgálhat, hogy 1907-ben az I. oszt. kereseti adó *a)* osztályában 229.624 16 éven felül családtagot irtak össze,² kiknek túlnyomó része a mezőgazdasági cselédekhez tartozott.

6. A 24 éven felüli *mezőgazdasági* férfi *munkások* száma 771.772. Ezek közül – mint említettük – 450.335-nek (58.4%) van háza és földje. Ha ezek egy tizedrészét 45.000-t az adókötelesek közzé számítjuk, – már csak családtagjaikra való tekintettel is, kik között sok az ipari munkás – igen mérsékeltén járunk el. Az ország 34 járásában az 1911. évi mezőgazdasági munkabérstatisztika szerint az átlagos munkabér a 700 koronát meghaladta.

7., 8. Az *erdészeti napszamosok* közül 11.498-nak van háza és földje. Ezek közül 10% adófizető jöhet számba, tehát 1000. *Erdészeti altisztek* száma 1898, *egyéb alkalmazottaké* 12.933, összesen 14.831. Minthogy közülök több mint 60% 5 évnél hosszabb idő óta áll ugyanazon munkaadónál alkalmazásban, az adókötelesek számát 2000-re tehetjük.

A mezőgazdasági lakosság mérlege a következőképen alakul:

Önálló birtokos	295.000
« bérlő	27.000
Gazd. és erd. tisztviselő	7.000
Vezető cseléd	4.000
Cseléd	25.000
Munkás	45.000
Erdészeti munkás	1.000
« altiszt	<u>2.000</u>
	406.000

¹ Egyenes adóstatisztika X. kt. 136. 1.

² Egyenesadó Stat. IX. köt. 296. 1.

9. A 24 éven felüli önálló *iparosok* száma 322.102. Ezek közül 10 K-n felüli adót fizetett 67.5%. (Vál. jog. stat. 24* 1.) Az iparosok, valamint a kereskedők tekintetében az edd'gi adóstatisztika vajmi kevés támpontot nyújt, egyrészt mivel a III oszt. ker. adó megállapításánál a túl magas, 10%-os adókulcs következtében a tényleges jövedelem kipuhatólására nem kerülhetett sor, másrészt pedig a kisiparosok jelentékeny része (1907-ben 161.493) az I. oszt. ker. adó *e)* és *f)* pontja alá tartozott és fejadót fizetett.¹ Ha azonban azt akarjuk megállapítani, hány iparosnak van évi 800 K jövedelme, nyilvánvaló dolog, hogy a számításból igen kevesen maradhatnak ki, annál is inkább, mivel az igazi proletár existenciákat a statisztika a házi-, nép- és vándoripar körében foglalta össze. Tekintetbe veendő *végül*, hogy 1907-ben a 16 éven felüli családtagok száma csak az I. oszt. kereseti adó alá tartozó iparosok körében 84 666 volt. Mérsékelt számítást alkalmazunk akkor, midőn azt állítjuk, hogy az önáll » iparosok % része, tehát 215.000 egyén adóköteles lesz. E szám emeléséhez a valóságban még hozzá fognak járulni a nők, – 1900-ban 73.388 nő üzött önállóan ipart,² – a 24 éven aluliak, s az a tény, hogy éppen a falusi kisiparosok körében sok a ház-, föld- és szőlőbirtokos és bérlő. 1900-ban 96.966 önálló iparosnak volt földbirtoka és 172.715-nek háza.⁸

10. A *házi-, nép- és vándoriparosok* száma 24.176, a 24 éven felüli segítő családtagoké 4897. (Vál. jog stat. 24* 1.) Minthogy többnyire gyenge vagyonerejű egyénekről van szó, még a ház- és földbirtokosokra való tekintettel sem tehetjük az adózók számát 10%-nál többre, lesz tehát e címen 2500 adófizető.

11. 24 éven felüli *önálló kereskedő* volt 1910-ben 92.978. Ezek közül igazán elenyésző azok száma, a kiknek jövedelme 800 koronán alul marad, mert éppen a legkisebb existenciák, a falusi vegyeskereskedők rendszerint italmérést gyakorolnak, dohányt stb. árusítanak, mely jövedelmük tekintetében az adóalap igen pontosan kiszámítható. 15%-ot a számítás realitása kedvéért mégis levonunk s így marad 75.000 adózó. A kereskedelemben 1900-ban 22.897 önálló nő működött. *

12. A *közlekedés* körében van 19.125 önálló, kiknek 61.3%-je ma is 10 K-n felüli adót fizet. Vegyük az összes szám 50%-át és így lesz 9000 adózó.

¹ Egyenesadó Stat. IX. köt. 395. 1.

³ 1900. évi *Népszáml.* X. köt. 193. 1.

² 1900. évi *Népszáml.* X. köt. 316 1.

³ 1900. évi *Népszáml.* X. köt. 193. 1.

13. Az *ipari, közlekedési és kereskedelmi munkásokra* vonatkozó adatokat az Országos Munkás Betegsegélyző és Balesetbiztosító Pénztár (O. M. B. P.) 1911. évi adatai alapján állíthatjuk össze.¹ Az ipari és kereskedelmi munkások és alkalmazottak, ha 80 koronánál több havi díjat nem húznak, vagy ha darabszámra dolgoznak, az 1875. évi XXIX. t.-c. 2. §-a alapján a kereseti adó I. osztályának e) alosztályába tartoznak. Minthogy azonban az így kivetett adónak behajtási költségei felemésztették a bevételt,² s azonkívül az ipari munkások a behajtással járó zaklatások folytán gyakran voltak kénytelenek munkahelyet változtatni, a pénzügyminisztérium 1898-ban elrendelte,³ hogy azok a segédek, segédmunkások és munkások, kik bérüket nem havonként, hanem naponként, vagy hetenként kapják, továbbá azok az akkordmunkások, kiknek átlagos napi keresete a lakhelyükön szokásos napszámot meg nem haladja, napszámoknak tekintendők, s az adó alól családtagjaikkal együtt kihagyandók. E rendelet folytán meglehetősen liberális gyakorlat fejlődött ki, s az ipari munkások tálnyomó része adómentes maradt, a mit igazol az is, hogy 1907-ben az I. oszt. kereseti adó ^alosztályában kereskedelmi és egyéb alkalmazottakkal együtt csak 113.834 egyén adózott.⁴ Most a 800 K létminimum folytán az ipari munkásságra igen hátrányos állapot fog beállani. Az O. M. B. P.-nak átlagos taglétszáma 1911-ben 1,120.992 volt, az emelkedés az 1910. évhez képest 11·3%. A férfi munkások aránya 85% volt, a 20 éven aluli férfimunkásoké 26·4%. A pénztár tagjai a munkabér nagysága szerint I-VIII. osztályba soroztatnak. Ha csak a IV-VIII. napibér-osztályokat vesszük egyelőre tekintetbe s egy évben 300 munkanapot számítunk, úgy a helyzet a következőképen alakul:

Napibér- osztály	Napibér	Átlag korona	Évi jöv.	Adózók száma
IV.	3-4	3.5	1050	159.934
V.	4-5	4.5	1350	77.678
VI.	5-6	5.5	1650	51.790
VII.	6-7	6.5	1950	20.829
VIII.	7-8	7.5	2250	14.104
				324.335

¹ 1911. évi jelentős 273-275. 1.

² Emlékirat az egyenesadóreform tárgyában, 1893, 51-53. 1.

³ 1897. évr 40 390. pénzügyin, rend. 1898. évi 76.785. pénzügy. rend.
Dr. Margitay József: *Állami pénzügyigazgatás* III. kiadás 117. 1. Azonkívül
1888/906. ez. pénzügy. rend.

⁴ Egyenesadó Stat. IX. köt. 206. 1.

A III. napibérosztályba 295.194 munkás tartozott 2-3 K napi-bér alapján, az átlag napibér 2.5 K. Ezek közül adózás alá vonható mindenki, kinek napibére 2.7 koronát meghalad, tehát legalább 30%, azaz 88.557 munkás. A családtagok megadóztatása épen az ipari munkásoknál fog legerősebben érvényesülni, mert ha a férj és feleség napi 2-2 korona bért kapnak, a háztartás mint ilyen már adó alá fog esni. A munkabérek részint a fokozódó drágaság, részint pedig a munkásság erősebb szervezkedése következtében emelkedő irányzatot követnek, a mi az adózók számát folyton emelni fogja. A munkabérek összege époly könnyen kipuhatolható, mint a fix fizetéseké. A munkaadók a szigorú büntetések terhe alatt pontos bevallásokat fognak adni, az időleges munkanélküliség pedig nem gyakorolhat az eredményre befolyást, mert az adóhatóság nem fog minden egyes munkanap kipuhatolása iránt pontos vizsgálatot indítani, hanem a napi átlagos munkabér alapján fogja az évi jövedelmet megállapítani. Az 1911. évi felvétel óta a létszám újból emelkedett, s így az adó alá kerülő ipari munkások számát legalább 400.000-re becsülhetjük.

14. Az O. M. B. P. kötelékébe nem tartoznak a *bánya- és kohómunkások*. Ezek száma 1911-ben 81.958 volt (sóbányamunkások nélkül 80.407, a tulajdonképeni bányamunkások között volt 1225 nő és 6004 gyermek). A férfi bányamunkások napi keresete körülbelül azonos az ipari munkásokéval (legnagyobb átlag napibér 8 korona legkisebb 1 korona), sőt sok vidéken kedvezőbbnek mondható. Az átlagos vájárkereset 287 átlagos évi műszakszámot véve tekintetbe 1.141.5 K. A feketeszénbányászat terén az átlagos műszakbér 1911-ben 307-9 fill, a barnaszénbányászatban 33 V3 fill., az átlagos évi műszakszám pedig 291. A választójogi statisztika csak 44.782 munkást és altisztet, azokívül 1221 tisztviselőt mutat ki. (199. l.)¹ Az eltérés okai, hogy csak a 24 éven felüliek vétettek számításba, holott a bányamunkásoknál, épen úgy, mint az iparban a 24 éven aluliaik legalább 30%-át teszik ki az összeségnek, viszont a 18-24 éves munkások között is igen gyakori a magas munkabér. A bányamunkások közül csak 34.997 lakik a vállalatok által létesített munkásgyarmatokban, 46.867 többnyire a bánya környékéről való közösségi lakos, kiknek egy része még földjét is bérbe adja, hogy munkába mehessen. Nagyon valószínű tehát, hogy a választójogi sta-

¹ *Magyar Stat. Évkönyv.* 1911. XIX. kt. 147-150 11. Wahlner Aladár: *Magyarország bánya és kohóipara az 1911. évben.* Bányászati és Kohászati Lapok 1912 dec. 767-769.

tisztika ezek egy részét az önálló birtokosok közzé sorolta. A leendő adózók számát az ipari munkásoknál történt számítás alapján legalább is 55.000-re becsülhetjük.

15. *A magántisztviselők és kereskedelmi alkalmazottakra* nézve a választójogi statisztika (207. 1.) adatai a következők:

24 éven felüli férfi ipari tisztviselő	15.784
kereskedelmi hitel tisztviselő	41.448
kereskedelmi alkalmazott	39.498

A 24 éven aluli magántisztviselők és kereskedelmi alkalmazottak száma szintén igen magas. Csökkentőleg hat viszont, hogy a kereskedelmi alkalmazottak és magántisztviselők egy része, ha évi fizetések 2400 koronán alul marad, a kerületi betegsegélyző pénztárak körébe tartoznak s így már részben számba vették. Ezek száma 1911 aug. 31-én 55.762 s közülök 24 éven aluli volt 54.2%.¹ Viszont Budapesten a kereskedelmi alkalmazottak és magántisztviselők egy része az O. M. B. P. kimutatásában nem szerepel. Közülök a Ferenc József kereskedelmi kórház² kötelékébe tartozott 1911 végén 27.373 férfi és 8078 nő. Szakkörökből jövő becslés szerint csak Budapesten 22.000-re tehető ama magántisztviselők száma, kiknek évi fizetése 2400 koronán felül van. A számok helyes megítélésére elég arra gondolni, hogy az a magánalkalmazott, kinek havi fizetése 70 korona, már adó alá esik. Ezen a címen a munkások körében fel nem vett adózókat rendkívül alacsony számítással 60.000-re becsülhetjük. Az iparforgalmi főcsoport mérlege tehát így alakul:

Önálló iparos	215.000
Házi- és népiparos	2.000
Kereskedő	75.000
Közlekedési önálló	9 000
Ipari stb. munkás	400.000
Bányamunkás	55.000
Magántisztviselő és keresk. alkalmazott	60.000
Összesen	816.000

16. Következik a *közfoglalkoztatási és értelmiségi* foglalkozásúak csoportja, mely a következőképen oszlik meg: (Vál. jog. stat. 27.* 1.)

¹ Az Országos Pénztár 1911 aug. 31-ki felvétele Népszava 1913 febr. 15. sz.

² A Ferenc József kereskedelmi kórház 1911. évi *jelentése* 40. 1.

Állami tisztviselő	20.766
Tvhatósági és községi tisztviselő	22.669
Egyházi személyek, tisztviselő	15.886
Tanügyi személyzet	28.639
Egyéb közszolgálat	2.764
Szabadfoglalkozások, önálló	16.000
Szabad szakképzett alkalmazott	5.220
Díjnok	7.717
Szolga	<u>57.663</u>
Összesen	177.324

Ez a kimutatás csak a 24 éven felüli férfiakat sorolja fel s figyelmen kívül hagyja a közhivatalban levő 24 éven aluli, de 800 K-nál nagyobb fizetést élvező tisztviselőket a 24 éven aluli tanítókat, ügyvédjelölteket, mérnököket és szakképzett alkalmazottakat stb., a tanítókat, végül a postánál, vasútnál, távírdánál s más egyéb közhivatalnál alkalmazott tisztviselőnőket, tanító- és óvónőket stb. A közszolgálat és szabadfoglalkozás körében működő nők száma 1900-ban 36.929 volt, köztük tanítónő stb. 8000.¹ Ez a szám azóta megkétszereződött. Mindeme kategóriák legalább is 40.000-rel szaporítják a fentebbi számot, melyből legfeljebb a díjnokok és szolgák tekintetében történhetik levonás. Ez sem lehet azonban túlságos, ha tekintetbe vesszük, hogy az összes 24 éven felüli hivatalszolgák 87%-a 30 éves életkorban van és 57.663 közül 31.324 már három évnél hosszabb idő óta áll alkalmazásban. A jövedelmi adóról szóló 1909. évi VI. t-c. 21. §-a elrendelte, hogy nemcsak a fizetés, hanem a lakbér és a pótlékok is a fizetéshez számítandók s ezért igen kevés hivatalszolga fogja az adózást elkerülni. Ebben a csoportban bizton számíthatunk 200 000 adózóra.

A választójogi statisztika utolsó csoportja a következő foglalkozásokat tünteti fel:

Tőkés, háztulajdonos, járadékos, magánzó	68.157
Házi cseléd	18.786
Közönséges napszámos	108.570
Egyéb foglalk.	25.044
Ismeretlen fogl. és fogl. nélküli	107.000

17. A *tőkések, magánzók stb.* bizalmat keltő csoportjában sok a kis existencia, mert 10 koronán aluli adót fizet 36.929 egyén. (Vál.

¹ 1900. évi népszámlálás X. köt. 139.

jog. stat. 42. 1). 20 koronánál nagyobb adót fizet 23.075. 1900-ban nyugdíjas, tőkepénzes, magánzó stb. nő volt 83.462.¹ Nyugodtan vehetünk tehát közülök 35.000 adózót.

18. A *házi cselédek* csak kivételesen kerülhetnek adó alá.

19. A *közönséges napszámosok* körében 43.191 föld- és házbirtokos van. Hogy ezek a mezőgazdasági munkabéreken felül álló napszámot keresnek, mutatja, hogy számuk a törvényhatósági városokban is jelentékeny és Budapesten és környékén is 5-6000 ilyen napszámos él. Az adózók száma 4000-ve becsülhető.

20. Az *«egyéb»* foglalkozásúak közül 2500 egyén fizet 10 koronánál magasabb adót, 1300 pedig legalább 20 koronát.

A *foglalkozás nélküliek* között van 7216 választó. A két kategóriából kikerül kb. 2000 adózó.

E csoport mérlege a következő:

Tőkés stb.	35.000
Közönséges napszámos	7.000
Egyéb	<u>2.000</u>
Összesen ...	44.000

Az összes adózók száma lesz:

Mezőgazdasági csoport	406.000
Ipar-forgalmi	816.000
Közszolgálat és szabad fogl.	200.000
Vegyes	<u>43.000</u>
Összesen	1,465.000

tehát a jövedelmi adó alá tartozó adókötelesek száma közel *másfél millió* lesz.

Ha most óvatosságból a következő levonásokat eszközöljük:

Önálló birtokosok és bérlők	40.000
Mezőgazdasági segédszemélyzet	50.000
Ipari- és bányamunkások	100.000
Keresk. alkalmazottak	15.000
Önálló iparosok, keresk.	25.000
Közszolgálat	20.000
Vegyes	<u>10.000</u>
	260.000

marad még mindig *1-2 millió* adózó. Ezek a levonások csak feles óvatosságból történnek s a fentebbi eredményeket nem alterálják.

¹ Népszámlálás X. köt., 139. 1.

Az osztrák adóstatisztika szerint 1910-ben jövedelemadóköteles egyén volt 1,309.364, azaz a lakosság 4.62%-a.¹ A magyar szám túlságosan magasnak látszik, ha a lakosság számát hasonlítjuk össze, mert a két állam lakosságának arányában (20,886.887: 28,571.934) a magyar adókötelesek száma csak 1 milliárdra rúghatna. Az aránytalanság oka abban rejlik, hogy nálunk az adómentes létminimum 800 K, Ausztriában pedig 1200 K. Az osztrák jövedelmi adó első négy fokozatában (1200-1600 K) talált adókötelesek száma 46 L517. Minthogy az adókötelesek száma az alsóbb fokokon sokkal nagyobb, mint a felsőbbeken, ez a szám tetemesen megnövekednék, ha Ausztriában is 800 K létminimum állana fenn s a 800-1200 K jövedelmi fokozatok alá eső adókötelesek számát számítanók ki. Ausztria nagyobb vagyoni ereje csak a jövedelmi adóbevétel nagyságára, nem pedig az adókötelesek számára gyakorolhat befolyást. Ha a létminimumot nálunk is 1200 koronára emelnék fel, az adókötelesek száma 500-600 ezerrel csökkenne. Ez a tény reámutat arra is, mily téves az a hit, mintha a létminimum felemelése a kincstár érdekeit túlságosan sértené s az adózók nagy számának mentesítése a kincstárt érzékenyen megkárosítaná. A 800-1200 K közötti jövedelmek középadojtétele 6.5 K tehát 500-600.000 adózónak mentesítése csupán 3.25, illetőleg 3.90 millió-koronával csökkentené az adóbevételt. Ez az összeg pedig mindössze 25-30%-a annak a bevételecsökkenésnek mely a földadó kulcsának 25.5%-ról 20%-ra való leszállítása folytán előállott.

¹ *Mitteilungen des k. k. Finanzministeriums*. XVIII. Erstes Heft, 107. 1.

G) Az adóbevétel összege.

Aki annak bizonyítására vállalkozik, hogy valamely új adórendszerből származó bevétel pótolni fogja-e a régi adónevek eltörlése folytán beálló hiányt, igen nehéz feladat előtt áll. Az új adórendszer pénzügyi eredményének megbírálásánál csakis előleges bonyolult számításokból, a költségvetési előirányzat tételeiből indulhatunk ki, míg az eddigi bevételek nagyságáról az évenkénti előírási és zárszámadási eredmények pontos felvilágosítást nyújtanak s az elmaradó adó összege az utolsó fillérig biztos. A feladat annál nehezebb, minél inkább elhúzódik az adóreform végrehajtása, mert egyenes adóink, – a földadó kivételével – az utóbbi években rendkívüli fejlődőképességet mutattak s így az elmaradó és pótlásra váró adóbevétel egyre nagyobb lett. A kivetési eredményeket véve alapul az 1906-11. között az I. oszt. kereseti adó $25\frac{3}{4}\%$ a III. oszt. ker. adó 30%-kal, a IV. oszt. ker. adó közel 50%-kal növekedett s az összes kereseti adók eredményé a II. oszt. ker. adó alsó fokozatainak eltörlése dacára is 4 millió K-val emelkedett. Ez a gyors emelkedés viszont annyiban megkönnyíti feladatunkat, mert igazolja, hogy nagyobb bevételt eredményező számításaink reális alapon nyugosznak. Az alábbi becslések bizonyára sokak, szemében merészeknek tűnnek fel s ezért már előre leszegeztük két tényt. A porosz jövedelmi adó első évi kivetése az előírányzott maximális kontingenst 53%-kal haladta meg. A magyar házadó reformja óta az adóbevétel 3 év alatt több mint 30%-kal emelkedett, pedig a javaslat indokolása adómérséklésről beszélt.¹

Ezek után áttérhetünk a tulajdonképeni számításokra. Az egyes adóneveket önállóan, az általános jövedelmi adónál pedig a főbb jövedelmi forrásokat elkülönítve vesszük vizsgálat alá.

1. Földadó.

Már előzőleg kifejtettük, hogy a földadókulcsnak 20%-ra való leszállítása folytán az adó eredménye legalább évi 7.0 millió K-val csökkenni fog, mivel a kataszteri kiigazítás eredménye az adóalapot csekély mértékben növeli. A leszállítás a kisebb birtokosok adójánál

¹ 1907. évi javaslatok ind. 61-62. 1.

indokolható lett volna, de teljesen jogosulatlan a nagyobb hozadékoknál. Hivatalos számítások¹ az adó valóságos kulcsát a névleges 25.5%-os kulccsal szemben 10.5%-ra teszik s a tényleges adóteher, mint az későbbi fejtegetéseinkből kitűnik, csak 3.0-3.3%. Az 1893. évi Emlékirat még az adókulcs emelését tette megfontolás tárgyává² s a 16 év múlva történt leszállítás egyedül az akkori politikai erőviszonyokban leli magyarázatát.

2. Házadó.

Azok, akik az adóreform pénzügyi eredménye tekintetében számításokat eszközölnek, a házadóból származó bevételi szaporulatot nem szokták tekintetbe venni. Pedig az adóreform csakis *egységesen* bírálható el, tekintet nélkül arra, hogy az egyes törvények mikor lépnek életbe. Ha a házadót figyelmen kívül hagyjuk, úgy a földadóbevétel csökkenése sem jöhet számításba s a többi adónemeknél is csak az 1909. évi kivetési összegek elmaradását volna szabad tekintetbe venni. Az előírt házadó összege az 1908–10. évi ciklusban 36,557.341 K, az 1911-ben 44,579.102 K, 1912-ben 47,431.507 K volt³ s 1913-ban biztosan meghaladja az 50 millió K-t. Az emelkedés okai: a házosztály adónak – bár mérsékelt s nem minden fokozatra kiterjedő – felemelése, az évenkénti kivetés, mely ellensúlyozza a házbéradó kulcsának leszállítását, a törvény 10. §-ban foglalt intézkedés, mely szerint a 15.000 lakoson felüli városok egyes közigazgatási kerületeiben az általános házbéradó behozható. Ez utóbbi rendszabály a jövőben még inkább fogja hatását éreztetni. Természetesen a házbérek növekvő irányzata is hozzájárult az adóbevétel emeléséhez, de hogy mily mértékben, ez számításaink szempontjából mellékes; berniünkéi; itt csupán egy tény érdekelt: hogy az új törvény életbeléptetése óta a házadóbevétel több mint 10 millió K-val emelkedett.

3. Általános kereseti adó.

A kalkuláció ezen adónál nemcsak azért nehéz, mert a magas adókulcs folytán előállott névleges adóalapok az összehasonlítást

¹ *Egyenesadó Stat* V. kt. 45. és köv. 1.

² *Emlékirat* 10.1.

³ *Egyenesadó Stat.* X. 31-34 1. Az 1911. évi adókivetési eredményeket a zárszámadásból és Teleszky János pénzügyminiszter idézett beszédjéből vettük. Az 1912. évi kivetési adatok a pénzügyministeri számvevőség egyenes adóügyi csoportjának közlésén alapulnak.

igen megnehezítik, de azért is, mert a III. oszt. kereseti adónak csak 1902-04. évi kivetési eredményei állanak rendelkezésünkre¹ s az azóta történt kivetések adatait a pénzügyminisztérium nyilvánosságra nem bocsátotta.

Az 1913. évi költségvetés 30,160.000 K-t, tehát a maximális kontingenst irányozza elő, azonkívül a tantiémek és házalók után kivetett adóból 1,840.000 K eredményt vár. Az általános kereseti adó alá fognak tartozni nagyjában véve mindazok, akik azelőtt az III. oszt. kereseti adó alanyai voltak s az I. oszt. ker. adó megszüntetése folytán idekerülnek még az *e)* és *f)* alosztályokba besorozott kisiparosok is, kiknek terhére 1912. évben 1,585.377 K I. oszt. kereseti adó íratott elő.

Kereseti adó alól mentesek lesznek azok, kiknek évi összes jövedelme 800 K-n alul marad. A mentesség élvezői elsősorban a fentebbi kisiparosokból fognak kikerülni. Ezekre a törvény minimális adótételeket állapít meg, melyeknek nincs sok értelme, mert hiszen az adómentesség a jövedelmi adó kivetésénél dől el, ott pedig az adóalapot meg keli állapítani, ami a minimális kereseti adótételek alkalmazását feleslegessé teszi. A III. oszt. ker. adó alá tartozott iparosok, kereskedők és értelmiségűek közül kevesen fognak az adómentesség kedvezményében részesülni. Annál nagyobb könnyebbséget nyújt a 800 K-ás létminimum a haszonbérlőknek. Az 1902-1904. évi kivetés szerint az összes adóalap 215,310.681 K volt, ebből a tulajdonképeni föld- és haszonbérlőkre, kertészekre stb. jutott 30,203.179 K, azaz 14%.² Ezek 80%-nak adóalapja kisebb volt 100 K-nál, míg a többi adófizetők közül csak 25%-nak volt 100 K-nál kisebb adóalapja. A 100 K adóalapnak 400 K bérösszeg felel meg, ami világosan mutatja mily sokan fognak, – ha csak másnemű jövedelmeik nincsenek – a kereseti adó alól szabadulni. Az új törvény azonkívül a bérösszeg 25%-ban megállapított eddigi minimális adóalapot, a bérösszeg 2%-át kitevő minimális adótétellel helyettesítette, ami 20%-os adóleszállítást jelent. A földbérlők fejenkénti átlagos adóalapja 1902-ben 202.90 K volt, ugyanakkor a többi adófizetők átlaga 609 K,³ a minden adókötelest magában foglaló átlag 460.76 K volt, A bérlők aránya az adóteher elosztásánál ma sem lesz nagyobb, mint 10 évvel ezelőtt, mert eltekintve a fentebb említett 20%-os leszállítástól a bérösszegek növekedésénél nagyobb

¹ *Egyenesadó Stat.* VIII. kt.

² *Egyenesadó Stat* VIII. kt. 1319, 1362 l.

³ Kiszámítva az *Egyenesadó Stat.* X. kt. 1319, 1362 lapokon foglalt adatok alapján.

arányban emelkedtek a kereskedők, iparosok stb. adóalapjai. *A földbérlok adóterhének jelentékeny részét a többi adófizetők fogják átvenni.*

A 30,160.000 kontingens csak alig kevésbé kisebb, mint az az összeg, mely eddig a III. oszt. kereseti adóból befolyt, – 1911-ben 327 millió K, de ebben a tantiemeadó is benne van – úgy, hogy ezen eredmény biztosításához a ma fizetendő adótételek felemelése csak igen csekély mérvben szükséges. Minthogy azonban az adókiivetésnek a kereseti nyereség az alapja, s mivel az adókulcs leszállított, ugyanazon adóösszeg csak oly módon érhető el, ha az adóalapokat megfelelően felemeljük. A felemelésnek azoknál, akik eddig 10 K adót fizettek *tízszeresnek*, 11.40 K adónál legalább *ötszörösnek* és 40 K adón felül *3-3-szeresnek* kell lenni. Tekintve az eddigi fiktív adóalapokat, ez emelés nagyobb nehézségbe nem ütközik. Ha az általános kereseti adó alá 300.000 egyén fog tartozni, az átlagos adóösszeg 100 K, az átlagos kereseti nyereség 3%-os kulccsal számítva 3300 K lesz, 350.000 adózó esetén pedig az adótétel 86 K, a kereseti nyereség pedig 2866 K lesz, ami igen könnyen elképzelhető. Csak tájékoztatás gyanánt említjük meg, hogy 1902-ben a fejenkénti átlagos adóalap volt pl. a bádogosnál: Budapesten 775 K, a vidéken 365 K, a mészárosnál 244856 K és 434-94 K, rövid-árúkereskedőnél 1639-75 és 742 K, az ügyvédnél 1666 K és 917-20 K, az orvosnál 1543 K és 622-98 K. Az emelésnek tehát igen tág tere van. Tekintettel arra, hogy a létminimum és a haszonbérloknek adott leszállítás folytán elmaradó adóösszegeket is pótolni kell, ez az emelés a magasabb kereseteknél 3'-szeres helyett 3-5-4'-szeres is lehet. Az adófizetők túlnyomó többsége 3%-os adót fog fizetni. 1908-ban a III. oszt. kereseti adóköteleseknek 60%-a a fővárosban 800, a vidéken 600 K-nál nagyobb adóalap után lett megadóztatva.¹ Ez az arány a jövőben növekedni fog, mert a 2000 K határ nem a kereseti nyereség, hanem az összjövedelem után számítandó. A 30,160.000 kontingens 3%-kal tőkésítve 1000 millió K adóalapnak felel meg, de tekintettel az 1 és 2%-os adókulcsra, a tényleges adóalap 1100-1150 millió K-ra fog emelkedni.

Sokan – köztük Matlekovits Sándor is² – kétségbe vonják, hogy az adóalapok emelése ily fokú legyen. Mások azzal érvelnek, hogy a törvény nem emelte a minimális üzlet – és lakbértételeket oly arányban, mint a hogy az adókulcsot leszállította. E kérdésben csak akkor lehetne vitának helye, ha a novella a minimális kontingenst

¹ *Egyenesadó Stat.* X. kt. 72. 1.

² L. cikkét a Szemle 1913 febr. száma 89. és köv. 11.

29 mill. K-ban nem állapította volna meg, s ki nem mondja, hogy amennyiben az 1, 2, 3%-kal kivetett általános kereseti adóból 29 millió K-nál kevesebb folya be, a pénzügyminiszter a hiány fedezésére 33% erejéig pótkivetést rendelhet el. *Ezzel a kategorikus parancssal szemben vitába szállni nem lehet, a 29 milliónak be kell folyni.* A pénzügyi eredmény szempontjából mindegy lenne, ha a kincstár a 29 milliót egyszerre, vagy két részletben kapná meg, viszont azonban a pótkivetés oly népszerűtlen és gyűlöletes dolog, hogy előrelátó pénzügyi kormányzat nem fogja a dolgot ide engedni, hanem az adókivetést már előzetesen úgy intézi, hogy a pótkivetés elkerülhető legyen. Minthogy a minimális és maximális kontingens között csak 1,160.000 K különbség van. a kivetés során ezt is nehézség nélkül be lehet hozni. Az az állítás, hogy a minimális tételek nem emelkedtek oly mérvben, mint ahogy az adókulcs leszállítása történt, csakis kezdő- és véghatárookra vonatkozik. Az üzletbéreknél a latitudo az eddigi 25-100% helyett 67-250%-ig terjed, s ezen belül négy-, sőt hatszoros emelés is igen könnyen történhetik. Még nagyobb a lehetőség a lakbérszorzók alkalmazásánál. A jövőben az adóalap megállapítása különben is csak kivételesen történhetik a lak- és üzletbér segítségével, mert ha ez az eljárás továbbra is szabály marad, akkor mi szükség van a törvényben előírt szigorú vallomási szabályokra, a bírságpótléokra, s más vexatórius intézkedésekre? Kétségtelen tehát, hogy a maximális kontingens be fog folyni.

A költségvetés a tantiémek, házalók és utazók megadóztatása folytán elérhető bevételt 1,840.000 K-ban irányozza elő. A tantiémekre vonatkozólag újabb adat nem áll rendelkezésünkre, az adóalap 1902-ben 12,587.991 K volt.¹ Ez az összeg azóta megkétszereződhetett, mert az ipari részvénytársaságok száma erősen megsaporodott, s a hitelintézetek száma 1902-1911 között 3614-ről 5832-re emelkedett.³ Ezen a címen az előiránnyal szemben 400-500.000 K többletre számíthatunk.

4. Tőkeamat és járadékadó.

A pénzintézeti betétek kamatadójának 5%-ra való leszállítása folytán beálló hiányt már előzőleg 8.5 millió K-ra becsültük. Ez a hiány, az utolsó évben uralkodó pénzdrágaságot tekintve, nagyobb lesz. A többi tőkeamat- és járadékfajok adójának eredményében

¹ Egyenesadó Stat. X. kt. 1364.

² Stat. Évkönyv. 1911. 289. 1.

számbavehető változás nem történik. Az adókulcs részleges leszál-
lítását ellensúlyozza, hogy ezután a külföldieknek belföldről élvezett
kamatjövedelmei adókötelesek, azonkívül a bevallási szabályok jelen-
tően szigorúbbak lesznek. Sőt annyiban még többletre is van
kilátás, mert a törvény 5. §-a szerint a gyámi pénztárak által össze-
sítve kezelt tőkék kamatjövedelmei után az adót ezután a gyám-
pénztár fizeti, holott az eddigi praxis szerint a 630 K-án aluli jöve-
delmek mentesek voltak az adó alól.¹

5. Nyilvános számadásra kötelezett vállalatok kereseti adója.

Az 1913. évi költségvetést e tétel 16,500,000 K-val irányozza
elő, ami az előző évvel szemben 1.5 mill. K többletet jelent. Minthogy
az előirányzat mindig alatta marad a kivetési eredménynek, a bevétel
nagyobb tehető. Az ipari részvénytársaságok és fogyasztási szö-
vetkezetek adójának leszállítását a következő tények ellensúlyozzák:
Ezentúl az adót nem a három évi átlag, hanem az előző évi nye-
reség alapján vetik ki, s a törvény intézkedései az eddigi kivetés-
nél eddig uralkodott bizonytalanságokat megszüntetik. A hitelintéze-
teknél az értékcsökkenési tartalékalap vagy az e címen eszközölt
leírások nem lesznek adómentesek, a bányavállalatok értékcsökke-
nés címén leírt tételeket az adóalapból le nem vonhatnak. A 10.000
K-t meghaladó adóalapnál a kivetési javaslat a pénzügyminisztérium-
hoz felterjesztendő,² ami a helyi közegek részleghajlását és elnézé-
sét kizárja. A bányaadónak majdnem teljes összege is ezután ezen
adónemnél fog befolyjni. Végül – eltekintve a mostani krízistől – a
részvénytársulatok üzleti eredménye rohamosan emelkedik. A költ-
ségvetés indokolása is bevételemelkedést jelez, s azt legalább 1-2
millió K-ra becsülhetjük.

6. Általános jövedelmi adó.

Az általános jövedelmi adóból eredő bevételt jövedelmi for-
rások szerint elkülönítve a következőkben számíthatjuk ki:

a) A földbirtok jövedelmi adója.

*A földjövedelem megadóztatása a sarkpontja és tűzpróbája az adó-
reformnak.* Ha sikerülni fog a földbirtokosok adóját a többi társadalmi

¹ 1907. évi javaslatok iud. 104. 1.

² 1910. évi 75.000. cz. végr. utasítás 23. §.

osztályok adóterhével arányba hozni, akkor az adóreformhoz fűzött pénzügyi remények is bevalának, ha pedig a föld jövedelem jelentékeny része kibúvik az adózás alól, akkor a deficit bizonyos.

Mindenekelőtt megkísérljük a magyar föld bruttó és tiszta jövedelmét kiszámítani. Jól tudjuk, hogy ez a kísérlet teljesen pontos eredményekre nem vezethet, de azért gondosan igyekeztünk a valóságot megközelíteni, a számításoknál elsősorban hivatalos statisztikai adatokat használtunk fel, a bruttó hozamokat inkább alacsonyan, a leszámítandó tételeket pedig maximális összegben vettük fel, úgy hogy a valóságos tiszta jövedelem az általunk kiszámított végeredménynél mindenesetre magasabb.

A bruttó jövedelem a következőképpen alakul:

Az 1911. évi Statisztikai Évkönyv szerint az 1911. évben a termelt mezőgazdasági növények (kényei termények, egyéb gabonafélék, hüvelyesek, kapás- és kereskedelmi növények, takarmánymagvak, szálas takarmány, szalma- és szár) értéke ¹ 5.0648 mill. K volt. A zöldségfélék közül a statisztika csupán a 76 6 mill. K értékű fejes káposztát mutatja ki, az összes zöldségtermés legalább is 120 mill. K-ra becsülhető. A fatermés értéke a tüzelőfát is hozzászámítva, a kincstári erdőkre eső hányad leszámításával szakkörökből vett becslés szerint 70 mill. K. A szőlő- és bortermésé 216 mill. K.² A gyümölcstermés értéke 20 mill. K értékű kivitel alapul vételével³ 80 mill. K-ra tehető.

A növényi termékek bruttó bevételé tehát a következő:

Mezőgazd. növények	5.064.8 mill. K
Zöldségfélék	120.8 « «
Fa	70.0 « «
Szőlő és bor	216.0 « «
Gyümölcs	80.0 « «
Összesen ...	5.5508 mill. K

A méz- és viasztermés értéke 2.8 mill. K, a selyemé 38 mill. K.⁴

Az állattenyésztés bruttó hozadékának megbecsülésénél az 1911. évi állatszámllás adataiból indultunk ki. Minthogy a magyar szakirodalomban ilyenmő részletes számítás az utolsó évek árának alapul vételével nem történt, a Conrad-féle *Handwörterbuch der Staatswissen-*

¹Stat. Évkönyv 1911. 98. és köv.

²Stat. Évkönyv 1911. 108.1.

³Stat. Évkönyv 1911. 208.1.

⁴Stat. Évkönyv 1911. 130-131. 1.

schaffen «Fleischkonsum» c. cikkében foglalt kalkuláció alapján jártunk el, mely az évi hozamot úgy számítja ki, hogy arányszámokat állít fel, melyek feltüntetik, hogy az állatállomány 100 darabjára a különböző állatfajoknál mennyi levágás jut évente. Tekintettel a német és magyar viszonyok különbözőségére, a nyert eredményeket ellenőriztük a hivatalos statisztikában kitüntetett export-adatokkal, s a vágóhidakon levágott állatok számával, s számbavettük azt is, hogy Lestyánszky Sándor és más szakférfiak véleménye szerint¹ a vágóhídon kívüli levágások száma majdnem egyenlő a vágóhídon történt vágatásokkal, sőt, azt némely állatfajnál (sertés, juh) felül is múlja. A levágatásra kerülő évi állatmennyiség darabszámának ily módon történt megállapítása után az érték kiszámítás szempontjából felhasználtuk az 1907-11. évi kiviteli értékek átlagát, s ezt ellenőriztük az országos érték megállapító bizottság 1909. évi normáival, tekintetbe véve a különböző forrásokban eltérő módon történt csoportosításokat, s szem előtt tartva, hogy kivitelre rendszerint értékeesebb anyag kerül, mint belfogyasztásra, és hogy *mindig a valóságnál alacsonyabb átlagárakat* állapítsunk meg E bonyolult számításoknak² itt csupán végeredményeit – melyeket minden szakférfiú ellenőrizhet – használjuk fel, s részletes közlésükre a szakajtóban fogunk módot keresni.

Az évi szarvasmarhahozam értéke a következő:

Tehén és borjú	138,547.625 K
Bika	17,392 050 «
Ökör és növendékmarha	309 834.780 «
	465.774455

Konkoly-Thege Gyula a kivitelre és belfogyasztásra kerülő szarvasmarha élősúlyt évi 5.4 mill, mm-ra, s értékét 540 mill. K-ra becsülte³, ami a fentebbi számítás alacsony voltát bizonyítja.

Az évi sertéshozam értéke az alapul vett kalkuláció szerint 466,037.100 K. Megjegyezzük, hogy sertésben és sertéstermékekben kivitelünk értéke 1907-11. évi átlagban 103 mill. K volt⁴, tehát a fenti értéknek 22%-a.

A levágatásra kerülő juhok értéke 76,913.800 K, a kecskéké 2,988.680 K.

A lótenyésztés évi hozamát a fedezések számának alapul véte-

¹ Lestyánszky Sándor: *Kereskedelmi szerződésünk Szerbiával*. 1908. 19. 1.

² A számításokat a fentebb kifejtett alapelvek segítségével Dániel Arnold útmutatásai nyomán dr. Halasi Béla, az O. M. K. B. titkára végezte.

³ *Szarvasmarha tenyésztésünk fejlődése*. Magyar Gazdák Szemléje 1913. márc. 181. 1.

⁴ *Stat. Évkönyv* 1911. 208. 1.

lével számítottuk ki. Az eredmény 96,075.000 K. Minthogy a kivitel átlagos (1907-11.) évi értéke 30 mill. K¹ (a fenti érték 30%-a), a számítás reálisnak mutatkozik.

Az évi tejtermést Konkoly-Thege Gyula évi 2.750 millió literre becsüli.² Számításaink szerint a juhtejtermés 129 mill, liter, a kecsketejtermés 83 mill, liter. A tehén- és kecsketej literjét 14 fillérrel, a juh tejét 12 fillérrel számítva, az évi nyers hozadék 404 mill. K. Deutsch Antal hivatalos adatok nyomán 460 mill. K értéket állít be.³

Baromfi kivitelünk az utóbbi évek átlagában 33 mill. K volt, s tekintve a városi fogyasztás folytonos növekedését, a baromfitenyésztés nyers hozadékát 130 mill. K-ra becsülhetjük. A tollkivitel értéke 10 mill. K, összes hozadék becslése 35 mill. K. Tojásexportunk átlaga az utolsó évek átlagában 35 mill. K volt, az összes hozadék 125 mill. K-ra tehető. A gyapjúkivitel értékének utolsó Öt évi átlaga 19 mill. K, minthogy a belfogyasztás nem oly magas arányú, mint az előbbi cikkeknel, a nyers hozadék 40 mill. K-ban állapítható meg.

Az állattenyésztés évi nyers hozadéka tehát a következő:

Szarvasmarha	465.7 mill.		
Juh	76.9	«	«
Kecske	2.9	«	«
Sertés	466.0	«	«
Ló	96.0	«	«
Tej	404.0	«	«
Baromfi	130.0	«	«
Toll	35.0	«	«
Tojás	125.0	«	«
Gyapjú	40.0	«	«
Összesen			mill.

Végül a kereseti és tőkeamatadó alá nem tartozó és eddig fel nem sorolt haszonvételek és mellékjövedelmek címén felvehetünk alacsony számítással évi 120 mill. K-t.

A magyar földbirtok évi nyers hozadékának eredménye a következő:

Növénytermelés	5550.8 mill. K	
Méz és viasz	2.8	«
Selyem	3.8	«
Állattenyésztés	1841.5	«
Mellékhaszonvételek	1200	«

Összesen ... 75189 mill. K

¹ Stat. Évkönyv 1911. 208. 1.

² Id. cikk. Magyar Gazdák Szemléje 1903. márc. 186. 1.

³ Anton v. Deutsch: *Der Jahresivert der ungarischen landwirtschaftlichen Produktion*. Pester Lloyd 1912. dec. 19.

Wekerle Sándor a magyar mezőgazdaság nyers évi hozadékát a Niederoesterreichischer Gewerbevereinban ez év januárjában tartott felolvasásában 8000 mill K-ra becsülte. A hozadéknak az utóbbi években bekövetkezett nagymérvű emelkedése, elsősorban az *1906 óta érvényesülő magas élelmiszervámoknak és behozatali tilalmaknak* folyománya. Az állattenyésztésre vonatkozó számítás mérsékelt voltát igazolja az is, hogy míg a mi számításaink szerint a nyers hozadék minden 100 K-jából 75 K esik növényi és 25 K állati termékekre, addig Károly Rezsőnek, az O. M. G. E. kiadásában megjelent üzemsziszitikai felvételei szerint* a bevétel minden 100 K-jából a növényi és állati termékek aránya kat. holdanként a kisüzemnél 478: 52 2 K a községi üzemeknél 64[#]2: 35'8 K, a nagyüzemeknél 609: 39I K. Pirkner János szerint a mezőgazdasági jövedelem kétharmad része esik az állattenyésztésre.³ Az állattenyésztés hozadékát tehát nyilvánvalóan igen alacsonyan becsültük, tekintve, hogy a növénytermelés értékét túlnyomóan hivatalos adatok alapján állítottuk össze.

A nyers hozadékból levonva a termelési költségeket, megkapjuk az adóköteles tiszta hozadékot. Minthogy e számítás az adótörvény alkalmazásának szempontjából készült, csak oly levonásokat eszközökhettünk, minőket az 1909:X. t.-c. és a hozzá fűződő végrehajtás utasítás megengednek. A tiszta jövedelem kiszámítása igen bonyolult feladat, mivel a termelési költségek országrészek, művelési ágak, az üzem nagysága szerint igen eltérők. Mégis országos átlagban eléggé megbízható adatokat nyerhetünk, s a számítás pontosságának hiányával ellensúlyozzuk, hogy a tényleges viszonyoknál sokkal magasabb tételeket veszünk levonásba.

A termelési költségek kiszámításánál két forrást használtunk. Az egyik Hensch Árpád mezőgazdasági üzemtana,³ mely a termelési költségeket minden egyes művelési ágra és növényfajra részletesen feltünteti. Szerinte szántóföldeknél a tiszta jövedelem a nyers hozadéknak 5-40%-a, réteknél 20-60%, legelőknél 50-80%, káposztaföldeknél 53%, gyümölcsösönél 32%. De a termelési költségek közé besoroz oly tételeket, melyek a törvény értelmében a nyers jövedelemből le nem számíthatók, pl. az adó és járulékai, forgó tőke kamata és kockázata, a munkabéreken felüli kezelési költségek stb. ha pedig ezeket a tiszta jövedelemhez számítjuk, az a legsilányabb

¹ Károly Rezső: *Mezőgazdasági üzemviszonyok és eredmények*. 1909. 355. és köv. 1.

² A Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége: *Értekezés a drágaság ügyében*, 84. 1.

³ Hensch Árpád: *Mezőgazdasági üzemtan*. I-II. kt. II-III. kiadás. 1906.

rozs- és árpaföldnél is eléri a nyers hozadék 40%-at, a jobb minőségiteknél pedig messze felülhaladja. A második forrásmű Károly Rezsőnek már említett műve, mely rendszeres üzemsztatisztikai felvételeken alapul és a termelési költségeket a legnagyobb pontossággal számítja ki. Táblázatai szerint¹ a kisüzemnél minden 100 K bevételből (a háztartásban és gazdaságban felhasznált növényi és állati termékek mindenütt pénzértékre vannak átszámítva) országos átlagban tiszta jövedelem 404 K, a kő épüzemnél 38 K, a nagyüzemnél 133 9 K. A termelési költségek között ő is fel sorol oly tételeket, melyek a törvény értelmében le nem vonhatók, így az egyenes adókat és a rajtok nyugvó pótlékokat, a birtokos és a családtagok munkájának bérét, középirtokoknál a kezelő birtokos munkadíját, az élő és holt leltár pótlására irányuló tételeket igen magasán számítja fel stb. Úgy, hogy pl. egy kisüzemnél, melynél a tiszta jövedelmet a nyers hozadék 265%-ban állapítja meg, ha a levonás alá nem vehető tételeket (pl. családtagok munkája 13i2'25 f összkiadás mellett 612 K-val van felvéve) a tiszta jövedelemhez számítjuk, akkor az 80%-ra fog nőni.² *Végül megjegyzendő, hogy úgy Hensch Árpád, mint Károly Rezső számításai az 1906. év előtti lényegesen alacsonyabb termény- és állatárakon alapulnak, tehát a tiszta jövedelem ma az ő kalkulációjuk szerint is magasabb lenne.*

Mindezek alapján a termelési költségek arányát országos átlagban 40-50%-ban állapíthatjuk meg, s mérséklet okából az alsó 40%-os határt vesszük fel. Ilyképen a tiszta jövedelem 7518 mill. K bruttó hozadéknak 40%-a, azaz: 3007 millió K.

Könnyen felmerülhet az a kifogás, hogy a takarmány- és tengeri termés túlnyomó részben az állattenyésztés céljaira magában a gazdaságban használtatik fel, holott annak teljes értékét a bruttó bevételek közé soroztuk. Bár nézetünk szerint ez az ellenvetés a fenti számítások helyességén nem változtat, mégis a tiszta hozadék megállapítására egy másik számítási módot is alkalmaztunk. A bruttó bevételek közé a mezőgazdasági növények címe alatt csupán a piac számára termelt és a háztartásban (nem a gazdaságban) elfogyasztható növények értékét vettük be, s az így nyert összeghez hozzáadtuk a gyümölcs, szőlő stb. és az állati termelés fent kiszámított évi értékét. A bruttó hozadékból levontuk mindama összegeket, melyek vetőmagra, élő és holt leltár pótlása és leírása címén, gazdasági anyagok, műtrágya beszerzésére szükségeltetnek, azon-

¹ Id. m. 355. és köv. 1.

² Id. m. 76. 1.

kívül leszámítottuk a napszámosok és cselédek részére kifizetett munkabérekét. A számítás eredménye 3500 millió korona, tehát jóval nagyobb összeg volt, mint a melyet fentebb mint tiszta hozadékot mutattunk ki.

A tiszta hozadékból elsősorban leszámítandók a földre nehezedő adósságteher kamatai. Fellner Frigyes számításai szerint¹ az ingatlanokra (földbirtokra és házakra) bekebelezett összes teher (tehát nem csupán a hitelintézetek jelzálogkölcsoei) 1903-ban 5948682 mill. korona volt. Ha ehhez hozzáadjuk a régi és új terhek közötti különbséget mint szaporulatot, 1913-1911. között 3537 mill. K,² az összes teher 1911. végén 9476 mill. K. Ezen összeg 30%-át mint a házakra nehezedő adósságot leszámítva, marad 6634 mill. K. Ha az átlagos évi kamatot 6%-ban állapítjuk meg, ami nyilván túlzott, a levonandó évi kamat összege 398 mill. K.

Le kell vonnunk továbbá a tiszta jövedelem megállapított összegéből a 800 K jövedelemmel nem bírók részesedését is. Ha ezeknek számát 1 millióra tesszük, s átlagos évi jövedelmüket 600 koronára, – szintén igen túlzott számítás! – e címen le kell vonni 600 millió koronát. De ebben az esetben módosul az adóssági kamatok címén történt levonás, mert az adóteher 15%-a 20 holdon aluli birtokosokat terheli, az ennek megfelelő összeg levonása után az év kamatteher 338 mill. K lesz. Végül a haszonbérbe adott birtokok jövedelmének összegét kell helyesbíteni, melyek nem a gazdálkodásból elért tiszta jövedelem, hanem a haszonbéri összeg után fognak adóval megrovatni. Az 1895. évi fölvétel adatai szerint bérbe volt adva az összes mezőgazdasági birtokok 11.6%-a.¹ Azóta ez az arány lényegesen nem változott, mert sok nagybirtok házi kezelésbe került, s eddig bérbe adott birtokok parcelláztattak. 2000 mill. K tiszta összjövedelmet véve alapul ebből a bérbe adott birtokokra esnék a fenti arány alapján 230 mill. K. Ebből 100 mill. koronát leszámítunk, ami szintén igen kedvező arány, mert hiszen a bérbe adott földek tulajdonosai között is sok van olyan, aki a létminimum alá fog esni. Ha most a 3007 mill. K tiszta jövedelemből a fenti tételeket levonjuk, akkor az adóköteles földjövedelem kerek számban 2000 mill. K-ban állapítható meg.

Ha abból indulunk ki, hogy a földadó jövedelem átlagos adókulcsa 2% lesz, akkor az évi adóbevétel 40 mill. koronára becsülhető. Ez

¹ Fellner Frigyes: *Új földtehermentesítés*: német kiadás 10. 1.

² *Stat. Évkönyv* 1911, 83. 1.

³ L. még Hensch *id. m.* I. 384. 1.

az adókulcs annál realisabb, mert a jövedelmi adókulcsa 4800 K adóalapnál éri el a 2%-ot, s 4800 K évi jövedelem tekintettel arra, hogy a 800 koronán aluli jövedelmek nem adóznak, igen realis közép jövedelem, amit az is igazol, hogy az 50 holdon felüli gazdaságok száma több mint 60,000, s az 1000 holdon felüli nagybirtokok, (a termő területnek több mint 30 százaléka) 4-5 százalékos adót fognak fizetni. De ha az átlagos adókulcsot csak 1.5%-ban vesszük fel, akkor az adójövedelem évi 30 mill. koronát fog kitenni.

A jövedelmi adó pénzügyi eredménye attól függ, hogy az így kiszámított adóalap teljes összegében adózás alá vonassék. Az a kivételes helyzet, melyet a földbirtok az adózás terén eddig is élvezett, a jövőre nézve is jogosult aggályokra ad okot. Az 1909. X. t.-c. 16. §-a kimondja ugyan, hogy önkezelés esetén az erdő- és mezőgazdasági üzem jövedelmét a saját gazdálkodás folytán *tényleg* elért tiszta nyereség alkotja, de már a következő bekezdésben kijelenti, hogy a tiszta nyereség a hasonló mezőgazdasági birtokokért ugyanott, vagy a környéken szokásos haszonbérösszegekhez arányosítandó. Sőt még egy lépéssel tovább megy, mikor úgy intézkedik, hogy a mezőgazdasági mellékhaszonélvezetekből eredő jövedelem csak akkor vehető számításba, ha ily mellékhaszonvételek az illető birtok belterjes gazdasági kihasználásának arányait túlhaladják, amit esetleg úgy is lehet értelmezni, hogy az állattenyésztésből eredő óriási jövedelem néhány kivételes esettől eltekintve, adómentes lesz. 8 csakugyan a végrehajtási utasítás már ebbe az irányba akarja terelni az adóigazgatást. Megjegyzendő, hogy ez az intézkedés az 1907. évi javaslatokban nem foglaltatott, s csak a képviselőházi tárgyalás folyamán került be a törvénybe. A végrehajtási utasítás nem mondja ki ugyan oly nyíltan, mint az alapjául szolgáló tervezet szövege tette, de a 16. §, a 29. §. 2. p. a) és d), valamint az 5. p. és a 35. §. V. A) pontjaiban foglalt intézkedések oda irányulnak, hogy a bérösszegek alapján történő arányosítás legyen a jövedelembecslés és adókivetés egyedüli alapja. A helyben vagy a környéken szokásos bérösszegek megállapításánál a gazdasági egyesületek véleménye lesz *irányadó*. Ilyképen az adó tárgya a pusztá földjáraadék lesz, a gazdaságba befektetett munka és tőke hozadéka elkerüli az adózást. Ha abból indulunk ki, hogy az adókivetés az átlagos haszonbéreken fog alapulni, s az egész termőterületet művelési ágakra való tekintet nélkül egységesen vesszük fel, úgy holdanként 30 K átlagos haszonbért számítva 1300 mill. koronát, 40 koronával számítva 1740 mill. koronát tenne ki a nyers adóköteles jövedelem. Ez összegekből le kell vonni az adóssági

kamatokat és a létminimum alá eső jövedelmeket, s így az első esetben (adóssági kamat 300 mill. K, létminimum 300 mill. K) 700 mill. K, a 40 koronás átlag mellett 1100 mill. K adóköteles jövedelem maradna. Az adó 2%-os átlagos kulcs mellett 14 mill, koronát, illetőleg 22 mill, koronát tenne ki, 1.5% mellett 105 mill.koronát, illetőleg 165 mill, koronát. Igen nyomatékos helyről merültek fel indítványok,¹ hogy az adóalap a kataszteri jövedelem 2½-szeres seben állapíttassék meg. Ha feltesszük, hogy a kiigazítás folytán a kataszteri tiszta jövedelem országos összege 330 mill, koronára fog emelkedni, ennek két és félszerese 825 mill. K, ebből levonva az adóssági kamatokat és a 800 koronán aluli jövedelmeket, alig maradna néhány száz mill, korona adóalap, ugyanakkor, mikor az ipari munkások 640 mill, korona jövedelem után fognak adót fizetni.

Ha pedig a kataszteri tiszta jövedelem szolgálna adóalapul, ez a földbirtok teljes adómentességét jelentené. A kataszteri jövedelem azért sem szolgálhat egy modern jövedelmi adónál a kivetés alapjául, mert mint az 1907. évi javaslatok indokolása nagyon helyesen mondja: «A kataszteri tiszta jövedelem kimunkálásánál a gazdaságba fektetett tőke hozadékanak egy részét, a munka jutalékanak pedig teljes összegét, csökkentőleg vették figyelembe. A jövedelemadóban azonban úgy a tőke hozadékanak, mint a munka jutalékanak adóznia kell».²

A nyugati államok felé fordulva, ugyanezt a példát találjuk Ausztriában 1910-ben az adóköteles földjövedelem 351 mill. K, az összes adóalapok 7.05%-a volt, ugyanakkor, midőn az iparosok és kereskedők jövedelme 1.419 mill. K, (28.5%), szolgálati illetményekből folyó jövedelem 2.031 mill. K, (40.78%), a tőkejövedelem 629.584 mill. K (12.64%), a házjövedelem 463 mill. K (9-30%), az összes bruttó adóalap 4.980 mill. K volt.³ Minthogy a kataszteri tiszta-jövedelem Ausztriában 306 mill. K, a jövedelmi adóalap ezt csak igen kevéssel múlja felül. Az osztrák 1896. évi okt. 25 iki személyi adótörvény a magyarhoz hasonlóan a 163. § ban kimondta, hogy önkezelésű birtoknál a tiszta gazdasági eredmény (der reine Wirtschaftsertrag) az adóalap, de a végrehajtási utasítás intézkedései folytán az a gyakorlat fejlődött ki, hogy az adókivetések túlnyomó részében

¹ Szilassy Zoltán: *A mezőgazdák az új kereseti, jövedelmi és társulati adóban*. Adó- és Illetékügyi Szemle 1912, 200. 1.

² Indokolás 233. 1.

³ Mitteilungen des k. k. Finanzministeriums 106-109. 1.

a kataszteri tiszta hozadék adja az adóalapot.¹ A Finanzausschuss, amely az elmúlt hetekben tárgyalta az adónovellát, a 163. §-hoz módosítást határozott el, mely kimondja, hogy a házilag kezelt földbirtoknál ezután a tényleg elért tiszta gazdasági eredmény (der tatsächlich erzielte reine Wirtschaftsertrag) az adóalap és a kataszteri tiszta hozadék a jövedelem megbecslésénél csak segédeszközül szolgálhat.

Poroszországban 1911-ben a jövedelmi adóbevétel a pótlékokkal együtt 353 mill. márka volt, ebből 269 mill. márka, tehát több mint 75% esett a városokra, holott a lakosságnak csak 45%-át teszik ki, s a földbirtok az adóbevételnek legfeljebb 10%-át fizeti.² Szászországban az adóköteles összjövedelem 1910-ben 3000 mill. márka volt. Ebből esett az iparkereskedelmi foglalkozásokra 872*8 mill. márka, fizetésekre és munkabérekre 1644.4 mill. márka, ingatlanra (föld és ház együttesen) csak 413.3 mill. márka.³

Angliában 1908/9-ben az összes adóköteles bruttó jövedelem 1.009.935.926 £ volt, s ebből a földbirtok csak 50 mill. £-el, tehát 5% erejéig vett részt.⁴

b) Házak jövedelmi adója.

Az 1912. évi kivetés szerint a nyers házbérjövedelem 299,302.785 K (kerek számban (300 mill), a házbéradó pedig 36,778.436 K volt, tehát átlagban 12%. – Az adómentes házbérjövedelmet a pénzügyminiszteri számvevőség nem mutatja ki, csupán az adómentes házakra elő nem írt házbér- és házbérosztály adót és pedig egy összegben, 1912-ben 18,962.411 K-t. A házosztály és házbéradó összege úgy viszonylik egymáshoz, mint 2:7, s így az elő nem írt adóösszegeből a házbéradóra 14 7 mill K esik. Ezt 12%-kal tökécsítve, az adómentes házbérjövedelmet 122 mill. K-ra becsülhetjük. A házosztályadó összege az

¹ 1890. der Beilagen zu den sten. Protokollen des Abgeordnetenhauses. Bericht des Finanzausschusses 3-4., 17-19 1. Erwin Steinitzer: *Die jüngsten Reformen der veranlagten Steuern in Österreich* 167. 1. Friedrich Fhr. v. Wieser: *Die Ergebnisse und die Aussichten der Personaleinkommensteuer in Österreich* 73. és köv. 1.

² Stat. Jahrbuch für den preussischen Staat 1911, 478-84. 1. Georg öothein: *Ágrapolitisches Handbuch* 221. és köv. 1. *Die öffentlich-rechtlichen Belastungen von Gewerbe, Handel und Industrie*. Denkschrift des Hanea-Bundes 4. 1.

³ J. Conrad: *Grnndriss zum Stadium der pol. Ökonomie Finanzwissenschaft* VI. kiadás 47. 1.

⁴ Edwin R. A. Seligman: *L'impôt sur le revenu* 1913, 267. 1.

1912. évi előírás szerint 10,653.071 K volt. Hogy a házak haszonértékét megkapjuk, ezt az összeget 9%-kal tőkésítjük, s így nyerünk 118 mill. K-t. Az adómentes házak elő nem irt adójából a fentebbi számítás szerint a házostályadóra esett 41 mill. K, ez 9%-kal tőkésítve ad 45mill. K-t. A házbérjövedelem összege tehát a következő:

Adóköteles házbérjövedelem	300 mill. K
Adómentes «	122 « «
Adóköteles házak haszonértéké	118
Adómentes « «	45 « «
Összesen	585 mill. K

Ezen összegből mindenekelőtt le kell vonni a fentartási költségeket és az értéktörlesztést 5-10% erejéig, 29-58 mill K között. A nyilvános számadásra kötelezett vállalatok tulajdonában levő házak bérjövedelme és haszonértéke szintén apasztja ez összeget 35-40 mill. K-val. Levonandók a házakra bekebelezett terhek kamatai is. A föld jövedelmi adójánál kiszámítottuk, hogy a házbirtokot 2842 mill. K adósság terheli, s ennek 5%-os évi kamata 142 mill. K. Végül a létminimum adómentessége fejében igen bőkezű számításal levonunk 60 mill. K-t. (Ez utóbbi tétel módosítja az adóssági kamatok összegét, épen úgy, mint a földjövedelemnél.) Marad tehát ezen levonások után adóalapul 300 mill. K, ami 2%-os átlagos adókulcs mellett 6 mill. K adóbevételt jelent, de nézetünk szerint a 7 mill. K-t is felül fogja haladni.

c) Kereseti adó alá tartozó jövedelmek adója.

Mint már előzetesen kimutattuk, az általános kereseti adó alapjául szolgáló összeg 1100 millió K-ra becsülhető. Ugyanez lesz a jövedelmi adó alapja is, mert a levonható tételek tekintetében a két adónem között lényeges különbség nincs. 1-5%-os átlagos adókulcs mellett az adóbevétel összege 165 mill K, – 2%-os átlagos kulcs mellett pedig 22 mill. K lesz, s az átlagos fejenkénti jövedelem pedig 3200 K-t, illetőleg 4800 K-t tenne ki. 1912-ben a III. oszt. kereseti adó után kivetett ált. jövedelmi pótdadó 9,377.790 K volt, tehát az új adórendszer az ide tartozó adózókra *igen jelentékeny teher emelkedést jelent.*

Külön tételben számítandó ki a *tantièmek* után fizetendő jövedelmi adó. 22-24 millió K adóalapot véve, az adót 2-5%-os közép-adótétel mellett 0.5-0.6 millió K-ra becsülhetjük.

d) Tőkejövedelmek adója.

1912-ben a takarékbetétek adóján kívül 3,326.081 K tőkeamat- és járadékadó vettetett ki. Ezt az eredményt 2%, 5%, 7% és 10%-kal tőkésítve, s tekintetbe véve a szigorúbb bevallási szabályokat? az eddig is adó alá vont kamatjövedelmet 40 millió K-ra becsülhetjük. Az egyéb tőkejövedelmek közül első sorban említendők a pénzintézeti betétek. A Stat. Évkönyv szerint (1911. év 294-297 11.) a pénzintézeteknél stb. betéti könyvekre, csekk- és folyószámlára elhelyezett betétek összege 5003 millió K s az 1911. évi átlagos betétkamat összege 4½% volt (1912-ben az abnormis viszonyok miatt magasabb), s így a kamatok összege 225 millió K. A postatakarék-pénztári betétek évi kamata kb. 3 millió, összesen a két tétel 228 millió K.

Az egyéb tőkejövedelmeket Felmer Frigyes úttörő műve*) alapján számítottuk ki. 0 minden egyes kamatozó értékpapírfaj tekintetében megállapítja, mennyi van belőlük bel- és külföldön elhelyezve, s hová folyik a kamatjövedelem. Mi e számítást folytatva az 1903. évi adatokat az 1911. éviakkal helyettesítettük, a Stat. Évkönyv és egyéb segédforrások alapul vételével megállapítottuk, mennyi van a magyar földön lévő értékpapírokból a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok birtokában (mert ezek külön adóznak) s azonkívül az 1903. év óta bekövetkezett eltolódásokat is tekintetbe vettük. E részletes és bonyolult számítást itt egész terjedelmében nem közölhetjük, s azt más alkalommal óhajtuk közzé tenni. Végző eredményei a következők:

A nyilvános számadásra kötelezett vállalatokon kívül a természetes és jogi személyek, egyesületek stb. kamatjövedelme 1911. évvégén:

	Korona
Államadóssági kötvények	48,000.000
Vasúti részvények	6,000.000
Záloglevelek és községi kötvények	20 000.000
Hitelintézeti részvények és üzletrészek	105,000.000
Ipari részvények	25,000.000
Külföldi értékpapírok	18,000.000
Összesen	222,000.000

Az egyéb forrásokból eredő, s eddig adómentes kamatjövedelmeket 30 millió K-ra becsülhetjük.

¹⁾ Fellner Frigyes: *A nemzetközi fizetési mérleg és alakulása Magyarországon* 1908. 70. és köv. 11.

Az eddigi számítások eredménye:

	Korona
Pénzintézeti betétjővedelem	228,000.000
Értékpapírkamat-jővedelem	222,000.000
Egyéb kamatjővedelem	<u>30,000.000</u>
Összesen	468,000.000

Mérsékelt becslés alapján indulunk ki, hogy ezen adóalap 33%-át az adó utói fogja érni. Itt már tekintettel vagyunk a létminimum adómentességére, továbbá arra, hogy a betétkamatok egy része a pénzintézetek és iparvállalatok egymásközötti összeköttetéséből származik, s egyéb jövedelmeikkel együtt adózik. 33%-nál nagyobb összeget azért vehetnénk fel, mert az államadóssági és vasúti kötvények, záloglevelek, sőt hitelintézeti és ipari részvények jelentékeny része, törvényhatóságok, községek, árvapénztárak*) közbirtokosságok, nem adómentes alapítványok, hitbizományok, egyesületek, az egyház, szerzetesrendek, kezén van, s ugyanezek nagy betétek felett is rendelkeznek. Már pedig ezek jövedelmeiket pontosan fogják bevallani. A magánegyenék kamatjövdelmét nehezebb lesz utolérni, de itt is némi eredménnyel biztatnak a szigorított bevallási szabályok. Előzőleg említettük, hogy a választójogi statisztika 68.157 tőkést, járadékost tüntet fel, s 1900-ban nyugdíjas tőkepénzes, magánzó stb. – nő 83.462 volt. Ezek eddig egyenes adózás alá alig tartoztak, – de most majd számot kell adniok arról, honnan szerzik jövedelmeiket.

A 468 millió K összeg 33%-a 156 millió K, ehhez hozzáadva a már eddig is megadóztatott 40 millió K-át, – az adóalapot 200 millió K-ra becsülhetjük. 2% átlagos adókulcs mellett az adó 4 millió K, 2.5% mellett 5 millió K. Tekintve azonban, hogy az adóköteles tőkejővedelem utóíérése a nagy adózóknál fog főleg sikerülni, akik egyéb forrásokból is nagy összegű jövedelmet húznak, az átlagos adókulcs a valóságban 3-3-5%, s az adóösszeg 6.0-7.5 millió K is lehet.

e) Nyilvános számadásra kötelezett vállalatok jövedelmi adója.

Az 1913. évi költségvetés e címen 14 millió K-t irányoz elő. A mi számításaink szerint ez az összeg jelentékenyen nagyobb lesz, de mivel a részletek kifejtése rendkívül sok helyet igényelne, egyszerűsítés okából elfogadjuk az előírányzott összeget. Tekintettel

*) Az 1909: X. t.-c. 6. §-a gyámpénztárakról szól, ellenben a végrehajtási utasítás 4. §. 5. pontja csak a gyámpénztárak tartalékalapjait mentesíti.

arra, hogy az ipari részvénytársulatok adókulcsa csupán 3%-ig emelkedik, csak 3%5%-os közép adókulcsot vehetünk számításba, s így az adóalap 400 millió K lesz.

f) Állandó fizetések adója.

Az 1913. évi költségvetés a szolgálati illetmények után járó jövedelmi adót 12,916.000 K-ban irányozza elő. A valóságban ennél az összegnél sokkal több fog befolyjni. A jövedelmi adó kiterjed minden oly illetményre, mely évi 800 K-t meghalad, azonkívül a 7000 K-án felüli illetmények 0.2-6%-ig emelkedő jövedelemadó-pótlék alá esnek. A IV. oszt. ker. adó kivetési összege 1911-ben 11,660.000 K, az általános jövedelmi pótdadóé 1912-ben 2,056.000 K volt. A jövedelmi adó skálája enyhébb, mint a IV. oszt. kereseti adóé, de ezt ellensúlyozza az a tény, hogy a lakpénz, mely eddig adómentes volt, ezután az adóköteles jövedelemhez számítandó, s azonkívül a mellékilletmények nagyobb mértékben kerülnek adó alá, mint eddig. Az állami alkalmazottak adójára nézve megjegyzendő, hogy az 1907. évi adójavaslatok indokolásához csatolt táblázatok szerint a jövedelmi adótétel a IV. oszt. kereseti adóhoz képest Budapesten 8000 K összegig emelkedik, a második lakpénzosztályba tartozó tisztviselőknél 3.200 K-ig szintén, a III. és IV. lakpénzosztály kisebb fizetésű tisztviselőinél, egy-két fokozattól eltekintve, vagy emelkedett, vagy pedig változatlan maradt. A magántisztviselők adóterhe a mellékilletmények és lakbér beszámítása folytán szintén emelkedni fog. A IV. oszt. kereseti adó alanyai közül csak a 800 K-án aluli fizetések fognak kimaradni. Az állami alkalmazottak közül – még a hivatalsszolgákat is beleértve – ilyen igen kevés van, s legfeljebb a kisebb nyugdíjasok jöhetnek tekintetbe. A magánalkalmazottak közül is igen kevés fog kimaradni, sőt az adókötelesek köre még növekedni fog azzal, hogy a 800-960 K közötti fizetések, melyek eddig nem a IV., hanem az I. oszt. kereseti adó körébe tartoztak, itt fognak adó alá kerülni. Különben is a kisebb illetmények adójának elmaradása pénzügyi szempontból csekély jelentőségű, mert a IV. oszt. kereseti adónál a 800 K-n aluli fizetések középadótétele (1% kulcs mellett) 4 K volt. Ha tehát 100.000 eddig adóköteles egyén elmaradásával is számolunk – ami teljesen kizárt dolog, – az elmaradó adóösszeg csak 400.000 K. A kis fizetésű és nyugdíjú adókötelesek viszont más jövedelmeik révén, vagy pedig mint családtagok kerülhetnek illetményeik tekintetében is adózás alá. Az illetmények jövedelmi adója már az első évben felül

fogja az előírányzott 13 millió koronát haladni, és pedig *anélkül hogy a munkabérek adóját* (melyet a törvény szintén szolgálati illetménynek: nevez) *ebbe az összegbe beleszámítanak*. Az illetményadó a jövedelmi adónak legfejldésképesebb ága, a IV. oszt. kereseti adóbevétele 10 év alatt 100%-al nőtt, Ausztriában pedig a szolgálati illetményekből (Dientsbezüge) eredő adóköteles jövedelem 1898-1910 916,997.398 K-ról 2.031,126.177 K-ra emelkedett.¹ A 13 millió K adót 1.5%-os átlagos adókulcs mellett tőkésítve, az adóköteles jövedelmet 860 millió K-ra becsülhetjük.

g) Munkabérek jövedelmi adója.

Előzőleg kiszámítottuk, hogy mennyi lesz az adóköteles *ipari munkások* száma. Ha az így nyert eredményeket a középadótelekekkel megszorozzuk, úgy az adóbevétele összegét megkapjuk.

Napibér- osztály	Átlagos évi bér	Jövedelmi adótétel	Adózók száma	Adóösszeg
IV.	1.050 K	7K	159.934 K	1,119.538 K
V.	1.350 «	10 «	77.678 «	776.780 «
VI.	1.650 «	14 «	51.790 «	725.060 «
VII.	1.950 «	20 «	20.829 «	416.580 «
VIII.	2.250 «	26 «	14.104 «	366.704 «

Összes adóbevétele 3,404.662 K

A III. napibérosztályba tartozók jelentékeny része is adózás alá fog kerülni, t. i. mindazok, kiknek átlagos napibére 2 korona 70 fillért meghalad, 295.194 munkás 30%-a, 88.558. Ha ezeknél a kezdő 5 koronás tételt vesszük alapul, az adóteher 442.790 koronával szaporodik, tehát összesen 3.847.452 korona lesz.

Az I-III. napibérosztályban levők a létminimum adómentessége folytán mint önálló adóalanyok az adózást elkerülik ugyan, de ha a családfővel együtt laknak, munkabérük a törvény által meghatározott korlátok között hozzászámítás tárgya, ami az adókulcsot és adóbevételt jelentékenyen emeli. így pl. a családfő keres éveként 1200 koronát, a feleség és a felnőtt fra 600-600 koronát. A háztartás jövedelme 2400 K, adója 26 K. Ha a családtagok jövedelme 800 koronán alul adózatlan maradna, akkor az apa adója csak 8 K lenne, tehát az adótétel emelkedése 225%. Vagy pl. a családfő keresete évi 700 K, ez önállóan adómentes Jenné, de felesége és leánya

¹ Mitteilungen des k. u. k. Finanzministeriums 1912. 108-109. 11.

évi 600-600 koronát keresnek, (ez önállóan szintén nem esnék adó alá) így azonban a háztartás összjövedelme 1900 K lesz, az adótétel pedig 18 K. Ha ezenkívül tekintetbe vesszük, hogy az adókulcsot a föld- és házbirtokból, haszonbérből eredő jövedelem hozzászámítása is fokozni fogja, úgy túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a fenti hozzászámítások folytán az ipari munkások adóterhe 15-20%-al emelkedni fog, s azt 4.500.000 koronára becsülhetjük. Ezen összeg a következő években a munkabérek emelkedő irányzata folytán fokozódni fog, s az 1909. X. t.-c. által előírt szigorú büntetések a munkaadókat az ediginél pontosabb bevallásra fogja szorítani.

Az O. M. B. P. tagjainak¹ átlagos évi munkabére 1911-ben 847.232.700 K volt, az előző évekhez képest az emelkedés 15.8%. A fenti összegből az I-III. napibérosztályra esik 416.630.400 K, a IV-VIII. osztályokra 430.602.300 K. Ez utóbbi összeghez hozzáadva a III. osztály munkabérének (221.395.800 K) 30%-át, 66.418.740 koronát, összes adóalap 497.021.040 K. Ezt az összeget a családtagok hozzászámított jövedelmei címén felemelhetjük 560.000.000 koronára. Előzőleg kiszámítottunk 4.500.000 K adóbevételt, ami a fenti összegnek 0.8%-a. A jövedelmi adótörvény szerint a kulcs 1400 koronánál éri el a 0.8%-ot, ezen jövedelmi összeg pedig 4.7 K napibérnek felel meg, ami igazolja, hogy helyesen, sőt túlzott mérséklettel számítottunk.

Előzőleg elmondottuk, hogy az O. M. B. P. 1911. évi kimutatásaiban 55.762 magántisztviselő és keresk. alkalmazott szerepel. Ezekhez hozzaszámítandók ama fixfizetésű állami alkalmazottak, akik valamely vállalati pénztár kötelékébe tartoztak. Ezek eddig részben az I. oszt., részben a IV. oszt. kereseti adó alá estek, s így adójuk már az állandó illetmények adójának kiszámításánál tekintetbe vétetett. Ezt a többletet ellensúlyozza azon magán- és közalkalmazottak adója, kik az 1907. XIX. t.c. 10. §-a alapján nem esnek biztosítási kötelezettség alá, s kiknek számát szakkörökben 100.000-nél is magasabbra becsülik.

A *bánya- és kohómunkások* közül adóköteles lesz 55.000. Ha az ipari munkásokéhoz hasonlóan számítjuk ki jövedelmüket és a családtagok keresetét is hozzávesszük, az adóalap 80.000.000 koronára, az adóösszeg pedig 650.000 koronára becsülhető.

A *mezőgazdasági* munkabérijövedelmek adója a következőképen alakul: 4000 vezető cseléd adója 9 koronával számítva 36.000 K. A többi adózók száma cseléd: 25,000, munkás: 45,000, erdészeti

¹ 1911. évi jelentés 273. és köv. J.

munkás és altiszt: 3000, közönséges napszámos: 7000, összesen: 80.000, 7 korona középadó-tételt számítva az eredmény 560.000 K. Ha ehhez a fentebbi 36.000 koronát hozzászámítjuk, s a családtagok jövedelmei fejében 15%-al emeljük, akkor 700.000 K adóösszeget kapunk. Ez 0.7%-al tőkésítve 100.000.000 K adóköteles jövedelemnek felel meg. A végleges eredmény a következő:

Ipari munkabérek adója	4.500.000 K
Bánya « «	650.000 «
Mezőg.stb. « «	700.000 «
Összesen _..	5.850.000 K
Az adóköteles jövedelem összege pedig	740 mill. K.

h) A jövedelmi adó összesítése.

A fentebbi számítások és fejtegetések alapján az adóköteles jövedelem összege a következőképen alakul:

Föld jövedelem	2.000 mill. K	35-57%
Ház jövedelem	300 «	« 5.34%
Kereseti adókötelesek jövedelme	1.100 «	« 19.56%
Tantième jövedelem	22 «	« 0.39%
Tőke jövedelem	200 «	« 3.56%
Nyilv. szám. vállalatok jövedelme	400 «	« 7.11%
Állandó fizetések jövedelme	860 «	« 15.30%
Munkabérek jövedelme	740 «	« <u>13.17%</u>
Összesen.	5.622 mill.	K 100.00%

Az adóbevétel maximális és minimális becslése:

	min.	max.
Föld után	300	400
Ház után	60	70
Kereseti stb. után	16.5	22.0
Tantième után	0.5	0.6
Tőkejöv. után	4.0	6.0
Nyilv. szám. után	14.0	16.0
Állandó fiz. után	13.0	15.0
Munkabérek után	5.5	6.0
	89.5 mill. K	112.6 mill. K

Az adóösszegeket és az átlagos adókulcsot az egyes jövedelmi források szerint elkülönítve számítottuk ki, s (a munkabérek kivételével) nem voltunk arra tekintettel, hogy az adózónak más forrásból származó jövedelmei mily mértékben emelik az adókulcsot, dacára annak, hogy ez az emelkedés igen jelentékeny lehet. Pl. az adózónak kamatjövedelme 600 K, házjövedelme 1200 K, üzletéből származó jövedelme 3600 K, tantieme jövedelme 400 K = összesen 5800 K, ennek adótétele 128 K, holott ha a jövedelmi források elkülönítve vétetnek figyelembe, mint mi tettük, akkor a kamat és a tantieme adózatlanul maradna, a házbirtok után fizetne 8 koronát, üzlete után 56 koronát, összesen 64 korona adót, az adótétel tehát 100%-al nagyobb. 5800 K után az adókulcs 2.2%, a házjövedelem után az adókulcs csak 0.75%, az üzleti jövedelem után pedig 1.5% lenne, az adókulcs emelése az előbbinél tehát 200%, az utóbbinál 50%. Még jobban felöltő a *tény*, ha a magas fő jövedelemhez kisebb mellékjövedelmek csatlakoznak, pl. az adózó üzleti jövedelme 14,200 K, kamatjövedelme 1000 K, akkor ez utóbbi jövedelem adókulcsa is 0.7% helyett 3% lesz stb. Azonkívül a munkabérek kivételével más jövedelmi forrásnál a családtagok jövedelmeit nem vetjük számításba, pedig a családtagok jövedelmének hozzászámítása folytán sok oly jövedelem jut adózás alá, mely önálló adóztatás esetén adómentes maradna, s emeli a családfőre nehezedő adókulcsot. Ausztriában 1910-ben a családfők száma 1.309.364, az adózásba levont családtagok száma 2.619.722 volt, tehát egy adózóra 2.0 családtag esett.¹

A fentebbi adatok mutatják, hogy a jövedelmi források összesítése és a háztartások szerinti adóztatás mennyire emeli az adókulcsot. Bár az adóbevétel ez alapon a fentebb kimutatottnál jelentékenyen magasabb lenne, *az e címen beálló emelkedést nem vesszük egyelőre számításba.*

7. Az adóreform pénzügyi összeredménye.

A megszűnő és csökkenő adók összege a következő:

Kereseti adók	60.85
Betéti kamatadó csökkenés	8.50
Bánya adó	1.00
Ált. jöv. pótdó	42.50
Földadó csökkenés	70.0

119 85 mill. K

¹ Mitteilungen 1912, 106-7. 1.

Ezzel szemben az általunk kimutatott fedezet a következő:

Házadó többlet	10.0
Ált. ker. adó és tantième adó	32.4
Nyilv. szám. váll. adótöbblet.	1.0
Jövedelmi adóbevétel minimális összeg	89.5
	132.9 mill. K

azaz a bevételi többlet kereken *13 mill. K.* a maximális összeg alapul vételével pedig *36 mill K.*

Tegyük fel, hogy az elmaradó adók közül az ált. jövedelmi pótagóssága 3 millió K-val, a betéti kamatadó 2 millió K-val (az 1912. évi magas kamatláb folytán) magasabb a fentebb kimutatott összegnél és a földadócsökkenés nem 7, hanem 10 millió K-t fog kitenni, tehát az összes hiány 9 millió K-val több, azaz 127.88 millió K.

Tegyük fel továbbá, hogy a bevételi oldalon az általános kereseti adónál csak a minimális kontingens – 29 millió K folyik be s elmarad a nyilv. számadásra kötelezett vállalatok adójánál kiszámított 1.0 millió K többlet. Másrészt tekintetbe kell venni, hogy az 1913. évi kivetésnél a házadó összege legalább is 50 millió K-ra fog emelkedni, a többlet tehát 3 millió K lesz. Ilyképen a fedezet a jövedelem adó nélkül a következő lenne:

Házadótöbblet	13.0millió K
Ált. ker. adó és tantième adó	31.3 «
Összesen	44.3 millió K

Ezt az összeget levonva a 127.85 millió K hiányból, marad 83.5 millió K. *Ennek az összegnek kell a jövedelmi adóból mint minimumnak befolyjni, hogy az adóreform ne járjon deficitel.* Kizártnak tartjuk, hogy a fentebbi pesszimiztikus eshetőségek bekövetkezése s 78-80 millió K-ra tesszük ezt a legminimálisabb összeget.

Az adókivetés költségei az új adórendszer folytán igen megnőnek, s az 1913. évi költségvetés e címen 1.5 millió K-val többlet irányzott elő. Ezt azért nem vettük számításba, mivel a vallomás be nem adása folytán kirovandó igen magas összegű bírságpótlékok e többletet fedezni fogják.

Az adóreform pénzügyi eredménye – ismételjük – elsősorban attól függ, mily mértékben sikerül a földbirtok igazságos megadóztatását biztosítani. Ha nem, úgy a deficit elkerülhetetlen, s akkor a többi társadalmi osztályok, melyek mindenkinek adóterhe emelkedik, joggal felvethetik a kérdést, mily jogon követeli az állam egyedül tőlük, hogy a közteherviseléshez fokozott mértékben járuljanak s könnyítést egyedül a földbirtok élvezzen.

8. Osztrák párhuzam.

Az osztrák jövedelmi adókimvetés eredménye 1910-ben 85.483 millió K, 1911-ben 93.183 millió K volt, 1912-ben pedig meghaladta a 100 millió K-t.¹ 1897-ben Ausztriában a jövedelmi adóból várható bevételt a porosz jövedelmi adó addigi eredményei alapján számították ki s ugyanezen módszer segítségével óhajtunk kísérletet tenni, hogy minő lesz a magyar általános jövedelmi adó eredménye, különös figyelemmel arra, hogy Ausztriában a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok nem esnek jövedelmi adó alá.

Magyarország lakossága az 1910. évi népszámlálás alapján Ausztria lélekszámának 73%-át teszi ki. A lakosság számának arányában jutna Magyarországra a 100 millió K adóbevételből 73 millió K. A magyar jövedelmi adó skálája jóval magasabb, mint az osztráké. Ha az 1910. évi osztrák adóstatistika alapján minden jövedelmi fokozaton az adókötelesek számát a magyar adótételekkel szorozzuk, a következő eredményeket kapjuk:²

	adóösszeg
1.200- 1.800 K jövedelem	6.826.190.5 K
1.800- 3.600 « «	14.0 17.554.5 «
3.600- 7.200 « «	16.045.064 «
7.200- 12.000 « «	10.798.912 «
12.000- 40.000 « «	19.918.458 «
40.000-200.000 « «	18,903.580 «
200.000-en felül _____	<u>12.737.400</u> «
Összesen	99,247.159 K

A magyar adóskála alapján az adóbevétel tehát 1910-ben kb. 16%-al lett volna magasabb. Ezt a 16%-ot a 73 millió K-hoz hozzászámítjuk, valamint tekintetbe vesszük, hogy Ausztriában a létminimum nem 800, hanem 1200 K, a különbség 600.000 adókötelestől 6.5 középadoztat mellett 4 millió K.

Adó, lélekszám arányában	73.00 millió K
16%	11.68 « «
Létminimum különbség	4.- « «
Összesen	88-68 millió K

¹ Bericht des Finanzausschusses 3. 1.

² Ezt a műveletet minden fokozatra nézve részletesen keresztülvittük, itt a helyszükére való tekintettel csupán az eredményeket közöljük.

A kvótakulcs szerint a magyar nemzeti jövedelem 57%-át teszi ki az osztrákénak. Mi azonban valamivel többet: 60%-ot veszünk fel az adóköteles jövedelem kiszámításánál, mert a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok jövedelme Ausztriában jelentősen nagyobb, mint nálunk, s ez a jövedelmi adóban nem szerepel, továbbá a magasabb létminimum folytán adó alá nem kerülő jövedelmek (800-1200 K között) 600.000 adózóra fejenként 1000 K-t számítva (600 millió K) *nem* esnek adó alá. 88-68 millió K-nak 60%-a 53-2 millió K.

Itt még egy korrektúrával kell élnünk. Említettük már, hogy Ausztriában a földbirtokosok alig fizetnek jövedelmi adót, s 1910-ben az adóköteles brutto földjövedelem 351 "37 millió K volt. Ebből még levonandó az adók, adóssági kamatok, dologi terhek és kárbiztosítási díjak fejében legmérsékeltebb számítással 100 millió K, marad tehát mint netto adóköteles jövedelem 250 millió K, ennek 2%-a 5 millió K. Ennyi az osztrák földbirtok jövedelmi adóterhe. Ha az általunk kiszámított 30 millió K minimális földjövedelmi adót 16% levonással Ausztriára alkalmaznók, az összesen 25 millió K-t, tehát a jelenleg fizetett összegnél 20 millió K-val többet jelentene. Ha tehát teljesen megfelelő képet akarunk nyerni, akkor hozzá kell ezt az összeget adni az előbbi eredményhez. Mérsékelt számítás okából csak 13 millió K-t veszünk fel, s így kapunk 66.20 millió K-t. Ehhez hozzáadva a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok jövedelmi adójaként előírányzott 14 millió K összeget, a végeredmény 80-30 millió K, vagyis körülbelül az az összeg, melynek mint minimumnak okvetlenül be kell folyni, hogy az adóreform deficittel ne járjon. Ez annál pontosabb eredmény, mert a magasabb illetményekre nehezedő jövedelmi adópótlék Ausztriában külön elszámolás (Besordungssteuer) tárgya s 1910-ben 41 millió K-t hozott.¹ Eredménye 1912 végén 5 millió K-ra tehető, mely összeget a számítás alapjául vett 100 millió K-hoz hozzá kellett volna adni.

Az 1910. évi osztrák adóstatistika szerint az adóköteles netto jövedelem végösszege 4.394 millió volt, mi viszont Magyarországra 5-622 millió K-t állapítottunk meg. Szinte lehetetlennek tűnik fel, hogy Magyarországon az adóköteles jövedelem 1-232 millió K-val nagyobb legyen, mint Ausztriában. Közelebbről megvizsgálva e számokat, a tényállás a következőképen módosul: Mindenekelőtt levonandó a magyar eredményből a nyilván. számadásra kötelezett vállalatok

¹ Mitteilungen 1912. 582. 1.

latokra eső 400 millió K, s a 800-1200 K közötti jövedelmek címén 600 millió K, s így marad 4622 millió K. Az osztrák eredményhez pedig a földjövedelem címén hozzáadandó legalább 1400 millió K, s tekintve azt, hogy a magyar számítások nem 1910., hanem 1911. és 1912. évek végére vonatkoznak, e növekedés címén 450 millió K. A fölemelt összeg tehát 6544 millió K, s így az arány megfelelő lesz.

REVÍZIÓ ÉS TELJES ADÓREFORM.

A) A revízió időpontja és terjedelme.

Midőn a városi polgárság, az ipari és kereskedelmi érdekképviseltek az adótörvények végrehajtásának elhalasztásáért szálltak síkra, az akcióban őket három szempont vezette. Az 1911. év végén beállott pénzdrágaság az 1912. év folyamán egyre jobban kiélestedt, a balkáni háború okozta feszültség folytán gazdasági válsággá fajult, s 1912. novemberben, midőn a mozgósítási intézkedések pánikot idéztek elő – katasztrófával fenyegetett. Általános volt a vélemény, hogy ez az időpont teljesen alkalmatlan oly reform életbe léptetésére, mely egyenes adórendszerünket gyökeresen megváltoztatni van hivatva s a városi polgárságra nézve jelentékeny teheremelkedést jelent. Az életbeléptetés erőltetése azért is helytelen volt, mert a kellő előkészületek egyáltalában nem történtek meg. A két legfontosabb adónemre, az általános kereseti és jövedelmi adóra vonatkozó végrehajtási utasítások csak 1912 november havában láttak napvilágot, s úgy az adózó közönség, mint a pénzügyi közegek túlnyomó része tájékozatlanul állt a jövő teendőivel szemben. A polgárság elkedvetlenedéséhez nagy mértékben hozzájárult az is, hogy az 1909. évi adótörvények módosítása tekintetében emelt kívánságai, – minden előzetes ígéret dacára, csak igen korlátozott mértékben leltek meghallgatásra. Az 1912. XLIII. t.-c. leszállította a kereseti adó kulcsát, de ezzel szemben oly intézkedéseket foglalt magában, melyek a kulcs leszállítását nemcsak hogy ellensúlyozzák, hanem a mint fentebb kimutattuk, az ide tartozó adókötelesek adóterhét jelentékenyen emelik. A novellajavaslat letárgyalása tünémenyszerű gyorsasággal történt, az érdekképviselteknek nem állt módjukban kifogásaikat és kívánságaikat előadni. Az elhalasztást kívánatosá tette az is, hogy így idő és alkalom nyílt a törvény sérelmes intézkedéseinek megjavítására.

Az 1913. VI. t.-c. az adótörvények életbeléptetését bizonytalan időre felfüggesztette, s a folyó évi adókimutatási munkálatok a régi törvények alapján indultak meg. Mértékadó helyről több nyilatkozat történt, hogy életbeléptetés előtt a törvények intézkedései a kereskedelmi és ipari érdekképviseltek kívánságai értelmében revízió alá

vétetnek. Ebben az esetben kívánatos volna, ha a revízió mihamarabb megtörténne *és a módosított adótörvények 1914. jan. 1-én éleibe lépnének*. Adórendszerünk annyira elavult, s oly kevéssé felel meg az arányos teherviselés követelményeinek, hogy az első lépést mielőbb meg kell tenni, s azután gyors ütemben kerüljön sor egész államháztartásunk és pénzügyi rendszerünk gyökeres reformjára.

A dolgok mai állása szerint igen kevés kilátás van, hogy az új adótörvények életbeléptetése közmegnyugvást előidéző módon 1914 jan. 1-én megtörténhessék. E sorok írásakor már az 1913. év közepén tartunk, s a pénzügyi kormányzat részéről, tudomásunk szerint, semmi érdemleges lépés abban az irányban nem történt, hogy az életbeléptetés elé tornyosuló nagy technikai nehézségek elhárításának, s az érdekelt testületek véleménye a revízió keretében meghallgattassék. A kormánykörökhöz közel álló magyar és osztrák lapokban hírek jelentek meg, hogy a kormány az adótörvényeknek életbeléptetését 1916. évig el akarja halasztani. Az adómozgalom nagy mértékben megingatta a többségi párt népszerűségét, s így attól kell tartani, hogy az életbeléptetés erőltetése az új választások alkalmával, melyek akár a meglevő, akár az új választói jog alapján legkésőbb 1915-ben okvetlenül bekövetkeznek, – a városi polgárságot az ellenzék oldalára hajlítaná.

Így tehát hosszabb időre terjedő halasztással kell számolnunk,¹ s a rendelkezésünkre álló időt arra kell felhasználni, hogy nemcsak egyenes adóink, hanem egész adórendszerünk gyökeres reformját előkészítsük. Ez hosszabb időt igényel ugyan, de határozott véleményünk az, hogy *az elhalasztás kisebb baj, mint ha az új adótörvények minden érdemleges módosítás nélkül az érdekeltség akarata ellenére lépnének életbe*.

Az átfogó reform azért is elodázhatatlan, mert az új adótörvények remélt kedvező hatásai addig nem érvényesülhetnek, míg adórendszerünk és pénzügyi szervezetünk egyéb hibái nem orvosoltatnak.

Még abban az esetben is, ha a revideált adótörvények 1914 január 1-én életbe lépnének, ezeket a többi reformoknak gyors egymásutánban követniök kell. Egyúttal pedig nagyszámú és sürgős átmeneti intézkedésre van szükség, melyek az adótörvények megnyugtató végrehajtása elé tornyosuló akadályokat elhárítják.

Adórendszerünk teljes reformjának a következő kérdésekre kell kiterjednie:

¹ Gv. Tisza István miniszterelnök 1913. jun. 12-én tartott programbeszédében az adótörvények életbeléptetésének bizonytalan időpontra történt elhalasztását jelentette be.

1. *Új egyenes adók létesítése.* Az 1909. évi reformok s főleg az általános jövedelmi adó hozadéki adóztatásunknak csupán legkirívóbb hibáit orvosolták, de az alsóbb osztályok tehermentesítését és a vagyonosabb elemek viszonylag erősebb megterhelését csak igen csekély mértékben mozdítják elő. A nyugati államok példájára nekünk is meg kell barátkoznunk, az *általános vagy kiegészítő vagyonadó, az értékelkedési adó* behozatalával, örökösödési illetékünknek modern progresszív *örökségi adó*vá való átalakításával és a *fényűzési adók* rendszerének kifejlesztésével.

2. *A fogyasztási és egyéb közvetett adók reformja.* Az egyenes adók reformja egymagában nem elegendő, mert államháztartásunkban egyre nagyobb szerephez jutottak a közvetett adók, s az egyenes adók jelentőségét háttérbe szorították. Az 1911. évi zárszámadás adatai szerint az állami rendes bevételek körében az alább felsorolt bevételi ágak és adónemek részesedése a következő volt:¹

	%
Egyenes adók (szállítási és bankjegyadó nélkül)	17.70
Fogyasztási és italadók	17.60
Sójövedék	2.20
Dohányjövedék	11.84
Közös vámjövedék (aránylagos rész)	3.78
Szállítási adó	25.5
Bélyeg és jogilleték	11.08
Bankjegyadó	0.09
Posta-, távírda-, telefon	6.06
M. Á. V.	<u>27.10</u>
	100%

1906-1911. között az egyes adónemek hozadékanak emelkedése a következő volt:

Egyenes adók	5.5%
Fogyasztási és italadó	80.3%
Sójövedék	1.7%
Dohányjövedék	32.5%
Közös vámjövedék ²	49.3%
Szállítási adó	37.7%
Bélyeg- és jogilleték	37.5%

¹ A százalékszámokat az 1911. évi zárszámadás eredményei alapján számítottuk ki. A részletes számadást l. Szende Pál: *Adóreform és osztálytagozódás* Huszadik Század 1913. május 592 l.

² A közös vámjövedék netto bevételeinek csak 25%-át vettük fel mint olyat, mely a magyar fogyasztást terheli.

1870-1911. között az egyenes adók hozadéka 150%-al, a fogyasztási adóké ellenben 900%-al emelkedett.

Az egyenes adók az összes rendes állami bevételeknek 1870-ben még 37,2%-át, 1911-ben már csak 17,7%-át tették ki, míg a fogyasztási adók részesedési aránya 1870-1911. között 91%-ról 17,6%-ra emelkedett.

Nyilvánvaló tehát, hogy a gyökeres és komoly adóreformnak közvetett adózásunk egész rendszerét fel kell ölelni.

3. *A helyhatósági adóztatás.* Általánosan elismert tény, hogy helyhatósági adóztatásunk is sürgős és mélyreható reformra szorul. A közszolgáltatások egyesített kezeléséről szóló 1909: XII. t.-c. 2. §-a 9 helyhatósági pótdadót (katonabeszállásolási, iskolai, ipariskolai, kisdédóvó pótdadó, útdadó stb.) sorol fel s ehhez járul még 19 helyhatósági és egyéb közszolgáltatás, melyek közadók módjára hajtandók be. A pénzügyminisztérium az egyenes adókhoz fűződő különböző helyhatósági pótdadók összegét 1907-ben 80 mill. koronára becsülte. Ebből a községi adókra és a városi házi adókra 53 mill. K esik.¹ Ez az összeg azóta túlhaladta a 100 millió koronát, tehát már közel 40%-a az állami egyenes adóbevételnek. A községi pótdadók átlaga 1899-ben kis- és nagyközségekben 27%-át, rendezett tanácsú városokban 35%-át, törvényhatósági városokban pedig 48%-át tette ki az állami adóknak. Újabb részletes adatok nem állanak rendelkezésünkre, de azért megállapítható, hogy a községi pótdadók kulcsa és összege egyre emelkedik. A rendezett tanácsú városok átlagos pótdadója az állami adóknak 1909-ben 57%-ra, a törvényhatósági városok átlagos pótdadója pedig 1910-ben 58%-ra emelkedett.²

A vármegyei törvényhatósági pótdadók maximuma eddig 5% volt, de újabban egyre több vármegye nyer törvényhozási felhatalmazást, hogy 5%-ot meghaladó pótdadót szedhessen.

A községi adóztatás sürgős reformja azért is szükséges, mert az adóreform intézkedései, különösen az I-II. oszt. kereseti adó megszüntetése, a föld- és házbéradókulcs leszállítása stb. folytán a pótdadókivetés alapjául szolgáló állami adóbevétel egyes községekben jelentékenyen megcsökkent. A modern községi szociálpolitika feladatainak teljesítése egyre fokozódó anyagi eszközöket követel, melyeknek megszerzése csak úgy lehetséges, ha a községi autonóm adóztatás jogát kitágítjuk.

A helyhatósági adóztatás körébe tartozik a *törvényhatósági útdadó*

¹ 1907. évi javaslatok indokolása 251. 1.

² Kiszámítva a *Magyar Városok Stat. Évkönyve* 575. és 11. lapokban foglalt adatokból.

és a *községi közmunkaváltság*. Középkorba illő, a legszegényebb néprétegeket súlyosan terhelő adónemek ezek, melyek eltörlésének, illetőleg reformjának szükségességét a kereskedelemügyi kormányzat is elismerte, midőn e célból 1908-ban javaslat dolgoztatott ki, mely azonban törvényhozási tárgyalás alá nem került.

Az *egyházi adók* közigazgatási úton hajttnak be, de megállapításuk és kivetésök állami közegek ellenőrzése nélkül történik. Az átfogó reformnak erre a térre is ki kell terjedni.

A *betegápolási pótdadó* állami adó ugyan, de teljesen osztja a helyhatósági pótdadók sorsát s magában rejtí azok összes hibáit. 1911-ben 10,113.422 K-t hozott a kincstárnak. A kormány az 1913. évi költségvetési törvényben a betegápolási pótdadó kulcsának 5%-ról 10%-ra tehát 100%-kal való felemelését hozta javaslatba s a bevétel 22-24 millió koronát tett volna ki. Az adótörvények végrehajtásának elhalasztása folytán a felemelés is elmaradt. Szükséges, hogy ily jelentős bevételi forrás reformjára is minél előbb reákerüljön a sor.

4. Az *adóigazgatási szervezet*. Az 1909. évi törvények az egyenes adók kivetésére, beszedésére és behajtására szolgáló szervezetet – némi módosításoktól eltekintve – érintetlenül hagyták. Pedig az adóreform végrehajtása különösen az adóketítés, óriási mérvben megnöveli az adóigazgatás teendőit s új problémák és feladatok elé állítja. A házadó, társulati és általános kereseti adó kivetése az eddigi három évi ciklus helyett évenként történik. Az általános jövedelmi adóalanyainak száma 1,200.000-1,500.000 között fog váltokozni, az előmunkálatok összeállítása az adóvállomások felülvizsgálata, az adókiszámítási javaslatok elkészítése, az adóketítési eljárás irányítása, a jogorvoslatok szerkesztése, az adóketitelek vagyoni és jövedelmi viszonyainak állandó szemmel tartása mind csupa új és pedig óriási munkakifejtést igénylő teendők. Hogy mily mérvben fognak az agendák megszorozni, arra nézve példaképen megemlítjük, hogy Poroszországban 1906-ban 647.932 jövedelmi adóvállomást nyújtottak be, ebből az adóketítő közegek 163.174 vállomást, szóval 25.2%-ot kifogásoltak, úgy, hogy ezekre nézve további felülvizsgálat, nyomozások és új adatszerezések váltak szükségessé.¹ Mindenekelőtt nagymérvű személyzetsszorozásra van szükség. A pénzügyi kormányzat számolt is e ténnyel s mint már említettük az adóketítés céljaira az 1913. évi költségvetésbe az előbbinél 1.5 millió koronával magasabb összeget állított be. Kérdés azonban, hogy így a nehéz-

¹ Conrad id. m. él. 1.

ségek leküzdhetők lesznek s nem válik-e szükségessé az egyenes adóigazgatás mostani szervezetének teljes átalakítása. Az adóösszeíró-kivető és felszólamlási bizottságok tevékenysége az önkormányzati elemekre oly munkaterhét fog róni, ami szintén jogos aggodalmakra ad okot és beható megfontolást igényel.

5. *A jogorvoslati rendszer.* Még jelentősebbek azok az aggályok, melyek a jogorvoslatok számának rendkívüli szaporodásához fűződnek. A közigazgatási bíróságot a panaszok valósággal el fogják özönlíteni. A bíróság ügyforgalma 1901-1911 között 34.440 ügydarabról 45.961-re, az elintézett ügyek száma 25.998-ról 35.737-re emelkedett. Adó- és illetékügy 1908-ban 27.150, 1911-ben 32.199 volt.¹ Wlassics Gyula – a házadótól, eltekintve – az általános kereseti adó ellen beadandó panaszok évi számát 18-20.000-re becsüli, a kivetett általános jövedelmi adó ellen beadandó panaszok számát pedig beláthatatlannak jelzi.² A közigazgatási bíróság nem fog tudni a reája nehezedő feladattal megbirkózni. Ezen a bajon másképpen, mint a közigazgatási bíróság előtti panaszjog megszorításával segíteni aligha lehet, ez a rendszabály azonban az adófizetők jogvédelme szempontjából hátrányos következményekkel járhat, mit csak úgy lehet elkerülni, hogy vagy az alsófokú adókivető autonom testületeket a függetlenség összes biztosítókaival látjuk el, vagy pedig, mint azt többen s legutóbb Benedek Sándor javasolták³ alsófokú közigazgatási bíróságokat szervezünk.

6. Mindeme kérdések elvezetnek a *közigazgatás általános reformjához*. A kormány a községi jegyzők államosítását és városi közigazgatás reformját máris napirendre tűzte s a vármegyék államosítása – mint kormányprogram – sem fog magára sokáig várni. Már pedig ezek a változások gyökeresen felforgatják adózásunk eddigi rendjét s az átalakulás folyamán sok oly probléma nyerhet megoldást, mely az eddigi keretekben megvalósíthatatlan volt.

7. *A jövedéki büntetőjog reformja.* Alig szorul bővebb indoklásra, mily lehetetlen az az állapot, hogy jövedéki büntető ügyekben az eljárás még mindig az 1788. évi harmincad rendtartás és 1842. évi harmincadhivatali utasítás rendelkezései alapján történik. 1911-ben 4.206 jövedéki kihágási ügy fejeztetett be s 3.960 egyén

¹ Magy. Stat. Évkönyv 1911. 469-70, lapok.

² Wlassics Gyula: *Az új adótörvények hatása a közigazgatási bíróság ügyforgalmára.* Adó- és Illetékügyi Szemle 1912 okt.

³ Benedek Sándor: *A pénzügyi közigazgatási bíráskodás szervezeti kérdései.* Adó- és Illetékügyi Szemle 1912 okt.-dec.

lett megbüntetve.¹ A kihágások között eddig csekély számmal voltak olyanok, melyek az egyenes adótörvények rendelkezéseibe ütköztek. Az új adótörvények intézkedései, de különösen az általános kereseti és jövedelmi adó körében rendszerezített vallomási kényszer az ide vonatkozó kihágások számát jelentékenyen meg fogja növelni. A modern külsejű törvények és a múlt évszázadokból származó eljárási szabályok együttes alkalmazása okvetlenül jövedéki büntető igazságszolgáltatásunk csődjére fog vezetni.²

A fenti általános fejtegetések után előterjesztjük részletes javaslatainkat. E javaslatok két csoportba oszthatók.

Az első csoport vonatkozik *az új adótörvények* (1909. évi V-X. t.-c. és 1912. XLIII t.-c.) *revíziójára*.

A javaslatok második csoportja felöleli *adórendszerünk teljes reformját* s a változások keresztülvitelére alkalmas *pénzügyi programot* (Pinanzplan).

Végül úgy a revízió, mint a teljes reform körében felsoroljuk amaz *átmeneti intézkedéseket*, melyek adórendszerünk legkirkívobb hibáinak megszüntetésére és enyhítésére irányulnak.

¹ *Magy. Stat. Évkönyv* 1911. 515. 1.

² Baloghy György: *Jövedéki büntető eljárásunk reformjához*. Adó- és Illetékügyi Szemle 1912 okt.

B) Az új adótörvények (1909: V-X. t.-c. és 1912: XLIII. t.-c.) revíziója.

Adónemek szerint elkülönített javaslataink a következők:

1. Földadó.

Hozadéki földadónk teljesen elavult rendszerébe az 1909: V. t.-c. alapján véghezvitt kataszteri kiigazítás lényeges változást nem hozott. A földadó hibáinak orvoslása a csupán egész állami és helyhatósági adórendszerünk gyökeres reformja körében történhetik s javaslatainkat ezért a második csoportban fogjuk előterjeszteni.

Feltétlenül szükséges, hogy a kis existenciák adóterhe már átmenetileg is enyhíttessék és pedig úgy, mint az általános Kereseti adónál történt. Az a földtulajdonos, aki földjét maga műveli s kinek adóköteles összjövedelme a 800 koronát el nem éri s ezért általános jövedelmi adó alá sem esik, a hozadéki földadó fizetése alól is fölmentendő. Minthogy a kincstár ilyképen jelentékeny bevételtől fog elesni, a hiány fedezésére azon földbirtokosokra, kiknek évi földadója 500 koronát meghalad, 5-30%-ig terjedő fokozatos adópótlékot kell kivetni. Ez az indítvány annál jogosultabb, mivel a földadó kulcsának 25.5%-ról 20%-ra történt leszállítása a nagyobb hozadékok tekintetében teljesen indokolatlan volt s mert a méltányosság is megkívánja, hogy a kiscgazdák terheinek könnyítése érdekében első sorban a nagyobb birtokosok hozzanak áldozatot.

2. Házaszó.

A házaszó gerince a *házbéradó* s a belőle folyó bevétel az 1912-re előírt házaszóösszegnek 77%-át tette ki. A házbéradó lényegében véve a fogyasztási adó, melyet a lakó a magasabb házbérben fizet meg s azt a háztulajdonosnak, – rövid ideig tartó építkezési fellendüléstől eltekintve, – mindig módjában áll a lakóra áthárítani. A házbéradó aránytalanságain csakis gyökeres reform keretében segíthetünk, mivel a rendszer érintetlenül hagyásával az adókulcs leszállítása a házbérek mai emelkedő irányzata mellett, a bérlőknek könnyebb-

séget nem hozna, hanem épen úgy, mint az ideiglenes adómentességeknél, csak a háztulajdonosok hasznát növelné.¹

A házosztályadó végleges reformja szintén csak a házbéradóval egyidejűleg történhetik. Addig a proletár existenciák terheinek könnyítéséről kell gondoskodni. A házosztályadó egyik legjelentékenyebb hibája az, hogy az adótételt csupán a lakrészek száma szerint állapítja meg s nincs tekintettel arra, hogy a ház mily anyagból épült, tehát a cserépfedelű kőház ugyanazon adótétel alá esik, mint a náddal fedett fakunyhó. Ki kell mondani, hogy az az adófizető, kinek évi adóköteles összjövedelme a 800 koronát el nem éri, oly háza után, mely fából vagy sárból készült, vagy náddal van fedve s csak egy lakrészből áll, házosztály adót nem köteles fizetni. Ha pedig ugyanezen anyagból készült házak két lakrészből állanak, az adótétel 50%-kal leszállítandó. Az így támadó bevételi hiány fedezésére a házosztályadó tételeit oly házakra nézve, melyek 5 vagy több lakrészből állanak, fokozatos kulcs szerint fel kell emelni. A pótlásra váró hiány elég nagy lesz, mivel 1910-ben az összes lakóházak 31'5%-a épült fából és 37'5%-a volt náddal és zsúppal fedve,² de viszont a házosztályadó tételei a házbéradóéhoz viszonyítva oly alacsonyak, hogy a magasabb fokozatokon 50-200%-os emelést könnyen elviselhetnek.

A munkáslakások adómentessége tekintetében az eddigi törvények intézkedései nem kielégítőek. Kíváncs voltna, hogy az 1892 febr. 9-én és 1902 júl. 9-én kelt osztrák törvények mintájára az adómentesség nem csupán valamely vállalat által munkásai részére építendő lakásokra adassék meg, hanem legyen adómentes minden oly ház, mely 1 és 2 szobás lakásokból áll, melynél a szobák köbtartalmát és a köbméterenként szedhető bérösszeg maximumát a törvény vagy hatóság állapítja meg s a feltételek be tartását a hatóság ellenőrzi.

A házadótvörvény 10. §-a szerint oly községekben (városokban), melyeknek lakossága legalább 15.000 lélekből áll, de amelyekben a lakrészeknek fele bérbeadva nem lévén, általános házbéradót behozni nem lehet, ennek bekövetkeztéig, ha e helyeknek egyes közigazgatási kerületeiben a tényleg bérbeadott lakrészek száma legalább a felét teszi a lakrészek összes számának, ezek a közigazgatási kerti-

¹ B kérdésre vonatkozólag 1. *Stenographische Protokolle der Enquête über die Reform Gebäudesteuer.* Nov.-Dec. 1903, az osztrák pénzügyminister által a házadó reformja tárgyában összehívott szaktanácskormány jegyzőkönyveit, különösen az 5. és 28. sz. kérdőpontokra adott feleleteket.

² Az 1910. évi népszámlálás I. kt. 36* 1.

letek egyenként szintén általános házbéradó alá tartoznak. Ez az intézkedés egyenesen a forgalmasabb útvonalakon és üzleti negyedekben saját házaiban lakó iparos és kereskedő polgárság ellen irányul s házadójának 200-400%-kal való felemelését jelenti. Ki kell mondani, hogy az általános házbéradó behozatalához törvényhozási felhatalmazás, ha pedig ez nem volna lehetséges, a városi képviselő-testület és a kereskedelmi és iparkamara hozzájárulása szükséges.

A⁷égül intézkedni kell arról, hogy a gyári üzem folytatására használt minden helyiség adómentes legyen, még akkor is, ha az nem a gyár céljaira emelt épületben van elhelyezve.

3. Tőkeamat és járadékadó.

Ezen adónem szabályozása ellen lényeges kifogás nem emelhető. Mivel a többi adótörvényekkel nincs válthatatlan kapcsolatban, 1914. január lón akkor is életbeléptethető, ha az általános kereseti és jövedelmi adóról szóló törvények végrehajtása halasztást szenved. Sőt a szétválasztás előnyösnek is mondható, mivel az adóreform által okozott bevételi csökkenés egy igen jelentékeny része 8.5-10.5 millió kor. épen a betéti kamatadó leszállítása folytán áll elő s kívánatos, hogy a bevételcsökkenés több évre osztassék fel.

4. A nyilvános számadásra kötelezett vállalatok kereseti adója.

Az ide vonatkozó törvény is az adóreform sikerültebb alkotásai közzé tartozik s az általános kereseti és jövedelmi adókra való tekintet nélkül 1914 január 1-én szintén életbe léptethető. Csupán két módosítás volna szükséges. A törvény 1. §-a a korlátolt felelősségű társaságokat ugyanazon adótétellel terheli, mint a részvénytársulatokat. Tekintettel arra, hogy az ily kereskedelmi társaságok, melyek csak ezután fognak nálunk alakulni, kisebb vagyoni erőt képviselnek, mint a részvénytársulatok, ezért méltányos volna reájok alacsonyabb adókulcsot megállapítani.

A 20. § a kizárólag ipari termeléssel foglalkozó vállalatok adókulcsát 7%-ben határozta meg. Ez olyképen módosítandó, hogy a vállalatnak ipari termelésből eredő nyeresége akkor is 7%-os kulcs alá esik, ha a vállalat az ipari termelésen kívül más tevékenységet is folytat. Ez a módosítás annál méltányosabb, mivel a 20. § az ipari termeléssel is foglalkozó bányavállalatok nyereségére nézve azonos intézkedést tartalmaz.

5. Az I. és II. oszt. kereseti adó.

Mindkét adónem az általános kereseti és jövedelmi adó életbeléptetésével megszűnik s ennél fogva javaslataink csak arra az esetre vonatkoznak, ha az életbeléptetés halasztást szenved.

Mindenekelőtt eltörölendő az I. oszt. kereseti adó *c)* alosztályába tartozó ipari és kereskedelmi segédekre és munkásokra kivetett fejadó. Az e címen előírt adóösszeg 1912-ben 1,056.425 K-ra rúgott, melynek egy jelentékeny része be nem hajtható s a behajtás a munkások állandó zaklatásával jár. Ugyancsak eltörölendő az *a)* alosztályba sorozott mezőgazdasági, ipari és gyári cselédekre kirótt fejadó is, melynek összege 1908-ban 1,227.633 K-t tett ki.¹ Mindkét osztályba sorozott adózók az általános jövedelmi adó alól – kevés kivétellel – úgy is mentesek lesznek.

Az 1908: V. t.-c a II. oszt. kereseti adónak legkiáltóbb visszaságain enyhített. Míg azelőtt az adótétel minden adófizetőnél, akinek adóalapja 100 koronán alul maradt, egyformán 4 K volt, addig az 1908: V. t.-c. azokat, akiknek adóalapja 10 koronánál kevesebb, az adófizetés alól felmentette, 10-40 K adóalapnál az adótételt 4 koronáról 2 koronára szállította le. E változások folytán 1907-ről 1908-ra az adóköteles családfők száma 2,891.028-ról 1,238.843-ra, az adóelőírás összege 19,836.117 koronáról 9,290.756 koronára csökkent.² Ezen az úton tovább haladva el kell törölni a II. oszt. kereseti adót azokra az adózókra nézve, kiknek adóalapja 100 koronánál kisebb s az így támadó bevételecsökkenés fedezésére a 100 koronánál nagyobb adóalapok II. oszt. kereseti adóját kell fokozatosan felemelni.

Mindezen indítványok azzal az előnnyel is járnak, hogy az I. és II. oszt. kereseti adók eltörlése által okozott bevételecsökkenést több évre osztják fel.

6. Hadmentességi díj.

Ez az adó szinte kiáltoz a legsürgősebb reform után. A hadmentességi díj a cselédek, napszámosok, házalók, ipari munkások stb. tekintetében egyszerű fejadó, (6 és 8 K) s a díjköteles gyakorta 100%-el magasabb összeget fizet, mint I. oszt. kereseti adó fejében. A többi adófizetők hadmentességi díja az általuk, illetőleg a családfő által fizetett évi egyenes adó összegéhez alkalmazkodik és pedig

¹ *Egyenesadó Stat. X. kt. 40. 1.*

² *Egyenesadó Stat. X. kt. 61. 1.*

úgy, hogy a progresszió fordított irányban érvényesül. A kereseti adó II. és III. osztályába tartozó védőköteleseknél az adótétel (díj) 1-20 K adóalapnál 6 K, tehát az adókulcs 500-33% között változik, 20-100 K adóalapnál a díj 16 K, s így az adókulcs 32%-ról 16%-ra csökken, 1000 K-nál 64 K = 64%, 2000 K-nál 120 K, tehát már csak 6%. A IV. oszt. kereseti adó alá tartozó adóköteleseknél a hadmentességi díj az adóalap felső határösszegének 10%-a, 1-100 K adóalapig a díj 10 K, tehát az adókulcs 900%-ról 10%-m csökken. Az adóösszeg növekedése 2400 K (a kereseti adó IV. osztályába tartozó adóköteleseknél 1600 K) adóalapon túl teljesen megszűnik, s a legmagasabb díjösszeg 240 K, illetőleg 160 K.

Az adóreform ezen az igazságtalan adózáson egyáltalában nem változtatott, sőt az 1909. évi X. t.-c. 75. §-a úgy intézkedett, hogy az a védőköteles, a ki a létminimum adómentessége folytán nem fizet általános jövedelmi adót, hadmentességi díj fejében évi 6 K t köteles fizetni.

Ennek az adónemnek gyökeres reformja elkerülhetlen szükség. Átmeneti intézkedésekül a következőket javasoljuk: Ha az általános jövedelmi adó rövid időn belül életbe lép, úgy azok, kiknek (vagy a családfőnek) évi jövedelme 800 koronán alul marad, a hadmentességi díj fizetése alól felmentendők, a többi adófizetőkre pedig 10-30%-ig terjedő, s a jövedelmi adó összegéhez simuló pótlék rovandó ki. Ha azonban az adóreform hosszabb időre halasztást szenved, úgy a fejadó eltörlendő, a 100 K-ig terjedő adóalapnál pedig a díj 10%-ban állapítandó meg az eddigi 6, illetőleg 10 K fix adótétel helyett. Ez az enyhítés éppen a legszegényebb elemeknek válnék javára, mert az 1908. évben a 637.421 díjköteles közül 274.870, tehát 43% fizetett fejadót. A kereseti adó II. és III. osztályába tartozó díjkötelesek közül 20 K-ig terjedő adóalap után 194.987, (55%) fizetett díjat.¹ Az így elmaradó, illetőleg csökkenő bevétel ellensúlyozására, a 200 koronánál magasabb adóalapok után fizetendő díjat kell megfelelő arányban felemelni.

E változások gyors keresztülvitelét az államkincstár érdeke is javálja. 1907-ben a magyar birodalom 14.941 községe közül csak 1514 község nem mutatott ki díjhátralékot, ellenben volt 964 község, melyben a hátralék az évi előírásnak több mint 500%-át, sőt 197 oly község, melyben több 1000%-át tette ki. A hátralék 1910-ről 1911-re több mint 20%-nál emelkedett, s a behajtási költségek is a bevételnek jelentékeny részét emésztették fel.

¹ *Egyenesadó Statisztika* X. köt. 174-175. 11.

7. Általános kereseti adó.

Az általános kereseti adó új szabályozása folytán a III. oszt. ker. adó körébe tartozó adókötelesekre, de különösen az ipari és kereskedelmi polgárságra ezentúl *két személyes jövedelmi adó* nehezedik. Az ált. kereseti és ált. jövedelmi adó szabályai között lényeges különbség alig fedezhető fel, a mi van, az is onnan ered, hogy az ált. kereseti adó nem az összjövedelmet, hanem csupán a jövedelem egyik ágát terheli. Mindkét adónem bevalláson, a létminimum adómentességén és fokozatos adókulcs alkalmazásán épül fel, mindkettőnek alapja az adókötelesnek az adóévet megelőző évből származó tiszta jövedelme, az adókimutatást egy évi hatállyal ugyanazon bizottság végzi, az adókimutatási eljárás szabályait mindkét adónemre nézve az 1909. X. t.-c. írja elő. Az adóalapból levonható tételek közötti különbség a minimumra zsugorodik össze, az ált. kereseti adónál az állami szubvencióknak, az ált. jöv. adónál pedig az életbiztosítási díjaknak nincs a másik adónemnél párdarabjok, – a levonás szabályai rendszerint szószerint ugyanazok. Az ált. kereseti adónál a létminimum adómentessége és az alkalmazandó adókulcs nagysága a jövedelmi adókimutatás eredményétől függ, s a különbség csak annyi, hogy az ált. kereseti adó kulcsa 0.62-5% helyett 1-3% között variál. Mint további eltérést¹ meg kell említeni, hogy az ált. kereseti adónál előírt minimális adóalapok és adótételek a jövedelmi adó körében – legalább kifejezetten – nem nyernek alkalmazást. Ez azonban a lényegét nem érinti. A minimális tételek felvétele nem elvi különbségtétel okából, hanem a kincstári érdekek biztosítására történt, s valószínű, hogy hatásukat az ált. jövedelmi adó kimutatásánál is fogják éreztetni² (különösen ha oly adózókról van szó, kiknek üzletükön kívül más jövedelmi forrásuk nincs). A lakbérből kiszámított minimális adóalapokat mint kisegítő eszközt³ ismerte az 1892. évi osztrák adójavaslat is.⁴

A kétszeres adózás általában nem kifogásolható, mert a törvényhozásnak jogában áll ugyanazon jövedelmi forrást több, akár

¹ A teljesség okából megemlítendő végül, hogy a közkereseti és betéti társaságoknál a kereseti adó alanya a társaság, a jövedelmi adónál az egyes tagok.

² A jöv. adótörvény *Végr. ut.* 18. §-a kifejezetten erre utal.

³ Az 1893. évi Emlékirat 36 1. szintén állított fel minimumot és pedig abban az irányban, hogy senkinek jövedelmi adója nem lehet kevesebb, a mint tulajdonában levő föld és ház után fizetett adó 30°,O-a.

⁴ 380. der Beilagen zu den sten. Protokollen des *Abgeordnetenhauses* XI. Session 1892. 249. §.

személyi, akár hozadéki adónemmel megterhelni. A konkrét esetben a sérelem abban áll, hogy a *többi jövedelmi források megterhelése hasonlíthatatlanul enyhébb*. A földadó a tényleges viszonyoktól messze eltávolodott kataszteri adó, a házostálya-dó enyhe tarifális adó, a házbéradót a lakók fizetik, a tőkekamat- és járadékadó alól legfontosabb tőkejövedelmek fel vannak mentve. Egyedül a kereskedők, iparosok, értelmiségi foglalkozásúak¹ azok, kiknek jövedelme két oly adónem alá esik, melyek mindegyike az adóalapnak pontos kinyomozására irányul. Ez fejtetőre állítása annak az elvnek, hogy *személyes tevékenységből és munkából származó nem fundált jövedelmek enyhébb elbánásban részesüljenek, mint a föld- és házbirtokból és a tőkéből eredők*.

A két személyi adónem összekapcsolásának további következménye, hogy a kereskedők és iparosok adóterhe a kereseti adókulcs leszállítása dacára emelkedni fog. A minimális kontingens biztosítja az eddigi adóbevétel befolyását, tehát mennél jobban leszáll az adókulcs, annál magasabbra kell az adóalapot emelni, – s annál magasabb lesz az általános jövedelmi adó tétele.³ A kereseti adókulcs leszállítása ezen összekapcsolás folytán *privilegium odiosummá vált*. Ez a közlekedő csövek fizikai törvényének megrosszabbított kiadása az adózás terén. Ha az általános jövedelmi adónál a közönséget pontos bevallásra akarjuk szoktatni, nem szabad a kereseti adónál – a hol az eddigi lehetetlenül magas adókulcs miatt a közönség leszokott jövedelmének pontos bevallásáról – teljesen azonos bevallási rendszert létesíteni, mint azt az osztrák kereskedelmi és iparkamarák az 1892. évi javaslat tárgyalásakor hangsúlyozták.⁸

A minimális adóalapok és adótételek fenntartása azt az aránytalanságot, melyet a törvény rendszere a különböző foglalkozási ágak között létesít, a kereseti adókötelesek körében még jobban fokozza. A hol ugyanis a minimális adóalapok a kincstár érdekeit nem védik eléggé, vagy a hol az adóigazgatásnak nagyobb nehézség nélkül módjában áll a valóságos tiszta jövedelmet megragadni, ott ehhez a kisegítő eszközöz nem fog fordulni, s így az adózóknak két osztálya lesz: a tényleges jövedelem után fizetők és a minimalisták. Ez utóbbiaknak egyik része súlyosabb, másik – és pedig nagyobb – része enyhébb terhet fog viselni, mint az előbbi kategória.

¹ A haszonbérlelőkre az 1909. IX. t.-c. teljesen fix adótételeket állapított meg.

² Bővebben kifejtve fentebb I. rész, C. 3. fejezet alatt.

³ 1892. évi osztrák jav. Ind. 15. 1. *Die Erwerbsteuerreform. Gutachten*, 1er Handels- und Gewerbekammer in Brunn 70-71 11. Steglitzer id. m. 90 1.

A külföldi törvényhozások egyike sem ismeri a kereseti (ipari) és jövedelmi adó ily szoros összekapcsolását és azonosítását, mint a 1909. IX. t.-c. Még legközelebb áll hozzá az 1905. máj. 1-én kelet anhalti iparadótörvény azzal a sarkalatos különbséggel, hogy ez utóbbi a 10.000 márkán aluli hozadékokat adózatlanul hagyja, s adókulcsa 110.000 márkáig 1%.

Ezen alapvető hibák és aránytalanságok kiküszöbölésére több mód kínálkozik.

Legradikálisabb orvosszer lenne: *a kereseti adó teljes eltörlése*, és az idetartozó adóköteleseknek a jövedelmi (Anglia, Olaszország) és a létesítendő vagyonadóban (Baden, Hessen) való megterhelése.

Minthogy e terv megvalósítását a kincstár kedvezőtlen helyzete akadályozza, oly megoldáshoz kell fordulni, mely az eddigi adóbevétel biztosítása mellett helyreállítja a különböző foglalkozási ágak között az ált. kereseti adó által megzavart arányosságot. Erre két mód kínálkozik.

A föld- és házbirtokot, valamint a tőkekamat- és járadékadóköteleket is két jövedelmi jellegű személyes adó alá kell vetni.

Minthogy a jelenlegi erőviszonyok mellett ez indítvány keresztvitelére nem számíthatni, az arányosság helyreállítására vezető másik mód, hogy: *az 1909. IX. t.-c. teljes reformálásával az ált. kereseti adó külső ismérveken nyugvó tárgyi adóvá alakíttassék át.*

Mielőtt azonban idevágó javaslatainkat kifejtenők, előterjesztjük mindama indítványainkat, melyek a törvény mai rendszerének fenn-tartása esetén annak részleteiben való revíziójára vonatkoznak. Tesszük ezt kettős okból. Egyrészt a valószínűség amellet szól, hogy a gyökeres reform sokáig fog késni. Másrészt a részletekre vonatkozó revíziós indítványok nagy része alkalmazást nyerhet az általunk javasolandó rendszerek bármelyikében, s így fel vagyunk mentve azoknak többszörös ismétlésétől.¹

a) Az 1909. IX. t.-c. és az 1912. XLIII. t.-c. kapcsolatos intézkedéseinek revíziója.

Betartjuk a törvény sorrendjét.

aa) Adóalanyok.

Az egyenlő és arányos teherviselés elvével ellenkezik, hogy a mezőgazdasággal összefüggő állattenyésztés és mellékiparágak az ált. kereseti adó alól kivonatnak. Ezek a törvény szerint csak akkor

¹ Természetesen itt nem térhetünk ki minden részletkérdésre, s csupán a lényegesebb sérelmek megszüntetésére célzó javaslatainkat fejtjük ki.

adókötelesek, ha nem szorítkoznak saját nyers termékeik eladására és az illető gazdasági ág köréhe természetszerűleg tartozó átdolgozására. Az 1912. évi 28.000. sz. Végr. Ut. 3. pontja e privilégium körét szűkebbre vonja ugyan, de azért az aránytalanság megmarad. Az 1907. évi javaslatok indokolása¹ szerint oly bevételeknek megadóztatása, melyek már földadóval megrovattak, kétszeres adóterhet vonna maga után. Ám az állattenyésztés és a mezőgazdasági mellékiparágak földadó alá nem esnék, mivel a kataszteri tiszta jövedelem megállapításánál tekintetbe nem vétettek, s a földadó pusztán a földjáradékot terheli. Épen ezért a badeni 1886. ápr. 6-ik törvény az iparadót a földbirtok körében a tőke és munka közreműködése által elért jövedelmekre is kiterjesztette.² A föld jövedelmi adójának kiszámításakor megállapítottuk, hogy a mezőgazdasági mellékhaszonvételekből eredő jövedelem csak abban a ritka esetben lesz adóköteles, ha a haszonvételek «az illető földbirtok gazdasági kihasználásának arányait túlhaladják». Vagyis a helyzet az, hogy az állattenyésztés és állathízlálás, haltenyésztés, selymészet, méhészet és az 1912. évi 28.000. sz. Végr. Ut. szerint adókötelesnek nem minősíthető feldolgozásra szorítókozó mellékiparágak *minden egyenes állami adó alól mentesek*. Az ipari szeszgyártással kapcsolatos marhahízlálás ált. kereseti- és jövedelmi adó alá esik, míg a mezőgazdaság körében történő marhahízlálás sem föld-, sem kereseti-, sem pedig (ha a földbirtok arányait nem haladja túl) jövedelmi adó alá nem kerül.³

Az adójavaslatok indokolása szerint ezen bevételekre nézve «ott kezdődjék a kereseti adó határa, a hol a földadóé végződik».⁴ E helyes alaphól, – melyet azonban a törvény és a praxis elhagyott, – kiindulva, ki kell mondani, hogy *az állattenyésztés síb. és a mezőgazdasági mellékiparágak hozadéka*, minthogy a kataszteri tiszta jövedelem megállapításánál figyelmen kívül hagyattak, *általános kereseti adó alá esik. A haszonbérlok és értelmiségit foglalkozásúak* adójának különválasztásáról a kontingenssel kapcsolatban lesz szó.

¹ 37. l.

² L. Eneberg cikkét: *Die Gewerbesteuer*. Conrad: *Handwörterbuch der Staatswissenschaften* 3. kiadás, IV. köt., 1055. l.

³ Szatmáry Sándor: *A III. oszt. kereseti adó* c. művében 22. l. közli a volt pénzügy, közig. bíróság 1641/90. sz. határozatát, mely szerint a mezőgazdasági szeszgyárral kapcsolatos marhahízlálás kereseti adóköteles. Újabban a közig., bíróság teljesen az ellenkező álláspontra tért át. L. még Grecsák: *Magyar Döntvénytár* V. köt. 545. l.

⁴ 137. l.

Az osztrák törvény 2. §. 2. pontja nyomán kifejezetten intézkedni kellene arról, hogy *fizetés*, vagy *bér* ellenében folytatott foglalkozások nem esnek kereseti adó alá. Az 1909. évi IX. t.-c. 4. §. 5. p. csak a közönséges napszámos munka hozadékát nyilvánítja adómentesnek, és az utasítás szerint ez a mentesség az ipari, vagy más képesítést igénylő munkára ki nem terjed. Így minden megnyugtató dacára¹ sincs annak lehetősége kizárva, hogy az ipari munkások egyes kategóriái kereseti adó alá vonatnak. Ép ily helytelen a törvénynek azon intézkedése, hogy az iparüzletek számára napibér, fizetés mellett vagy darabszámra és szakmában dolgozó iparigazolványos iparosok adókötelesek. Franciaországban ezek kifejezetten fel vannak mentve a pátensadó mindkét tétele alól.²

Az 1909. évi IX. t.-c.³ szerint a napszámosokra kiróható községi adó azokra is kiterjed, a kik a létminimum adómentessége folytán az ált. kereseti adó alól felmentést nyertek. Ez az intézkedés, – mint általában a községi napszámos adó – eltörlendő. A ki az állami adó mértékét nem üti meg, attól nem igazságos községi adót sem követelni.

bb) Új üzletek adókötelezettsége.

Az 1875: XXIX. t.-c. 23. §-ában foglalt az a kedvezmény, hogy a két év óta fenn nem álló iparüzletek minimális adóalapjai csak felerészben veendőek számításba, – továbbra is fentartandó.

cc) Adómérséklés és elengedés.

Ha elemi csapás esetén az üzlet szünetel, akkor (1909: IX. t.-c. 11. §.) a szünetelés tartamára az adó utólag törlendő. Ez nem elégséges és több külföldi (Ausztria, Poroszország, Elzász-Lotharingia) törvény nyomán⁴ úgy kell intézkedni, hogy ha haláleset, a tulajdonos betegsége, elemi csapások folytán lényeges üzleti zavarok állanak elő, az adóhatóság a kivetett adót részben vagy egészben elengedheti.

¹ L. Reiner Ede cikkét: *A jövedelmi adó és a szegény ember*. Adó- és Illetéktlgyi Szemle 1912. dec. 207. 1. és Dr. K. L. válaszát u. o. 1913. Jan. 25. 1.

² *Loi sur les patentes* (1880 jul. 15.) 17 art. 5 p.
s. lyl2. XLII. t.-c. 17. §.

³ 1896 okt. 25. *osztrák* törv. 73. §. 1891 Jim. 21., *porosz* törv. 44. §. Fui-
sting-Strutz *Das preussische Gewerbesteuer-gesetz* 224. 1. 1896 jun. 8. *elszász-
lotharingiai* törv. 30. §.

dd) Vasúti és gőzhajózási adatgyűjtés.

Az idevonatkozó intézkedés kifejezetten törlendő. Egyrészt az illyenmő adatgyűjtés az üzleti titokba való felesleges behatolás, másrészt, midőn az adózók nagy részére a minimális adóalapok útján való adózás marad fenn, ez intézkedés fentartása az itt érintett adókötelesek – különösen egyes kereskedelmi ágak – egyenlőtlen megadóztatására vezet. E kívánság teljesítése azért sem ütközhetik akadályba, mert már hivatalosan is elismertetett az adatgyűjtés eredménytelensége.¹

ee) Az adóköteles jövedelem.

A törvény 14. §-a szerint az adóalap az adóévet megelőző évből származó tiszta jövedelem. Ez intézkedés eltörlésével a jelenlegi állapot visszaállítandó s az adókivetés alapja továbbra is *az utolsó három év átlagos jövedelme legyen*. Ez volt az 1893. évi emlékirat álláspontja is.² S hogy ez a megoldás az évenkénti kivetésen alapuló jövedelmi adó legmodernebb rendszereivel sem ellenkezik, számos külföldi példára hivatkozhatunk. Az osztrák törvény 156. §-a szerint a változó és határozatlan összegű jövedelmek, az 1906. évi porosz novella 9. §-a szerint az iparosok és kereskedők jövedelmei, az adóévet közvetlenül megelőző három gazdasági év átlaga alapján veendő számításba, Az angol income-tax szabályai szerint³ kereskedelmi és ipari foglalkozásoknál (ordinary trades and professions) az adókivetés alapja az utolsó három év átlagos nyeresége. Az 1909. évi Cailloux-j avaslat szerint a kereskedelmi és ipari jövedelmeknél (benefices des professions industrielles et commerciales) az adóalap szintén az utolsó három év átlagos nyeresége.⁴

Ha valamely foglalkozás még egy éve nem áll fenn, akkor a törvény 14. §-a szerint úgy a csonka, mint a második évben a vélelmezett évi jövedelem az adóalap. Ez az intézkedés az 1907. évi angol Finance-Act mintájára⁵ kiegészítendő azzal, hogy amennyiben az év végén kiderül, hogy a valódi jövedelem a vélelmezettnél alacsonyabb, *az adóköteles felebbezással élhet*.

¹ *A magyar egyenesadók tört. fejlődése.* Az egyenesadó enquête irományai. 134-135. 1.

² 39. 1.

³ 5-6. Victoria c. 35. s. 100, Rules.

⁴ *Texte de la loi adopté par la Chambre des députés* 30 art.

⁵ 7. Edward. 7. c. 13. s. 24t. A. Robinson: *The law relating to income tax.* Intr. XLV. 1.

ff) Levonások.

Ebben a tekintetben a törvény különösen szűkmarkú. Levonhatók legyenek a következő tótelek:

Az üzletet és foglalkozást terhelő *állami és helyhatósági egyenes adók*¹ (az ált. jövedelmi adó kivételével). Ez ellen elméleti aggály fel nem merülhet, s egyedüli ok, hogy az adóbevétel néhány száz-ezer koronával kevesebb lesz.²

Az adóköteles által az alkalmazottaknak önként adott *jutalmak*. Ezek épen úgy a rendes kiadásokhoz tartoznak, mint az állandó fizetések. A visszaélést pedig kizárja az, hogy ezen összegek az alkalmazottaknál adó alá kerülnek. Az ajándékok természetesen csak akkor vonhatók le, ha az üzlet vagy foglalkozás érdekében adtak.

Azok az összegek, melyek az értécsökkenések pótlására *tartalékalapba* helyeztetek. A tilalomnak nincs értelme, minthogy ugyan-ezen címen a levonás a nyilvános számadásra kötelezett vállalatoknál meg van engedve.³ Visszaélés ellen biztosítékot nyújthat a törvény 14. §-ának 2. pontja, mely szerint, ha a tartalékalapba helyezett összegek nagysága ellen aggály merül fel, azok összege a kivetés során esetleg szakértő közbenjöttével állapítandó meg.

A közkereseti és betéti társaságoknál a tagoknak járó kamatok és munkadíjak. E tilalom ellentétben áll a keresk. törv. 84. és 136 §§-aival, melyek szerint a kamatok és munkadíj (melyek különben is ált. jövedelmi adó alá esnek) fedezése előtt nyereségről nem lehet szó.

Az adóköteles családtagjaitól kölcsönzött tőkék kamatai. Ezek ugyan-azon szempont alá esnek, mint bármely, az üzletet terhelő adósság kamatai (1909: IX. t.-c. 14. §. 8. p.) s visszaélések ellen az adókivétési eljárás kellő biztosítékot nyújt.

A három évi jövedelem átlaga alapján történő adókivetés orvosolja azt a sérelmet is, hogy az adókivétést megelőző évnél régibb időből áthozott veszteségek le nem vonhatók.

A törvény szerint a levonások a *nyers bevételből* történnek. Tisztázandó, mit kelljen e kifejezés alatt érteni s hogy különösen a rendkívüli vagyonszaporulatok (pl. sorsjegynyeremény) ide számíthatók-e?

¹) Poroszországban az összes reál adók és az áruházas levonható. Fuisting-Strutz id. m. közli a felső bírósági határozatokat 138. l. ugyancsak Elsass-Lotharingiában.

²) A pénzügyi közig, bíróság 446/85. sz. határozata a házas levonását ie megengedte. L. Szathmáry id. m. 59. l.

³) A porosz gyakorlat ezt megengedi. Fuisting-Strutz id. m. 145. l. Szathmáry 58. l. alatt közli a volt pénz. közig, bíróságnak 224/84 és 168/84. sz. hasonló értelmű határozatait.

gg) Több üzlet és foglalkozás.

A törvény 18. §-ának kissé erőltetett magyarázatával a Végr. Ut. 18. §. 2. pontja úgy rendelkezik, hogy ha ugyanazon személy több üzletet és foglalkozást ugyanazon helyiségben gyakorol, minden üzlet után *külön-külön* adózik (illetőleg adóalapja külön megállapítás tárgya), pl. «a fűszerkereskedő, akinek ugyanabban a helyiségben dohány tözsdéje vagy divatáruüzlete van». Eltekintve attól, hogy a különválasztás rendszerint igen nehéz, következménye rendszerint az, hogy az ily kereskedők súlyosabban fognak adózni. Pl. a III. oszt. kereseti adónak 1902-04. évi kivetési eredményei szerint a fejenkénti átlagos adóköteles jövedelem (Budapestet is beszámítva) 460 K 76 f volt, ezzel szemben a vegyeskereskedők (Budapest nélkül) 923 K 80 f, a fűszerkereskedők 1281 K 56 f átlagos jövedelem után adóztak. Budapesten pláne az átlagos jövedelem vegyeskereskedőknél 1361 K 59 f, fűszerkereskedőknél 2139 K 27 f volt. *

A francia patensadótörvények az ily esetekről (cumul des professions) úgy intézkednek, hogy az adózó úgy a *droit fix*-et, mint az üzletbér után kiszámított *droit proportionnel*-t csak egy, és pedig azon üzletág után fizeti, mely a tarifában a legmagasabb adótétel alá esik.² Ugyanígy rendelkezik az 1893 márc. 27-iki braunschweigi iparadótörvény 16. §-a is. A törvény tehát úgy módosítandó, hogy úgy az adóalap, mint az adótétel az ugyanazon helyiségben üzött több üzletágnál egységesen, az összjövedelem alapján állapítandó meg. Ellenkező esetben az adóigazgatás könnyen ellentétbe juthat azzal az elvvel, melyet a közig. bíróság már több ízben kimondott, t. i., hogy nem lehet valamely adókötelest az egyik üzletág tekintetében minimális tételek, a többire nézve pedig más adatok vagy becslés alapján megadóztatni.⁸

hh) Kontingens.

Az általános kereseti adó pénzügyi eredményének kiszámításakor kimutattuk, hogy a 29 milliós minimális kontingens folytán a kereseti adó III. osztályába eddig tartozott adókötelesek adóterhe emelkedni fog, mivel a létminimum adómentessége következtében elmaradó adóbevételt is nekik kell majd pótolni. A tehertöbblet főleg

¹ *Egyenesadó Stat.* VIII. kt. 1309. és 1341. 1.

² Loi du 15 juillet 1880., modifiée par l'article 5 de la loi du 19 avril 1905.

³ A vonatkozó határozatokat l. Margitay: *Allami pénzügyigazgatás.* I. k. 143. 1.

onnan származik, hogy a haszonbérloknek több mint 80%-a (amennyiben egyéb jövedelmük nincs) kereseti adó alól mentes lesz. Ennek elkerülésére más mód nincs, mint *a haszonbérloje adóját az általános kereseti adó köréből teljesen kizárni. Valamely speciális adónem körében csakis oly társadalmi osztályok és foglalkozási ágak foglalhatók össze, melyeknek gazdasági érdekei és tevékenysége azonosak.* Az teljesen jogos, hogy a kisebb iparosok és kereskedők részére nyújtott kedvezmények terhére a vagyonosabbak viseljék, de nem lehet megkövetelni, hogy azért, mert a törvényhozás ezelőtt 40 évvel a haszonbérloket incidentaliter velők egy kalap alá vonta (akkor még nem volt szó kontingensről), most a haszonbérloknek nyújtott bármily jogos kedvezményekért ők lakoljanak.

Ha a minimális kontingens intézménye továbbra is fentartatik, úgy az 1910-12. évi kivetések alapján pontosan megállapítandó, mennyi esik az adóbevétel összegéből a kereskedőkre és az iparosokra s a kontingens kizárólag ezen az alapon számítandó ki. A haszonbérlokre pedig a haszonbér 2%-ban megállapított hozadéki adózás az ált. kereseti adó keretein kívül is megmaradhat. Ha a kereseti adózás a földbirtok haszonvételeire is kiterjesztetnék, ezek részére szintén külön kontingens lenne alkotandó. Ugyancsak szétválasztandó az *értelmiségi foglalkozások* adója is,¹ bár ezeknél az érdekazonosság inkább fennforog. Minthogy túlnyomóan személyes tevékenységről van szó, ezek az ált. jövedelmi adó körébe utalandók át, de ha a kincstárnak szüksége van az általuk eddig fizetett adóösszegre, úgy ennek erejéig rájuk (mint a magasabb fizetésű tisztviselőkre), fokozatosan növekedő adópótlék rovandó ki. Mindkét szétválasztásnak adótechnikai előnyei is vannak, miről még az adókivetésnél lesz szó.

A Végr. Ut. 35. §-a nyíltan megmondja, hogy a kereseti adó-reform célja nem *adóleszállítás* volt, – mint eddig hangoztatták – «mert az adó tételének az 1912. évi XLIII. t.-c.-ben történt mérséklése nem az eddigi adótehernek a leszállítása érdekében történt, ami kitűnik abból is, hogy a kereseti adó főösszege az eddig fizetett adóösszegnek megfelelően kontingentáltatott.» Ez a nyílt és őszinte kijelentés legautentikusabb igazolása mindannak, amit fentebb kifejtettünk. A 29 milliós kontingens csak úgy folyhat be, ha az adó-alapokat nagyobb mértékben emelik, mint ahogy az adókulcs leszállítatott. Ez az emelés viszont az ált. jövedelmi adónál bosszulja

¹ Az értelmiségi foglalkozások adója az 1902-4 évi kivetés szerint 488.101 korona volt, azaz az összbevételnek 4.5%-a.

meg magát mert a 29 milliós, illetőleg 30,160.000 K-ás kontingens 1000-1100 millió K adóalapot s az eddigi ált. jövedelmi pótdáchoz képest 6.5-12.5 millió kor. adóemelkedést jelent. A 29 millió kor. minimális kontingens tehát erősen mérséklendő s annak megmaradása csak akkor méltányos, ha törvénybeli garanciák nyújtának aziránt, hogy a *földbirtok évi 2000 millió korona nettó adóalap után fog jövedelmi adót fizetni*. Ebben az esetben ugyanis az adóemelés arányosan terjed ki az összes társadalmi osztályokra.

A kereseti és jövedelmi adó végrehajtási utasításokhoz csatolt D% illetőleg M% nyomtatványminták azt az aggályt keltik, mintha a kontingensbe csak azon adóösszegek számíthatók be, melyek 1, 2 és 3%-kal vetettek ki, ellenben a minimális adótételek alapján kirótt adóösszegek onnan kimaradnának.² Ez az aggály határozott törvénybeli nyilatkozattal oszlatandó el.

ii) Adókulcs.

Amennyire helyeslendő, hogy a létminimum adómentessége és az 1, 2 és 3%-os kulcs alkalmazása az összjövedelemtől függ, éppoly helytelen az az intézkedés, hogy az összjövedelemhez a közös háztartáshoz tartozó *családtagok jövedelme* is hozzászámítandó. Így pl. van egy kisiparos, vagy piaci árus, kinek összjövedelme 600 K, ez az összeg sem kereseti, sem jövedelmi adó alá nem esnék, de annak folytán hogy felesége vagy fia bér munkában szintén 600 K-t keres, fizetni fog 24 K ált. kereseti és 8 K. ált. jöv. adót. Ezen intézkedés okvetlenül eltörlendő, illetőleg szabadelvűen módosítandó. Minthogy e módosítás főleg az ált. jövedelmi adó körébe vág, indítványainkat ott fogjuk előterjeszteni.

A létminimum, – ugyancsak mint az általános jövedelmi adónál – *800 K-ról 1200 K-ra emelendő fel*. Ha ez az indítvány a pénzügyi kormányzat részéről ellenállásba ütköznék, úgy 800-1200 K között *fokozatok* létesítendőek és pedig úgy, hogy a létminimum legkisebb legyen a falusi községekben és legmagasabb a fővárosban.

Az adóteher arányosabb megosztása érdekében leghelyesebb volna az 1%-os adókulcsot 2000 K, a 2%-os adókulcsot 4000 K

¹ Pl. valaki fizetett eddig 100 K III. oszt. kereseti adót és 35 K ált. jöv. pótdadót, adóalapja 1000 K volt. Hogy ugyanazon adóösszeget kaphassuk, az adóalapot 3300 K-ra kell emelni. Ennek ált. jövedelmi adótétele 50 K, a többlet tehát 15 K. · 300 K eddigi adótétel mellett a többlet 185 K, 500 K-nál 635 K.

² Az új törvény szerint minimális adótételek szerint adózó kategóriák adóösszege 1902-1901-ben 4 mill. K-át tett ki.

összjövedelmig kiterjeszteni. Ám a kereseti adónak az ált. jövedelmi adóval való kapcsolata folytán az adókulcs leszállítása nem kedvezmény, hanem büntetés, s az adóalap s ezzel az ált. jöv. adótétel emelkedését jelenti. Ennek elkerülésére a külföldi törvényhozások több-útmutatással szolgálnak. Angliában 160-400 £ jövedelemből 160 £, 600-700 £ jövedelemből 70 £, ¹ adómentes. Elzász-Lotaringiában 1.90% adókulcs mellett az iparadó alá eső kisebb jövedelmeknél az adóalapból 80-10% levonható és a teljes összegű adóalap utáni adózás csak 22.500 Mk-nál kezdődik.² Württembergben 30.000 Mk jövedelemig az iparadó alapjából 60-20% vonható le.³ A Cailloux-féle javaslat szerint kereskedelmi és ipari jövedelmeknél az adóalapnak 1500 frankig csak $\frac{1}{7}$ része, 1501-2500 frank között $\frac{1}{3}$ része, 2501-5000 frank között pedig $\frac{3}{4}$ része adóköteles.⁴

A fenti példák alapján a megoldás a következő lehetne: 2000 K-ig a jövedelemnek csak % része, 3000 K-ig %, 4000 K-ig % része s azután teljes összege vonandó adó alá az 1, 2, 3%-os adókulcs alkalmazásával.

A maximális kontingensre vonatkozó szabály úgy módosítandó, hogy annak túllépése esetén nyert bevételi többlet nem általában az adókulcs mérséklésére, hanem a létminimum felemelésére és a 4000 K-ig terjedő jövedelmeknek fentebb részletezett tehermentesítésére fordítandó.⁵

Az osztrák törvény 34. §-nak mintájára kimondandó lenne, hogy amennyiben valamely üzletnek vagy foglalkozásnak hozadéka túlnyomóan *munkának* eredménye, akkor az adókivető bizottság az adótételeket leszállíthatja, illetőleg bizonyos mérvben leszállítani köteles. Olaszországban az ipari és kereskedelmi jövedelmeknek (di qualunque industria o commercio) csak $\frac{20}{40}$ része számíttatik adóalapul.⁶ Angliában 1907 óta a személyes tevékenységből eredő jövedelem 2000 h-on alul alacsonyabb adókulcs alá esik.⁷ Az adókivető bizottság felhatalmazandó, hogy a szegénysorsú keresetadó-köteleseket egy adókivetési időszakra az adó alól teljesen felmentesse.⁷

¹ 61 & 62 Victoria c. 10. (Finance Act. 1898.)

² 1896 Jim. 8. törv. 7. §.

³ 1903 aug. 8. törv. 90. §.

⁴ Texte de la loi adopté par la Chambre des députés 32 art.

⁵ Hasonló indítvány az 1893. évi Emlékirat 43. lapján.

⁶ 1907 jul. 11. Regolamento per l'applicazione delV imposta sui redditi delhi ricchezza mobile 52. és köv. art.

⁷ 7. Edward 7. c. 13. s. 19. (1907 Finance Act.)

⁸ 1896 okt. 25. osztrák törv. 5. §.

jj) Bevallás.

Az ált. keresetadó kötelezetteknek a törvény értelmében két vallomást kell adniok, s mulasztás esetén kétszeres bírságpótlékot kell fizetniök. Ez az intézkedés, mint teljesen felesleges törlendő, s mindkét adónem részére ugyanazon vallomás írandó elő, annál is inkább, mert a jöv. adó Végr. Ut. 29. §-a az ált. keresetadókötelezettekre nézve elegendőnek találja, ha az adózó megjelöli, hogy hány üzlete van és hogy az üzlet hol fekszik.

Az 1909. évi X. t-c. 28. §. 3. pontja szerint azok az adókötelesek, kiknek évi jövedelme 2000 K-n alul marad, vallomást adni nem kötelesek. Ez a kedvezmény minden megszorítás nélkül a kereseti adókötelesekre is kiterjesztendő.

A 23. §. sorolja fel azon támpontokat és külső ismérveket, melyek a vallomásban feltétlenül megemlítenők. Ez a felsorolás részben hiányos, részben túlzott. Így az üzletben levő *álló és forgó tőkék nagyságának* bevallása igen nagy nehézségekbe fog ütközni. Úgy a törvény, mint a Végr. Ut. adós maradtak az útmutatással mi értendő ezen kifejezések alatt. A közgazdasági tudomány álláspontja ingadozó, s az adókötelestől különben sem lehet megkövetelni, hogy vallomásadás előtt közgazdasági tankönyvekből definíciókat keresen ki. Az álló és forgó tőkének kimutatása gyakran még nagyobb nehézségbe ütközik, mint a tiszta jövedelem megállapítása.¹ A porosz Gewerbesteuer Végr. Ut. 17. szakasza szerint álló és forgó tőke alatt értendők: «az ipari üzem céljaira szolgáló épületek, telkek, vizierők, gépek, szerelvények, eszközök, állatok és takarmánykészletek, kész árú, nyers- és segédanyagkészletek, arany, ezüst, készpénz, váltó, kötelezvény, kinnlevőségek, folyószámla követelések, gyökös iparjogok, szolgálmatk, utak, csatornák stb.»² Ebből a felsorolásból is látható, mily nehézségekkel járna e kötelezettség pontos teljesítése oly országban, ahol a kisipar és kiskereskedelem túlnyomó. Tekintettel a jövedéki büntető eljárásra, ez a kérdés feltétlenül mellőzendő.

¹ Az 1892. évi osztrák javaslat épen ezért nem is akarta az adóköteleseken az álló és forgó tőkék bevallására szorítani Ind. 104. 1.

² Hasonló definíciók. 1910 aug. *IL· bajor iparadótörv.* 8. §., 1910 máj. 27. *badeni vagyonadótörv.* 52. §. és a *württembergi iparadótörv.* 93. §.

kk) Bírságpótlék.

Ennek összege az 1909. évi IX. t.-c.-ben meghatározott 5% maximális összegre szállítandó le. Kontingentált adónál nincs szükség ily súlyos bírságra, midőn a Végr. Ut. az adókivetés legfőbb szabályává úgyis azt teszi, hogy – caeteris paribus – az eddigi adótételek alkalmazandók. Azoknak, akik az osztrák és porosz törvények szigorúbb intézkedéseire hivatkoznak, azt válaszolhatjuk, hogy Ausztriában az 1896. évi törvény a kereseti adót 20%-kai szállította le, a porosz iparadó maximális adókulcsa pedig 1%.

II) Az adókivetés előkészítése.

A Végr. Ut. 35. §-a csak néhány általánosságban tartott útmutatást nyújt az adóközegeknek. Például szolgálhatna az osztrák 1897. jan. 28-iki Végr. Ut, mely a legrészletesebb útmutatásokat, az iparágak és ismérvek pontos felsorolását tartalmazza, s melyből nemcsak az adóközegek, hanem az adózók is hasznos tájékozást meríthetnek.

mm) Adókivetőbizottság.

Az ált. ker. adót a jövedelemadó kivetésére alakított bizottságok vetik ki. E bizottságok összeállításánál a kereseti adókötelesek, illetőleg az iparosok és kereskedők érdekei nem óvatnak meg kellőleg, mert csupán két tagot választ a kereskedelmi és iparkamara. A törvény úgy módosítandó, hogy a kereseti adókötelesek köréből *még 5-6 számfeletti tag választandó, illetőleg neveztessek ki, s a kereseti adó tárgyalásakor ezek behívandók.* Ez intézkedésnek analogonja eddigi jogunkban a bányaadónál megtalálható.¹ A haszonbérlok és értelmiségi foglalkozásúak adókivetésének szétválasztása azzal az előnnyel járna, hogy a kereseti adó kivetése a kereskedelmi és iparkamarák kebelében alakítandó bizottságokra volna ruházható. A jövedelmi adó kivetésével való kapcsolat céljából ezek a bizottságok korábbi időszakban tartanak üléseiket, s az adókivetés eredményeit közölnék a jövedelmi adókivető bizottságokkal, melyeknek így az összjövedelem megállapításához szükséges minden adat rendelkezésükre állna.

Az angol income tax is iparosok és kereskedők részére külön adókivetési és felelbeszési rendszert biztosít.²

¹ 1875. XXVII. t.-c, 11. §. 1913. évi 50.000 *Végr. Ut.* 6. §.

² *Special or Additional Commissioners.* 5. & 6. Victoria c. 35. s. 130.

nn) Adóketetésé ídőszak.

Visszaállítandó lenne a mai állapot, mely szerint az ált. kereseti adó ketetésé *három* évre történik. A kontingentált, minimális adó-alapokra és adótételekre támaszkodó adónál nem szükséges az évenkénti ketetés, mely a tényleges jövedelemhez simuló jövedelmi adónél megokolt. Az ált. jövedelmi adó életbeléptetésével úgýis oly óriási munkateher fog az adóügyi igazgatásra háramlani, hogy ez a tehermentesítés feltétlenül szükséges. Elszaksz-Lotaringiában az adóketetés mindaddig érvényben marad, míg az adóketetés alapjául szolgáló ismérvekben változás nem következik be. A Cailloux-féle javaslat - az income tax mintájára, – megengedi, hogy az adózók a kincstár-al egyezséget kössenek, melynek értelmében a megállapított adó-alap 3 évig fenmarad.¹

oo) Könyvvizsgálat.

Az 1909. évi X. t.-c. 44. §-a és a jöv. adó Végr. Ut, 53. §-a értelmében a könyvvizsgálat nem kényszerítő, azaz az adóketető bizottság elrendelheti annak megtartását, de ha a fél ellene tiltakozik, az nem foganatosítható.

Ez a szabályozás még ebben az enyhébb alakban sem helyes, mivel a könyvek felmutatásának megtagadása – bár ez a félnek jogában áll – a bizottság tagjaiban mindig kedvezőtlen véleményt fog kelteni. Sem a kereseti, sem a jövedelmi adónál nincs szükség drasztikus intézkedésekre, mert a mint már több ízben kifejtettük, az a tény, hogy a kereseti adóösszeg nem fog változni, az alacsonyabb adókulcs folytán a jövedelmi adó emelkedését minden kényszereszköz nélkül automatikusan fogja magával vonni.²

pp) Tanúk díjazása.

A jöv. adó Végr. Ut. 55. §-a szerint a tanú akkor kaphat díjazást, «ha eddig nem ismert fontos adatok és bizonyítékok birtokába juttatja az adóketető bizottságot.» Ez nem más, mint a spicli-rendszernek államköltségen való megalapozása, s ellentétben áll azokkal a megnyugtató ígéretekkel, melyeket a pénzügyi kormányzat több ízben idevonatkozólag tett.

¹ Art. 30. utolsó bekezdés.

² L. még 1883: XLIV. t.-c 33. §.

qq) Minimális adóalapok.

A törvény megtartván a minimális adóalapokat és adótételeket, maga adja fel azt az álláspontot, hogy a kereseti adókivetés a valójúi jövedelemhez idomuljon. Igaz, hogy úgy az Indokolás, mint a Végr. Ut. hangsúlyozzák, hogy e segédeszközök csupán tájékoztatásul szolgálnak, s hogy mindig a valódi jövedelem kikutatására kell törekedni, de ezt hangsúlyozta az 1875. évi XXIX. t.-c. indoklása is, s közel négy évtized tapasztalataiból nyilvánvaló, hogy a fogadkozás most is írott malaszt marad. A kincstár alkalmazásba fogja venni e tételeket, a mikor reá nézve kényelmes és vagy kedvező lesz, s ilyképen hatásuk nem csak a kereseti, hanem a jövedelmi adónál is érezhető lesz.

A minimális adóalap kiszámítása az üzleti helyiség és lakás bére alapján történik. Eltekintve attól, hogy a lakbér az összes külső támpontok közül legkevésbé alkalmas az adózóképesség megállapítására, ez a kiszámítás aránytalanul sújtja a nagyobb városokban lakó adózókat, a hol a lak- és üzletbérek különösen az utóbbi években hihetetlen magasságot értek el. Az 1892. évi osztrák javaslat 249. §-a, (a bizottsági tárgyalások folyamán a kormány elejtette) az ált. jövedelmi adónál is ily minimális adóalapokat indítványozott, de úgy^f, hogy a lakbérszorzó annál kisebb volt, minél nagyobb a város. Három osztályt állított fel: 1. Wien, 2. a 10.000 lakoson felüli városok, 3. egyéb községek. A lakbérszorzó a három osztályban a következő volt: 500 frtnál: 4, 5, 6, 2000-5000 frtig: 7, 8, 10, a legnagyobb szorzó 10 volt, azonban Wienben ez csak 10.000 frton felüli lakbéreknél, míg a másik két osztályban már 5.000, illetőleg 2000 frtnál alkalmaztatott. *így három, esetleg több osztályt kellene nálunk is felállítani.* A törvény 45. §-a a házosztályadó alá eső helyiségek bérének kiszámításánál az I. és II. fokozatban szintén magasabb szorzót alkalmaz, mint a III. fokozatban.

A lakbérből *minden gyermek után* 10% levonás engedendő akkor is, ha azok száma a négyet meghaladja. Ha az adóköteles keresetképtelen *felmenőit* maga tartja el, hasonló levonásnak legyen helye.

Az adókivető bizottságnak oly adózóknál, kikről a tárgyalás folyamán kiderül, hogy minimális adóalapjuk a valódi tiszta jövedelmet meghaladja, jogában áll a minimális adóalapot a felére leszálítani. Ez olyképen módosítandó, hogy ily esetben az adó a valódi jövedelem után rovandó ki.

Betéti társaságoknál a *kültagok* lakbére számításán kívül hagyandó.

rr) Minimális adótételek.

Ezek a törvény értelmében a kisiparosok, haszonbérlok, mészárosok (hentes stb). bérkocsisok és teherszállítók, hajósok adójának megállapításánál alkalmazandók. (A kisiparosokat kivéve a többi kategóriára eddig nem minimális tételek, hanem minimális adóalapok állottak fen.) Az 1875. évi XXIX. t.-c. rendelkezéseivel szemben csupán a nőtlen és gyermektelen kézműiparosokra (kik eddig az I. oszt. kereseti adó alá tartoztak) és a haszonbérlokra nézve történt adóleszállítás, míg a mészárosoknál a minimális adóalapból átalakított adótétel változatlan maradt. Minthogy a kivetési kulcs változott, a törvény kimondja, hogy az adóalap kiszámítása céljából az adótételek az 1, 2 és 3%-os kulcs szerint tőkésítendőek, vagyis ugyanannyival a mennyivel az adókulcs leszállított., tehát 900, 400, 233%-al emelte az adóalapot. Az a mészáros, a ki évente 10 szarvasmarhát ölt le, eddig fizetett 100 K adóalap után 10 K adót. Most ez minimális adótétel lesz, melynek 1% adókulcs mellett 1000 K adóalap felel meg, az emelkedés tehát 900%. Ha pedig 100 szarvasmarhát ölt le, az adóalap 1000 K-ról 3300 K-ra emelkedik = 233%. A minimális adótételeknek – mint már fentebb kifejtettük – egyáltalában nem sok értelmük van. Az 1, 2 és 3%-os adókulcs alkalmazása attól függ, mennyi az adóköteles összjövedelem. Ha pedig a jövedelmi adókiivető bizottság ezt megállapította, akkor mi szükség van a külön adótételekre? A jöv. adó Végr. Ut. 18. §-ból azonban *ügy* látszik, hogy a pénzügyi igazgatás a kényelmesebb utat fogja választani. A fenthivatkozott §. szerint a mészárosnál az adóköteles jövedelmet az alkalmazott adótétel tőkésített összege képezi, s így a minimális adótétel polgárjogot fog nyerni az ált. jövedelmi adó körében is. Megjegyzendő, hogy az 1, 2 és 3%-os tőkésítés néha igen komikus és bonyolult számításokra vezet.

A részletekre nézve a következő módosításokat ajánljuk:

A kisiparosok részére nyújtott kedvezményes adótételek a segéd nélkül dolgozó *kiskereskedőkre* is kiterjesztendőek.

Eltörlendő a *helységosztályokba* való sorozás, t. i. hogy a minimális adótételek annál nagyobbak, minél magasabb lélekszámú községben lakik az adóköteles. Ez maradványa még annak a régi elméleti álláspontnak, hogy a pénzérték a népes városokban alacsonyabb mint a kisebbekben.¹ Ez a különbség a pénzgazdaság terjedésével, a kapitalizmus behatolásával és a forgalom fejlődésével mindinkább

¹ Az 1907. évi *javaslatok Ina*, 145. 1. szóról-szóra átvette az 1892. évi *osztrák javaslat indokolásának* 108. 1. idevonatkozó érveit.

elmosódik, sőt a megélhetés drágasága folytán éppen a nagyobb városok lakossága az, mely kedvezőbb elbánásra tarthat igényt. A mennyiben e megkülönböztetés fennmaradna, figyelemmel kell lenni arra, hogy a legalacsonyabb és legmagasabb helységosztály tételei között az arány legfeljebb 1:2 legyen (a mészárosoknál 1: 2.5, a bérkocsisoknál 1:3.3.)

ss) Határozat és felelbezés.

A bűnvádi perrendtartás nyomán kimondandó, hogy a felelbezés tekintetében első sorban a *kincstári képviselő* tartozik nyilatkozni, így sok jogorvoslatot el lehetne kerülni, melyet a fél csak azért jelent be, mert nem tudja biztosan, mit fog az előadó tenni.

A felelbezés *indokolását* megkívánni felesleges. A jöv. adó Végr. Ut. 58. §-a szerint elegendő ha pl. az indoklás csak néhány szóból áll: «kezdő vagyok, beteg voltam, sok betegség fordult elő családomban» stb. Az ilyesmi a felsőbb hatóságnak úgy sem nyújt támpontot, másrészt már az ilyen teljesen értéktelen nyilatkozat elmulasztása is jogvesztést okozhat.

A törvény 47. §-a szerint a kivető bizottság határozatáról a tárgyalásnál jelen nem volt adózó csak bizonyos feltételek fennforgása esetén értesítendő külön végzéssel. Nézetünk szerint minden jelen nem volt adózó – mint Poroszországban és Braunschweigban^x nem kifüggesztés által, hanem *külön végzéssel* értesítendő.

tt) Felszólamlása bizottság.

Összeállítása tekintetében a kívánságaink ugyanazok, mint az adókievető bizottságoknál.

A felelbezéssel élt fél ügyének tárgyalási *határnapjáról* kellő időben értesítendő.

Ne lehessen *bizottsági előadó* az, a ki az adókievető bizottságnál ugyanezt a tisztelet töltötte be. A Végr. Ut. szerint «önmagától érted, hogy ugyanazon egyén nem lehet az adókievető és felszólamlási bizottság tagja.» Épenúgy önmagától értetődik, hogy az előadó sem lehet ugyanaz, annál is inkább, mivel általános tapasztalat szerint az előadó sokkal nagyobb befolyást gyakorol a határozatok hozatalára, mint a bizottságok bármelyik tagja.

Módosítandó az az intézkedés, hogy a felszólamlási bizottság

¹ 1891. jun. 24. *porosz törv.* 32. §. 1893. mára 27. *braunschweigi törvény* 21. §.

akkor is felemelheti az adót,¹ *ha csupán az adózó felebbezett*, mert ez a polgári és büntető eljárás legsarkalatosabb elveivel ellenkezik. Ezzel szemben nem ellenérv, hogy viszont, ha csupán a kincstári előadó felebbez, a bizottságnak jogában áll az adót leszállítani, mert - a bűnvádi perrendtartás analógiájára, az előadó felebbezése mindig az adóköteles javára beadottnak is tekinthető.

uu) A panaszjog korlátozása.

A közigazgatási bírósághoz intézendő panaszjog terjedelmét a törvény az eddigi jogállapothoz képest megszorítja. Ennek célja nyilvánvalóan a legfelsőbb bíróság tehermentesítése, melyet az adó-reform életbeléptetése esetén a panaszok el fognak Özönleni. A tehermentesítés azonban csak úgy helyeselhető, ha ez nem jár a felek jogainak csorbításával. Új törvények alkalmazásánál éppen arról kell gondoskodni, hogy a jogorvoslatok minél szélesebb körben biztosíttassanak, s megszorításra csak akkor kerülhet sor, ha az adózó közönség az új jogrendszerbe már beilleszkedett, mint az Poroszországban történt. A megszorítás csak akkor helyeselhető, ha a felszólamlási bizottság, melyben a kinevezett elem túlnyomó, *a függetlenség minden biztosítékával ruháztatnék fel, avagy másodfokú közigazgatási bíróságok szerveztetnének.*

vv) Házalók.

Méltánytalan dolog, hogy a házalók kereseti adója akkor is fizetendő, ha a fél létminimum címén jövedelmi adót nem fizet.

ww) Dohányárusok és italmérők.

Ha a dohányárusok és italmérők (kis mértékbeni elárúsítók) az üzletük után járó általános kereseti adót az év végéig igazolatlanul meg nem fizetik, az engedély tőlük megvonható. *Ez túlszigorú és méltánytalan intézkedés.* Az italmérő illetéket, a dohányárus bért fizet az elárúsítási jog gyakorlásáért, de ezen túl üzletük ép olyan kereskedelmi vállalat, mint bármely más üzlet és nem helyezhető kivételes jogszabályok alá. Nem volna szabad ezen elemek függőségét, mely most is túlságba megy, még jobban fokozni. Poroszországban az italmérési illeték (Betriebsteuer) meg nem fizetése miatt az engedélyes jogát csak akkor veszítheti el, ha az adóvégre-

¹ 1883. XLIV. t.-c. 33.

hajtás eredménytelen maradt.¹ A dohányáros és italmérő különben is aránytalanul nagyobb adóterhet visel, mint a többi kereskedő, mivel a pénzügyi közegek az üzleti forgalom nagyságát a hivatalos adatokból teljes pontossággal megállapíthatják.

Az *italmérési illeték* lényegére nézve az egyenes adók közé tartozik s helységosztályok szerint tarifáit, felosztásos és kontingentált adó. Jelentékeny bevételi összeget eredményez, 1912-ben 4,604.792 K-át. Az önmegadóztatási elv azonban csak a közép fokú hatóságnál érvényesül, alsó és felső fokon nem. E szabályok oly módon változtatandók meg, hogy az *italmérési illeték kivetése teljesen úgy történjék, mint az általános kereseti adóé.*

xx) Jövedéki büntető eljárás.

Az idevonatkozó szakasz pontosabban szövegezendő, főleg abban az irányban, hogy a büntető eljárás megindítása csak oly adatok elhallgatása vagy hamis bemondása folytán indulhat meg, amelyek a *minimális adóalapok és adótételek* megállapításához szükségesek. (Lakbér, üzletbór, kisiparosoknál segédszemélyzet, mészárosoknál leölt állatok száma) és csak abban az esetben, ha az adóhatóságoknak nincs módjukban ez adatokat más úton megállapítani.

Az a téves irányú filantrópia által sugallt intézkedés, hogy a kiszabott pénzbüntetés *szabadságvesztésbüntetésre* változtatandó át, ha annak behajtása folytán az elmarasztalt végelszegényedése következne be, elhagyandó. Ez a szabadságvesztésbüntetést tisztán a szegényebb elemekre hárítaná. Különben is csak nagyon kivételes eset lehet, hogy a szegényebb sorsú adózó súlyosan sérthesse a kincstár érdekeit.

Úgy a jövedelmi, mint a kereseti adótörvény szövegéhez egy ú. n. *amnesztia*-t. fűzendő, hogy amennyiben a törvényeknek a bevallásra és adókivetésre vonatkozó és az előbbi törvényeknél szigorúbb intézkedései alapján az adóhatóság a múltra nézve adózatlanul maradt jövedelmeket fedezze fel, ezek után sem adókivetésnek, sem jövedéki büntető eljárás megindításának helye nincs.

Ez a pontosabb bevallás terjedésére igen jótékony hatással lenne.

yy) A törvény nyelvezete.

A folytonos hivatkozások és az ú. n. jogi műnyelv használata következtében a törvény szövege még a művelt laikusok számára is majdnem teljesen érthetetlen. Ezen okvetlenül segíteni kell. Egy gyakorlati pénzügyi törvény nem ambicionálhatja azt a kétes értékű

¹ 1891. jun. 21. törv. 62. §.

dicsőséget, hogy olyan legyen, mint egy magánjogi kódex, melyet csak a kiválasztottak szűk csoportja ért meg.

Ez a megjegyzésünk a többi adótörvényekre is vonatkozik.

*

*

*

Mindezen módosítások és főleg a *kisebb* adózóknak adott engedmények folytán az általános kereseti adó eredménye 4-5 millió koronával fogna csökkenni. Viszont a javasolt intézkedések az adóterhet a törvényhez viszonyítva, sokkal arányosabban osztanák meg s az új adórendszernek általános megnyugvás alapján való életbeléptetését biztosítanák. Az ilyenképen előálló hiányt ellensúlyozná a kereskedők és iparosok jövedelmi adójának emelkedése. A mezőgazdasági mellékhaszonvételeknek kereseti adó alá vonása szintén eredményezne 3-4 millió koronát. Lehetne továbbra* az ipari és kereskedelmi tőke erősebb megterheléséről a létesítendő *vagyoni adó* körében is gondoskodni. Végül a hiány fedezésére 15.000 K adóalaptól kezdve fokozatos kulcs szerint emelkedő tételekben pótlék lenne kirovando.

*

*

Még összes indítványaink elfogadása sem szünteti meg az ált. kereseti adónak a jövedelmi adóval való kapcsolatából eredő hibáit. *Itt csak gyökeres rendszerváltozással leltet segíteni. Ezzel pedig nem szabad várni a teljes adóreform elkészültéig, hanem keresztül kell vinni az 1909. évi törvények életbeléptetése esetén is.*

b) Tarifális és felosztásos kereseti adó.

A megoldandó feladat abban áll, hogy a kereseti és jövedelmi adók közötti szoros kapcsolat megszűnjék, s a kereseti adó kivetésénél ne az adóköteles jövedelem, hanem csupán a *fizetendő adóösszeg* állapíttassák meg.

E cél elérésére igen alkalmas a *tarifális* adóztatás.¹

¹ A tarifális és felosztásos iparadóra nézve l. G. Jéze: *Cours élémentaire de science des finances*. V. kiadás 902-911. 11. *Les impôts en France*. Traité technique 46-60. 11. P. Leroy-Beaulieu: *Traité de la science des finances* II. kt. 1. és köv. 11. VIII. kiadás. Adolf Wagner: *Finanzwissenschaft* II. kt. II. r. 1890. évi kiadás 513-546. 11. Röscher-Gerlach: *System der Finanzwissenschaft* V. kiadás. I. kt. 499. 1. M. Heckel: *Lehrbuch der Finanzwissenschaft* I. kt. 284-300. 11. *Gewerbsteuer*: Eheberg cikke: Conrad-Lexis Handwörterbuch der Staatswissenschaften III. kiadás. IV. kt. 1034-1057. 11. Heckel: *Die Stellung der Gewerbesteuer im Entwicklungsprozess der modernen Personalbesteuerung*. Festgaben für Adolf Wagner 107-119. 0. Schwarz: *Die Steuersysteme des 'Auslandes'* (Sammlung Götschen) passim. Conrad id. m. 95-105. 11.

A törvény ebben az esetben az adóösszeg megszabásánál nem az adóköteles üzem és foglalkozás jövedelméből, illetőleg kereseti nyereségéből, hanem bizonyos részletesen meghatározott, külsőleg felismerhető ismérvekből indul ki, s ezekhez szabja az adótételeket. Ezek a külső ismérvek rendszerint a következők: az üzlet és műhely bérértéke, a telephely lakosságának száma, a foglalkozás természete, az üzem terjedelme, a segéd munkások és alkalmazottak, az üzemi eszközök száma, az állati és motorikus munkaerő, a munkagépek; a feldolgozott nyersanyagok és a termelt cikkek mennyisége, az álló és forgó tőke nagysága, stb. Egyes vállalatoknál és foglalkozásoknál azonkívül speciális ismertetőjelek sorolhatnak fel pl., mészárosoknál a levágott állatok száma, szesz- és sörgyáraknál a főzőkészülékek termelőképessége, vagy a felhasznált nyersanyag mennyisége, áruházaknál az üzleti forgalom nagysága. A törvény minden ismerv után előírja az adótételeket, s valamennyit egy többé-kevésbé részletes és rendszerezett táblázatba – *tarifába* – foglalja össze, melyben az adóköteles vállalatok az üzem neve, terjedelme, a telephely lakosságának lélekszáma alapján különböző osztályokba soroztatnak.

Az ily tarifáknak többféle faja ismeretes. A *fix* tarifánál a törvény előírja az adótételeket, s azokat az adóhatóság minden változtatás nélkül köteles alkalmazni, ellenben a *mozgó* (elasztikus) tarifánál a törvény az adótételeknek csak alsó és felső határait állapítja meg, s ezen belül az adókövető hatóságoknak szabad mozgást enged. A francia pátensadó tarifája *fix* tarifa. Pl. a közönséges asztalos (*menuisier*), aki egy 35.000 főnyi lakosságú városban lakik, alapidíj (*droit fix*) fejében a tarifa szerint 24 frankot fizet,¹ s az adókövető hatóságnak nincs módjában ettől az összegtől eltérni. Az 1892. évi osztrák javaslat tarifája viszont *mozgó* tarifa. A közönséges asztalos adótétele 10,000 lakosnál népesebb városokban 2.40-9.60 fírt volt,² azaz a felső határ adótétele négyszerese a minimumnak, s ezen határokon belül az adókövető bizottság a fennforgó körülményeket szabadon mérlegelhetette. A francia adótétel – mint már említettük – két részből áll. Az egyik az alapidíj (*droit fix*), melyet a törvény abszolút számban határoz meg, a fentebbi példában 24 frank, mely minden ugyanabba a kategóriába és városba tartozó adózónál egyenlő, a másik pedig az aránylagos tétel (*droit proportionnel*), mely az üzlet-helyiségeért és lakásért fizetett bér meghatározódott hányadrésze, az asztalosnál a bér $\frac{7}{10}$ -ad része, tehát összege minden adófizetőnél a

¹ (*Contribution des patentes*. Legislation et tarifs. 218. 1.

² 1892. évi osztrák jav. 202. 1. 55. tétel.

lakhár összege szerint más és más. Ez azonban nem teszi a francia tarifát elasztikus tarifává, mert az adóívető közeg az $\frac{1}{30}$ -ados adótételhez kötve van. A III. oszt. kereseti adónál a minimális adóalapul az üzletbér 25-100%-a szolgál, a minimális adótétel a 10%-os kulcs folytán a lakhár 25-10%-a, tehát a tarifa elasztikus, mert az adóívető bizottság e határokon belül a fennforgó körülményekhez képest állapíthatja meg az adóösszeget. A francia pátenstadó ismeri a változó alapdíjakat is, pl. a réz- és bronzöntődnél (*fonderie de cuivre et bronze*) minden egyes munkás után az alapdíj (*droit fix*) 5 frank, akinek 20 munkása van, annak adótétele – a gyár bértékétől eltekintve – 100 frank lesz, míg 50 munkás után a *droit fix* 250 frank. E változó tétel sem teszi a francia rendszert mozgó tarifává, minő az osztrák 1892. évi volt, amely pl. egy bronzárúgyár adótételét *úgy* határozta meg, hogy minden munkaerő után 4-16 ffrt fizetendő, azaz, amely gyár 20 munkást alkalmaz, annak adótétele 80-320 ffrt között mozoghatott, míg Franciorszáiban ily esetben *csak* 100 frank adótétel róható ki. A tarifa lehet végül vegyes, mely bizonyos ismérveknél állandó, másoknál pedig mozgó adótételek alkalmazását írja elő.

A tarifarendszer előnye kézenfekvők. Mivel nem irányul a tiszta jövedelem kinyomozására, mellőzhetővé teszi az adózók viszonyaiba való zaklató beavatkozást. A külső ismérvek megállapítása az esetek túlnyomó részében nem ütközik nehézségbe, ami a különben is túlterhelt adóigazgatás munkáját megkönnyíti. Végül a felmerült problémát: a kereseti és jövedelmi adó szétválasztását majdnem teljesen megoldja.

A tarifarendszer ellen emelt kifogások a következők: A külső ismérvekből nem lehet mindig az egyes üzemek hozadékképességére egyformán helyes következtetést vonni, ami aránytalan adóztatásra vezet. Egyes ismertetőjelek, pl. alap- és üzemi tőke kinyomozása néha súlyosabb feladat, mint a tiszta hozadék megállapítása. Ha a tarifa kevés ismérvet állít fel, ez az adóigazgatás tevékenységét megkönnyíti ugyan, de nem nyújt kellő direktívát és a fejlettebb, bonyolultabb szervezeti üzemeket enyhébben sújtja. Viszont túlságosan sok ismerv felhalmozása a tarifát áttekinthetőségétől fosztja meg. A tarifa gyorsan elavul, ha pedig a technika haladásával lépést akar tartani, minden évben újabb átdolgozásra szorul. A tarifa továbbá uniformizálást tesz szükségessé. Régebben, az ipar kezdetlegesebb korszakában ez nem okozott hátrányokat, mivel az ugyanazon osztályba sorozott üzemek és foglalkozások átlagos hozadékképessége körülbelül egyforma volt. A kapitalizmus mai korszakában

az egyenlősítés a gyengébb és technikailag fejletlenebb üzemek aránytalan megterheltségére vezet. Az átlagos adótételek szerinti adóztatás rendszerint minden adónemnél a kisebb existenciák nagyobb terhét jelenti. Végül azt is hangoztatják, hogy a tárgyi ismérvekre támaszkodó adó nem számol a vállalkozó személyes körülményeivel és tevékenységével.

Az ellenvetésekre a következőkben válaszolhatunk: A nehézségek és fogyatkozások jelentékeny része a tarifa óvatos és gondos megszerkesztésével eltüntethető. A felhozott kifogások csak oly adórendszerek körében igényelnek bővebb megfontolást, melyek az általános jövedelmi adót nem ismerik, s ahol az iparból és kereskedelemről folyó jövedelemnek egyenes úton való megterhelésére egyedül a kereseti (ipar) adó van hivatva, mint Franciaországban, Belgiumban, Spanyolországban, továbbá Ausztriában 1898 előtt és Magyarországon a mai napig. Ily államokban joggal lehet a kérdést felvetni, mily szükség van az ipari jövedelemnek ily közvetett és bonyolult utolérésére, s miért nem fordul a törvényhozás a tiszta hozadék, illetőleg jövedelem megadóztatásához. De miről van nálunk szó? Itt éppen úgy, mint Ausztriában az egyenes adórendszer sarkpontja az általános jövedelmi adó, s a kereseti adó megtartása nem «Ivi okokból, hanem csupán azért történt, mert az államkincstár, tekintettel az adóreform pontosan ki nem számítható eredményeire, még átmenetileg sem akart lemondani a kereseti adóból folyó biztos bevételről. A törvényhozás, midőn a kereseti adót kontingentálta, s annak csupán évi 2%-os (Ausztriában kivétési időszakonként 2.4%) növekedésére szorítkozott, világosan kijelentette, hogy az ált. kereseti adót nem tekinti a jövő adórendszer integráns alkatelemének. Ily tényállás mellett nem kell a kereseti adónak eszményien tökéletes szabályozására törekedni, annál is inkább, mert a konkrét esetben éppen egy ily «tökéletes» szabályozás hátrányai ellen akarunk védekezni, s a szükségletnek teljesen megfelel oly rendszer is, mely az államkincstárnak eddigi bevételét (az előbbi fejezetben kifejtett korlátok között) biztosítja, a feltűnőbb aránytalanságokat kiküszöböli, s a kisebb adózókat lehetőleg megkíméli. A tarifális rendszer a maga közép-adótételeivel sokszor hátrányos ugyan a kis emberre, de ennek helyzete hátrányos az ált. jövedelmi adónál is, mert a kis jövedelmek rendszerint az utolsó fillérig kinyomozhatók, míg a nagyobbak és legnagyobbak gyakran minden nyomozás alól kibújnak. Ha a törvényhozás elfogadja a kisebb adófizetőkre vonatkozólag tett indítványainkat, a tarifális rendszer reájuk nézve előnyösebb lesz, mint a jelenlegi általános kereseti adó.

Mivel tehát az adóreform körében az ált. kereseti adónak szerepe csupán az, hogy eddigi adóbevételt biztosítsa, teljesen elegendő, ha az adóigazgatás csak *a közepes adózóképesség (mittlere Ertragsfähigkeiten) kinyomozására törekszik, s csupán azt vizsgálja, hogy melyik tarifátétel vagy adótétel felel meg az adóalany teherviselő képességének és az ugyanazon iparágban és községben működő többi iparosok és kereskedők fizette adóval való aránynak.* Iparunk és kereskedelmünk túlnyomó részében még annyira fejletlen, hogy átlagos üzleti viszonyok feltételezése nem okozhat túlságos aránytalanságot. -A nagy iparban pedig az üzemi koncentráció és a kartellírozás szintén oly egyformaságot teremtett, mely az átlagos adóztatás iránti aggályok eloszlatására alkalmas.

A magyar adórendszerben különben sem lenne *novum* a tarifális rendszer. Az I. oszt. kereseti adó, az italmérők által fizetett illeték tarifális adók. Az 1909: IX. t.-c.-ben a haszonbérlok, mészárosok, hentesek, bérkocsisok, teherszállító hajósok és bányavállalatok részére előírt minimális adótételek és adóalapok a tarifális adózás tipikus példái. De tovább megyünk. Úgy a III. oszt. ker. adó, mint az ált. ker. adó körében az adózók túlnyomó részének adóalapja az üzlet- és lakbér szorzók segélyével számíttatik ki. *Mindkét adónem lényegében véve szintén tarifális adó.* A francia pátensadó első 1791. évi szabályozása az adózás kizárólagos alapjává az üzlethelyi s égs és lakás bérértékét tette, s a jelenlegi pátensadó aránylagos tétele (droit proportionnel) szintén a lak- és üzletbérenek meghatározott hányadrésze. Ennek a rendszernek utánpótlása a magyar kereseti adó. A különbség, amint már említettük, csak az, hogy míg a francia rendszernél a bérérték hányadrészét a törvény fix számban határozza meg, addig nálunk az adókető hatóságnak bizonyos határok között szabad mozgása van. A legtöbb nem kifejezetten tarifális-adórendszer (magyar, osztrák, porosz, stb.) kötelezi az adóketőket, hogy a hozadékképességre befolyással bíró külső ismérveket adóvallomásukban bejelentsék s az adókető bizottság az adóalap meghatározásánál ezeket az ismérveket tekintetbe veszi és mérlegeli. Ez annyit jelent, hogy a tarifális adónál a törvény előírta számításokat a többi rendszerek körében az adóketést előkészítő pénzügyi hatóság és az adókető bizottság «in sich» végzik el. Ausztriában az 1896 okt. 25-ki törvény elejtette az 1892. évi javaslat-hoz csatolt tarifát. A kormány azonban ezt a végrehajtási utasításba mégis felvette, nem kötelező szabályképen ugyan s csupán utasításul a pénzügyi közegek számára, de az adóketésnél hatását így mégis érezteti. Ausztriában különben már 1892 előtt is az;

adóhatóságok a saját belső használatra hosszú évek tapasztalatai nyomán készített tarifa segítségével írták elő az adótételeket.¹ Ha az 1909: IX. t.-c. életbe lép, úgy az adózók 90%-ánál az adókivetés a minimális adóalapok és adótételek – tehát tarifa – segítségével fog történni, azzal a különbséggel, hogy ez a tarifa nyers és tökéletlen. S ha az 1907. évi javaslatok indokolása (132. l.) azt mondja, hogy a tarifának nincs helye ott, ahol a jövedelmi adó behozatik, ez nem annyira a tarifális adózásnak külföldi tökéletesebb szabályozása, mint inkább az 1909: IX. t.-c. rendszere, s általában a kereseti adó megtartása ellen szól.

Ismételjük, hogy a tarifális adózás hátrányai a tarifának gondos és figyelmes kidolgozása mellett elkerülhetők. E tekintetben kitűnő minták állanak rendelkezésünkre: a francia pátensadó táblázata, mely folytonos átdolgozás és javítás folytán majdnem teljesen mondható, s az 1892. évi osztrák tarifa, melynek alapjául gyakorlati úton eszközölt 142.000 számítás szolgált.² Sőt bátran állíthatjuk, hogy a magyar kereskedelem és ipar viszonyait tekintve, nem is oly nagy baj, ha a tarifa a teljesség és tökéletesség fokát nem éri el. Annak a hátrányait is túlozzák, hogy a tarifa hamar elévül. A legtöbb törvényhozás (francia, braunschweigi törv., 1892. évi osztr. jav.) felhatalmazza az adóhatóságokat, hogy azokat a vállalatokat, melyek a tarifában nem találhatók, analógia útján adóztassa meg. A francia tarifa öt évenként általános revízió alá kerül, s az 1892. évi osztrák javaslat 90. §-a felhatalmazta a pénzügyminisztert, hogy az országos kontingens-bizottság hozzájárulásával, a törvényhozás utólagos jóváhagyása mellett a tarifa tételeit szükség esetén megváltoztassa.

A tarifális rendszer hátrányainak ellensúlyozására igen alkalmas a külső ismérvek helyes megválasztása. Előzőleg kifejtettük, hogy az álló és forgó tőke mennyiségére alapított adóztatás mily zaklató az adózókra nézve, reámutattunk továbbá arra, hogy az adózók helységosztályokba való sorozása a városi lakosság aránytalan megterhelésére vezet. Végül a lak- és üzletbér adóalapul vétele lehetőleg kerülendő. Ha a pénzügyi kormányzat ragaszkodnék ehhez a kisegítő eszközhöz, úgy az arányos adóztatás érdekében feltétlenül kívánatos, hogy a lakbérszorzó és az üzletbér százalék a vidéken magasabb legyen, mint a városokban. A tarifa hátrányai ellensúlyozhatók rugalmasságának fokozása útján. Az adótételek úgy

¹ 1892. évi javaslat indokolása 99. l.

² 1892. évi osztrák javaslat indokolása 112. l.

állapítandók meg, hogy az adókető bizottságoknak kellő hatásköre legyen a maximális és minimális tételek közötti latitudo kihasználására és a személyes körülmények tekintetbevételére.

A tarifális adóztatástól független, de vele kapcsolatba hozható a *felosztásos* (reparticionális) rendszer, mely abban áll, hogy a törvény által meghatározott *adóösszeget* (kontingens) az adóhatóság, illetőleg az adózókból alakított autonóm adókető bizottságok osztják szét az egyes adózók között. Ha az adóelőírás az adóösszegeknél magasabb összeget eredményez, az összes adófizetők adója egyenlő, – vagy pedig a törvény által előírt – arányban leszallítandó, ellenkező esetben pedig felemelendő. A felosztásos rendszer mindenütt előnyösen alkalmazható, ahol a kereseti (ipar) adó fentartása csak a kincstár eddigi jövedelmének biztosítása céljából történt. Azok a kifogások, melyeket az 1907. évi javaslat indokolása (131. 1.) ellene felhoz, hogy megmerevíti a létező állapotokat, s megnehezíti a fennálló aránytalanságok kiegyenlítését, nem helytállóak, mert az aránytalanság kiegyenlítésére éppen az önadóztatás a legalkalmasabb eszköz, ami pedig a megmerevítést illeti, legkevésbé jogosult a vád emelésére az 1907. évi javaslat, mely a minimális kontingensnek addig ismeretlen fogalmát vitte bele a magyar adórendszerbe. Az indokolás statisztikai adatok nyomán reámutat, hogy a III. oszt kereseti adó ketési eredményei vármegyék és ciklusok szerint annyira ingadozóak, hogy felosztás és kontingentálás alapjául nem szolgálhatnak. Ez az ingadozás azonban arra vezethető vissza, hogy eddig a III. oszt. ker. adó országos ketése minden tervszerűség és átgondoltság nélkül történt, s a vármegyei eredmények a pénzügyi közegek személyes tulajdonságai, erélye, elnézése, helyi- és tárgyismerete, vagy tudatlansága szerint igazodtak. Ha az egyes vármegyei és városi adókető bizottságok fölébe osztrák mintára országos kontingens-bizottság szerveztetik, mely az ingadozásokat figyelemmel kíséri, s az aránytalanságokat az egyes vármegyei és adóhivatali járások között kiegyenlíti, ez a kifogás is megerőslenül.

Ezek után előterjesztjük indítványainkat, melyek az eddig ismertetett rendszerek gyakorlati keresztülvitelére irányulnak. Az összes rendszerek alkalmazását rendkívül megkönnyíti a kiindulási pont adott volta, t. i. hogy *körülbelől oly adóösszegnek leli befolygni, mint eddig, s a jelenlegi bevételek stabilizálása* (az előző fejezetben

említett levonásokkal) azért nem okoz aggályokat, mert az adótételek eddig nem voltak túlmagasak és a tapasztalt aránytalanságok nem voltak túlnagyok.

aa) Fix tarifa.

Ez a francia rendszer, melynek lényegét már előzetesen ismertettük. A fix tarifának nagy előnye, hogy az adókiivetés munkáját rendkívül megkönnyíti, ami az osztrák kamarák egy tekintélyes részét arra bírta, hogy 1892-ben mellette foglaljanak állást.¹ Hátránya abban áll, hogy az adókiivető hatóságoknak mozgási szabadságát korlátozza. Az a gyakran emlegetett érv, hogy a fix tarifa lehetlenné teszi a személyi viszonyokhoz való alkalmazkodást, nem helytálló. A francia pátensadó legújabb módosításai, melyek egy részét az előbbi fejezetben ismertettük, mutatják, hogy a kis adózóknak e rendszer keretében is igen jelentékeny könnyítések nyújthatók.

bb) Fix tarifa kontingenssel.

A fix tarifa a felosztásos rendszer alkalmazását elvileg kizárja. Nincs értelme az állandó adótételeknek, ha azokat az adókiivető bizottság minden adóköteles adójának meghatározásánál a többi adózók adójának alakulásához képest felemelheti, vagy leszállíthatja. Ellenben elvileg elképzelhető, hogy a törvényhozás megállapítja az adókontingenst, s ha az előírt adóösszeg ezt el nem éri, a fix tarifa alapján kirótt adótételek a fedezendő hiány mértékéhez képest az összes adófizetőknél a törvény megszabta arányban felemeltetnek.

cc) Mozgó tarifa kontingens nélkül.

A törvény megállapítja az adótételek felső és alsó határát, s meghatározza azokat a szempontokat, melyeket az adókiivető bizottság a kellő mérték megtalálásánál követni köteles. A törvény kontingenst nem állít fel.

dd) Mozgó tarifa kontingenssel.

Az előbbi rendszertől csak abban különbözik, hogy a törvény megállapítja azt a minimális főösszeget, melynek a kereseti (ipar) adóból évenként be kell folyni. Ha a tarifa alapján történt adókiive-

¹ Steinitzer id. m. 94. 1. Brünni kamara emlékirata 76 1.

tésnél ez az összeg nem volt elérhető, úgy az adóösszegek a fedezendő hiány mértékéhez képest a törvény megszabta arányban felemeltetnek, ellenkező esetben pedig leszállítatnak.

ee) Mozgó tarifa kontingenssel felosztásos alapon.

Ennek a rendszernek a mintaképe a már többször említett 1892. évi osztrák javaslat tarifája. Ez az összes adóköteles üzemeket és foglalkozásokat I-VI. osztályba sorozta, s minden egyes üzemnél megállapította az adótétel legalsó és legmagasabb határát, s részletesen felsorolta az adókivetés alapjául szolgáló külső ismérveket. A VI. osztályba tartozó foglalkozásoknál a javaslat a tiszta hozadékot tette 1-6%-ig emelkedő tételekkel az adózás alapjává. A javaslat e része, mint a tarifarendszer alapelveivel ellenkező rendszabály, annak idején erős támadásokban részesült, s a tarifa elejtésének egyik döntő oka volt. A többi osztályokra nézve a tarifa és a javaslat az adókivető bizottságnak igen széleskörű jogokat biztosítottak az adózók és az üzemek speciális viszonyainak méltánylására. Az egyes adófizetők adótételeinek meghatározása után az adókivető bizottság összegezte az eredményt, s ha ez nem érte el az illető adókerületre kiszabott kontingens összegét, az adótételek arányos felemelésének, ellenkező esetben pedig leszállításának volt helye.

ff) Fix és mozgó tarifa összekapcsolása.

Az egyesítés olyképen történik, hogy az egyes ismérvek adótételei állandó összegben, az adótételek másik része pedig elasztikusan van megállapítva. A rendszer megállhat kontingenssel, vagy anélkül, felosztásos avagy egyéni alapon. Hasonlít ehhez a rendszerhez, de mégis elvileg különbözik tőle az 1899. évi június 9-iki törvényen alapuló s 1910-ben hatályon kívül helyezett *bajor* és az 1903. évi *württembergi* iparadó. A bajor adó két részre oszlott, az egyik az u. n. Normalanlage fix tarifátételekből állt, – a másik rész, a Betriebsanlage részint a külső ismérvekhez igazadó tarifátételekből állt, részint pedig a vállalat vagy üzem megbecsült hozadékanak 0.10-3.5%-át tette ki. A württembergi iparadó szintén a tarifális iparadó és részleges jövedelmi adó összetétele – egyrészt a személyes keresetet tarifa alapján adóztatja meg, másrészt az üzleti tőkének egy bizonyos %-át tekinti adóalapnak. Mindkét rendszer szükségessé teszi a tiszta hozadék megállapítását is, szóval ép oly kivétési eljárást, melynek elkerülésére irányulnak összes indítványaink.

gg) Felosztásos és kontingentált adó tarifa nélkül.

Ennek a rendszernek igen jó megvalósítása az 1896. okt. 25-ki osztrák törvényben szabályozott általános kereseti adó (allgemeine Erwerbsteuer). Az adózók négy adóosztályba soroztatnak, az elsőbe tartoznak azok, akiknek előző évi adóelőírása 2000 K-t meghalad, a másodikba azok, kiknek előző évi adóelőírása 300-2000 K között van, a harmadikba a 60-300 K közötti adózók, s végül a negyedikbe azok, kiknek előző évi adóelőírása 60 K-nál kevesebb. Az első 1898-ben történt osztályba sorozásnál a régibb törvény alapján kirótt előző évi adóösszegek voltak irányadók. Az első és második osztályra nézve a kereskedelmi kamarai kerületek, a második és harmadik osztályra nézve a 20,000-n felüli városok és a politikai kerületek alkotják a kivetési kerületeket. Minden adókivetési kerületben ugyanannak a kereseti adóosztálynak tagjai egy adótársaságot (Steuergesellschaft) alkotnak, s minden adótársaság részére külön adókivető bizottság alakítandó. Az egyes adótársaságok kontingensét az előző évek eredményeinek figyelembe vételével a Wienben székelő birodalmi kontingens-bizottság állapítja meg, s ennek jogában áll a túlterhelt adótársaságok kontingensét leszállítani, másokét pedig felemelni. A társasági kontingens az egyes tagok között a következő módon osztandó fel: Az adókivető bizottság a külső ismérvek mérlegelésével nem az adóalapot állapítja meg, hanem minden adóköteles terhére oly adóösszeget ír elő, mely saját meggyőződése szerint az adóköteles ipar vagy foglalkozás közepes hozadékképességének – viszonyítva az adótársaság többi tagjainak közepes hozadékképességéhez – leginkább megfelel. Az eljárás mélyén ott rejlik tehát a külső ismérvek alapján történő tarifális adóztatás. Az adókivetés befejeztével a megállapított adótételek összegezendők. Ha az így nyert összeg a társasági kontingensnél kisebb, az összes adótételek megfelelő arányban felemelendők, ellenkező esetben leszállításnak van helye.

Ez a rendszer első tekintetre bonyolultnak látszik ugyan, de a gyakorlatban bevált. Hogy a tiszta hozadék megbecsülésére támaszkodó előbbi kereseti adó megszüntetése az ált. jövedelmi adónál a bevallások ösztönzését és az adóalap helyes megállapítását mennyire előmozdította, azt igazolja az a tény, hogy az ált. jövedelmi adó alá eső ipari és kereskedelmi vállalatok brutto adóalapja 1898-1911. között 767.776,462 K-ról 1,563,657.347 K-ra tehát

103%-al emelkedett.¹ Az érdekelteknél folytatott tudakozódásokból, valamint a vezető ipari és kereskedelmi testületek nyilatkozataiból megállapíthatjuk, hogy az osztrák adózóközönség az általános kereseti adó mai rendszerének gyökeres megváltoztatását nem óhajtja,^a s ezért az egyenes adóreformra vonatkozó kormányjavaslat csak az adótársaságok összeállítása, stb. tekintetében indítványoz módosításokat.

hh) A porosz rendszer.

Az 1891. jun. 21-ki törvényen alapuló porosz iparadó, melyet az 1893. jul. 14-ki törvény a községeknek engedett át, – s csak az adókiivetés és igazgatás maradt az állam kezén, – a felosztásos iparadó és jövedelmi adó keveréke. Az adóköteles üzemek négy osztályba soroztatnak. Az I. osztályba tartoznak azok, melyeknek tiszta hozadéka 50.000 márkát, az alap- és üzemi tőke (Anlage und Betriebskapital) értéke 1.000.000 márkát meghalad. A II. osztályba tartozóknál 20.000-50.000 márka tiszta hozadék és 150.000-1.000.000 M alap- és üzemi tőke, a III-ban 4.000-20.000 M tiszta hozadék, illetőleg 30.000-150.000 M alap- és üzemi tőke, a IV-ben 1500-4000 M tiszta hozadék, illetőleg 3000-30.000 M alap- és üzemi tőke szolgál a besorozás alapjául. Üzemek, melyeknek évi tiszta hozadéka az 1500 márkát, alap- és üzemi tőkéje pedig a 3000 márkát el nem éri, adómentesek. Az I. osztályban az adótétel a tiszta hozadéknak 1%-a, s a felosztásos rendszer csak a II-IV. osztályban érvényesül. E három osztályra a törvény közepadótételeket állapít meg, 300, 80 és 16 márkát. Az adókiivető bizottságok részére a törvény minimális és maximális adótételeket ír elő, a II-ban 156-480 márkát, a III-ban 32-192 márkát, a IV-ben 4-36 márkát. Az adótársaság kontingense egyenlő az illető adókiivetési kerületbe tartozó adózóknak és a közép adótételnek szorzatával. Ha az adókiivetési eljárás folyamán ez az összeg el nem éretett, az adótételek aránylagosan felemelelendők.

A porosz iparadó I. osztálya részleges jövedelmi adó. A többi osztályokban megvalósított reparticionális rendszer csak akkor al-

¹ Bericht des Finanzausschusses. 1890. Beilagen Anlage F. 4 1.

² L. a. *Nideroesterreichischer Gewerbeverein* véleményét *Wochenschrift* 1918, 3-7 szám, *Denkschrift des Bundes der Kaufleute* 1-16 11. 1913. *Petition illes Gremiums der Wiener Kaufmannschaft*. 1911. 3 -ill. *Steuertag der Industrie {Bund Gest. Industrieller, Industrieller Klub, Zentralverband der Industriellen OcsierrevM* 10-24 és 12 11.

kalmas az utánpótlásra, ha a tiszta hozadékot és az alap- és üzemi tőkét mint adóalapot elejtjük, s az adóösszeg meghatározását – úgy mint az osztrák kereseti adó körében – az adókiadó bizottság mérlegelésére bízunk.

* *

Az itt felsorolt rendszerek közül a megvalósításra legalkalmasabbnak az 1892. évi osztrák javaslatban foglalt rendszert találjuk. Ha azonban a pénzügyi kormányzat és az érdekeltség a tarifakészítés nehézségeitől visszariadna, úgy *leghelyesebb a mai osztrák általános kereseti adó átültetése*. De nem csak az osztrák, hanem bármelyik itt felsorolt és ismertetett rendszer a részleteknek megfelelő szabályozása mellett alkalmas az általunk kitűzött cél megvalósítására.

c) Kereseti adót helyettesítő jövedelmi adópótlék.

Az ált. kereseti adó és jövedelmi adó összekapcsolásából származó hátrányok úgy is elkerülhetők, ha a kereseti adó mint önálló adónem megszűnik, s csak mint az ált. jövedelmi adó pótléka marad fenn. Ez irányban a következő módok lehetségesek:

aa) Jövedelmi adóalap után kiírt pótlék.

Az adókiadó bizottság által meghatározott jövedelmi adóalap után fokozatosan emelkedő %-os adópótlék rovándó ki, pl. 1200-2000 K között 1%, 2000-4000 K között 1.5%, 4000-7500 K között 2%, 7500-10.000 K között 2.5%, 10.000 K-n felül 3%. Természetesen részletes szabályokat kellene alkotni arra nézve, hogy az egyes üzemek és foglalkozások sajátos természete kellő méltánylást nyerjen, valamint gondoskodni kellene arról, hogy a jövedelmi adó kiadásánál a kereskedők és iparosok részvétele fokoztassék.

bb) Jövedelmi adótételekhez igazadó pótlék.

Ez a megoldás hasonlít az előbbihez s csupán annyiban tér el tőle, hogy a jövedelmi adóskála minden egyes tételénél a kereseti adópótlék is számszerűleg meghatározandó. Pl. 12 K jövedelmi adónál a kereseti adópótlék 15 K, 38 K jövedelmi adónál a pótlék 42 K lenne, stb. Az adókiadó bizottság szabadabb mozgása érdekében neki bizonyos latitude-öt lehetne engedni, pl. a fenti példában

12 K jövedelmi adótétel mellett a pótlék 14-16 K, 38 K adótétel után 39-43 K lehetne.

E két indítványnak előnye, hogy a kereseti adó céljaira szükséges összeírást, nyilvántartást és adókimutatást teljesen feleslegessé teszi.

cc) Fix adótarifa jövedelmi adópótlékkal.

A tarifa tételei igen mérsékeltten állapítandók meg s a kincstár által megkívánt összeghez képest mutatkozó hiány jövedelmi adópótlékkal fedezendő. E pótlék kirovása reparticionális eljárás útján történhetik.

dd) Mozdó adó tarifa jövedelmi adópótlékkal.

Az előbbi megoldáshoz, eltekintve a tarifa elasztikus voltától, minden tekintetben hasonló.

Ez utóbbi két indítványnak az előbbiekkal szemben jelentékeny hátránya, hogy kereseti adókataszter vezetését és nyilvántartását, valamint az önálló adókimutatást továbbra is szükségessé teszik.

8. Általános jövedelmi adó.

A magyar jövedelmi adótörvény a porosz és osztrák törvények mása s leg súlyosabb hibái abból erednek, hogy nem mindig veszi át intézkedéseiket, hanem önállóságra is törekszik.

Bármily nagy tekintélynek örvend is e két törvénymű, a gazdasági és társadalmi erőviszonyok megváltozása folytán az igazságos és egyenlő adóztatást ma már tökéletlenül valósítják meg s erős átdolgozást igényelnek. Az adórendszer gyökeres reformjára irányuló fejtegetéseinkben erre bővebben kitérünk s itt csupán azokat a módosításokat terjesztjük elő, melyek az 1909:X. t.-c.-ben szabályozott ált. jövedelmi adó kirívóbb hibáinak enyhítésére irányulnak. Az adóreform pénzügyi mérlegének felállításánál a szóbanforgó intézkedések nagy részével behatóan foglalkoztunk s itt csupán az indítványok rövid megvilágítására szorítkozunk.

a) Háztartások szerinti adóztatás. Előzőleg már beigazoltuk, hogy a családtagok jövedelmének hozzászámítása mily nagy mértékben emeli a kisebb adózók adóterhét.¹ Leghelyesebb megoldás lenne, a háztartási adóztatás megszüntetésével minden állampolgárt önállóan vonni adózás alá. Ha ez nem volna lehetséges, úgy ki kell mondani,

¹ L. I. rész, 6. fejt. *h)* pont alatt.

hogy a létminimumon aluli munkabérijövedelem sohasem számítható a családfő jövedelméhez s a családtagoknak a létminimumon felülemelkedő munkabérijövedelmei mindig önállóan adóznak s legfőljebb a föld-, tőke- és házbirtokból eredő jövedelem lehet hozzászámítás tárgya. Az 1906. jun. 19-én kelt porosz jövedelmi adónovella 10. §-a a háztartási adóztatást a le- és felmenők kizárásával a feleségre szorította. A tárgyalás alatt álló osztrák novellajavaslat pedig úgy intézkedik, hogy a feleségnek, családtagoknak munkajövedelme, ha a háztartás összebevétele 4000 koronát meg nem halad, nem számítható a családfő jövedelméhez.

b) A gyámpénztárak. Az 1909:X. t.-c. 4. §-ának 6. pontja a gyámpénztárakat a jövedelmi aclo alól általában mentesíti. A Végr. Ut. 4. §-ának 5. pontja ellenben csak a gyámpénztárak tartalék-alapjairól szól. Ez az utóbbi álláspont (összevetve a tőkeamat- és járadékadóról szóló 1909: VII. t.-c. 5. §-ával) a helyes – s azért az ellenmondás törvényi intézkedéssel tisztázandó.

c) Levonások. Ide vonatkozó indítványainkat már az ált. kereseti adó tárgyalásánál előterjesztettük s azokat fentartva, pótlólag még a következő módosításokat kívánjuk:

Munkás- és cselédbiztosítási. valamint a társ-pénztárak részére fizetett járulékok. A törvény és a Végr. Ut. szövegezése homályos s arra a magyarázatra ad alkalmat, mintha a levonás joga csak a munkáltatót illetné meg és nem egyúttal az alkalmazottat is. A 12. §. 5. pontja szerint levonhatók «azok a járulékok, melyek a gazdasági, ipari és egyéb alkalmazottak (cselédek) után fizetendők». A 12. §. 6. pontja szerint levonhatók «*bányavállalatoknál* a társ-pénztárak részére fizetett járulékok». Kifejezett és minden félre-magyarázást kizáró intézkedés szükséges abban az irányban, hogy e járulékokat az adóalapból a munkás és alkalmazott is levonhassa.

Adóssági kamatok. A törvény 12. §-ának 8. pontja szerint a szolgálati illetményekből eredő jövedelmeknél az adóssági kamatok és egyéb magánjogi címen alapuló terhek figyelembe nem vehetők. Nem lehet megérteni, hogy ha a vagyonos földbirtokos, háztulajdonos és gyáros a kamatokat levonhatják, miért ne illesse meg ugyanezen jog a hivatalnokot, magánalkalmazottat és munkást, kiket a kamatok még súlyosabban nyomnak s kiknek körében az eladósodás általános. Nem valószínű, hogy mindezek csupán azért csinálnának adósságot, hogy az adóalapot csonkítsák.

A teljesség okából megjegyezzük végül, hogy az ált. jövedelmi pótdóról rendelkező 1875: XLVII. t.-c. 4. §-a szerint az adóalapból az előző évi adót le lehetett vonni.

d) A földbirtok jövedelme. Az adókiivetés alapjául önkezelés esetén a mező- és erdőgazdaságból, állattenyésztésből és a mezőgazdasági mellékiparágakból eredő tiszta jövedelem szolgáljon. A kataszteri tiszta hozadék az adókiivetésnél tekintetbe nem vehető. A mezőgazdasági mellékhaszonbevételekből eredő jövedelem *mindig*, tehát akkor is tekintetbe veendő, ha azok az illető birtok belterjes gazdasági kihasználásának arányait nem haladja túl.

e) Az ipari és kereskedelmi jövedelmek. Az előbbi fejezetben részletesen megindokolt indítványunk az, hogy ezek a jövedelmek az osztrák, porosz, angol, stb. törvények mintájára az adókiivetést megelőző három év átlaga szerint vétessenek számításba.

f) Köz- és magánalkalmazottak adóalapja. Előzőleg kimutattuk, hogy bár az ált. jöv. adó kulcsa a IV. oszt. ker. adó tételeinél enyhébb, mégis annak folytán, hogy a törvény a lakbért és egyéb eddig adómentes illetményeket is bevonja az adóalapba a fix fizetések adóterhe súlyosbodott. Az előbbi állapot helyreállítandó, mindenesetre azonban a lakbér adómentesen hagyandó.

g) Útiátalányok. Ezek a mai állapot szerint adómentesek, a törvény 22. §-a szerint, ha az átalány vagy járandóság csak részben szolgál a reáháruoló kiadások fedezésére, annak többi része adóalapul teendő. Ez az intézkedés különösen a kereskedelmi utazókra nehezedik méltánytalanul. Eltörlése azért is kívánatos, rí iveri a törvény a közhivatalnokok működési pótlékát, útiköltségeit és útiátalányát adózatlanul hagyja.

h) Létminimum. A létminimum 1200 K-ra emelendő. A megoldásnak más módja, hogy az adómentes létminimum összege az adóköteles lakhelye szerint változzék és pedig a városokban magasabb legyen, mert a megélhetés költségei a lakóhely népességének arányában emelkednek.

i) Adókulcs. Az adóskála az osztrák jöv. adó tételeivel egyenlősítendő, de semmiesetre se legyen magasabb, mint az osztrák novellajavaslatban előterjesztett új adóskála. Ez a 10.000 K-n aluli jövedelmek adótételeit változtatlanul hagyja és 10.000 K-n felüli jövedelmeknél is a felemelt adótételek még mindig alacsonyabbak, mint a mi törvényünk szerint.

j) Személyes és családi viszonyok tekintetbe vétele. Az idevonatkozó intézkedések a törvény legsikerültebb szabályai s ezért fentartandók.

k) Adóvallomás. Idevonatkozó indítványainkat már az ált. kereseti adónál előadtuk s most pótlólag csak annyit jegyzünk meg, hogy ha az ált. kereseti adó oly irányban reformáltatik, mely nem az

adóalapot, hanem az adóösszeget állapítja meg, úgy a jövedelmi adóvallomásban a tiszta jövedelemre következtetést engedő külső ismérvek szintén felsorolandók lennének.

l) Adóösszeíró bizottság. Ez az intézmény kevés gyakorlati haszonnal jár és a közfunkciók által amúgy is túlon túl igénybe vett polgárságra felesleges terheket ró. Amennyiben megmarad, szervezete olyképen módosítandó, hogy tagjait ne a községi előjáróság, hanem a képviselőtestület válassza.

m) Bírságpótlék, az adókető bizottságok szervezete, a könyvvizsgálat és a tanúk díjazása tekintetében utalunk arra, amit az ált. kereseti adóra vonatkozólag indítványoztunk. Pótlólag csak annyit akarunk megjegyezni, hogy az adókető bizottságok megalakításánál a kereskedői- és iparos elem fokozott érvényesülése a jövedelmi adó körében is biztosíttassék. Azonkívl gondoskodni kell arról, hogy a magánalkalmazottak és munkások, akik számításaink szerint az ált. jöv. adóalanyok 40%-át s jövedelmeik az össz-adóalaphnak 30%-át fogják kitenni, az adóketési eljárásban kellő képviselertet nyerjenek.

n) A határozat és felebbezés, az adófelszólamlási bizottság alakítása és működése, a panaszjog korlátozása, a jövedéki büntető eljárás tekintetében utalunk mindama megjegyzésekre és indítványokra, melyeket az ált. kereseti adónál terjesztettünk elő.

o) Évközi változások. Az 1909:X. t.-c. 65. §-a szerint, ha rendkívlü körülmények folytán a megállapított jövedelem évközben olyképen csökken, hogy az adónak behajtása a fél tönkretételével járna, a még nem esedékes adónak aránylagos része vagy annak teljes összege is kivételesen elengedhető. Úgy az osztrák, mint a porosz törvények ennél sokkal liberálisabban intézkednek. Az 1896. évi osztrák törv. 232. §-a szerint az adó elengedhető mindazoknak, kiknek jövedelme az adóketés alapjául vett jövedelem kétharmadánál kisebbre csökkent és akik az elengedésre reászorulnak. Az 1906. évi módosított porosz törvény 63. §-a szerint, ha az év folyamán valamely jövedelmi forrás megszűnte vagy rendkívlü szerencsétlenség folytán az adóketezett jövedelme több mint egy ötödével (az 1891. évi törvény még $\frac{1}{4}$ -et írt elő) csökkent, akkor a jövedelemadónak megfelelő mérséklése kérhető.

p) Állami alkalmazottak helyhatósági pótdója. Megfelelően az eddigi jogállapotnak, a törvény úgy rendelkezik, hogy az állami alkalmazottak szolgálati járandóságai után sem törvényhatósági, sem pedig községi adóval nem terhelhetők. Ez az állapot igen hát-

rányosan befolyásolja a községi háztartások helyzetét, különösen oly városokban, hol az állami alkalmazottak száma nagy, mert az ő érdekükben teljesített kiadások terhét is a többi adófizetők kénytelenek viselni. Méltányos volna, ha az államkincstár magára vállalná, hogy minden község részére megtéríti azt az összeget, melyet a helyben lakó állami alkalmazottak szolgálati járandóságai után kiszámított községi pótdó tenne ki.

q) Községi napszámosadó. Az ált. jöv. adó után helyhatósági pótlék ki nem róható, de a községeknek jogukban áll azokat a községi lakosokat, kik életük 18. évét betöltötték s állami adót egyáltalán nem fizetnek, a napszámosokra megállapított községi adóval megterhelni. Ez az intézkedés – mely a legszegényebb elemek zaklatására alkalmas – feltétlenül eltörrendő.

*

A fenti indítványok, különösen a létminimum felemelése és az adókulcs leszállítása a jövedelmi adó eredményét *8-10 millió K-val* fogják csökkenteni. Előző számításainkban az általános jövedelmi adó bevételeinek minimumát 89.5 mill. K-ra, maximumát pedig 112'6 mill. K-ra becsültük s 78-80 mill. K-t jelöltünk meg, mint oly végső összeget, mely ha befolyik, akkor az adóreform nem jár deficittel. Az adóigazgatás pártatlanságától és erélyétől függ tehát, hogy a kis existenciáknak adott könnyítések a nagyobb jövedelmeknek és különösen a földbirtoknak arányosabb megterheléséből legyenek fedezhetők. Ha ez nem sikerül, úgy a most felfüggesztett törvények hátrányos intézkedései csak a végleges és pedig a vagyoni adókat is magában foglaló adóreform körében orvosolhatók.

C) Teljes adóreform és pénzügyi programm.

E sorok írása közben jelent meg a magy. kir. pénzügyminiszter 102.500/913. sz. rendelete, mely a III oszt. kereseti adónak és a társulati adónak további három évre (1914-1916) való kivetése iránt intézkedik. Az új adótörvények végrehajtásának hosszabb időre való elhalasztása tehát befejezett tény s ezzel a végleges és gyökeres adóreform lehetősége is előtérbe lépett.

A következő fejezetek célja a gyökeres adóreform alapelveinek rövid vázolása lesz. Nem óhajtunk elméleti fejtegetésekbe bocsátkozni, sem tökéletes és csálhatatlan adórendszereket kigondolni. Ilyesmi különben is nehezen volna konstruálható, mert még a legkiválóbb külföldi példák is távol állanak a tökélytől s állandó javításra és toldozásra szorulnak.

Szemünk előtt oly adórendszer lebeg, mely számol az ország tényleges viszonyaival és a társadalmi osztályok különböző teherviselőképességével. Az előbbi követelményt sokan a jóhiszeműség, rovására szokták hangoztatni s a külföldi példák nyomán induló leg-helyesebb reformindítványt is részletes ellenvetés és bővebb indokolás nélkül azzal a kényelmes kifogással utasítják el, hogy «nem felel meg az ország viszonyainak». Azt hisszük, hogy az 1909. évi törvények megalkotása után, melyek az osztrák és porosz adótörvények nyomán készültek, ily kifogás alól minden alap kisiklott. *A döntő kérdés az: vajjon helyesek-e az átültetni célzott intézmények, igen, vagy nem.* Ha igen, úgy semmi álokoskodás nem tarthat vissza bennünket attól, hogy a külföldön bevált intézményeket átvegyünk. Lehetetlen is volna oly adórendszert kitalálni, mely teljesen eredeti lenne s melynek alapvető intézményei valahol a külföldön már gyakorlatilag meg, ne valószínűsíthetők volna, tekintve azt a lázas tevékenységet, melyet az összes irányadó államok az adótörvények módosítása és új adónemek létesítése tekintetében az utolsó években kifejtettek.

A végleges adórendszer megalkotásánál Je kell számolni nemcsak az eddigi adórendszer fogyatkozásaival, hanem az 1909. évi törvények elkészítésénél és megalkotásánál elkövetett hibákkal is. *A mezőgazdaság, ipar és kereskedelem hivatott testületeinek legteljesebb mértékben való közreműködése a reform helyességének elengedhetlen feltétele.* Csakis így lehet a végleges adóreform nagy munkájához a közvélemény hozzájárulását megnyerni s az új törvényeknek általános megnyugvás alapján leendő életbeléptetését biztosítani.

Végül az adóreformnak számolnia kell a viszonyok változásával és pedig első sorban a *népesség gazdasági és szociális alkatában bekövetkezett eltolódásokkal.* Bármennyire is szűkkörű az 1913. évi XIV. t.-c.-ben foglalt választójogi kiterjesztés, kétségtelen hogy - amennyiben az új választások e törvény alapján mennek végbe - a parlamentben erősebb képviselőhez jutnak oly elemek is, amelyek eddig onnan ki voltak zárva, vagy ha képviselőhez is jutottak, mint a városi polgárság – szavuk kiáltó szó volt a pusztában. Már az 1909. évi törvényhozás is kénytelen volt e rétegekre tekintettel lenni, növekedő befolyások pedig teljesen új problémák elé fogja a törvényhozást állítani.

1. Alapelvek.

A végleges adóreformnak nézetünk szerint a következő alapelvekben kell különbözni a jelenlegi és az 1909. évi törvényekben szabályozott adórendszertől:

a) *A végleges adóreformnak az állami élet terheit azokra a társadalmi osztályokra kell fokozatosan áthárítani, melyeket az eddigi adórendszer jobban megkímélt s az új terhek létesítésében kíméletesebben kell eljárni azon rétegekkel szemben, melyek eddig is a többiekénél súlyosabb terhet viseltek.*

Ez elvnek első folyománya, hogy *az adórendszer súlypontja a fogyasztási és közvetett adókról az egyenes és főleg a vagyoni adókra tereltesse át.* Előzőleg kifejtettük, hogy eddigi adópolitikánkat ez irányban mily súlyos mulasztások terhelik.¹ A külföldi vezető államok adótörvényhozásában a fentebb kívánatosnak jelzett alapelv érvényesülése egyre élesebb és öntudatosabb. Németországban az új létszámemelés folytán előállott rendkívüli kiadásokat rendkívüli vagyoni adóval fedezik, a folyó kiadások többletének fedezésére a közvetett adók csak kis mérvben használtattak fel. Angliában 1897-1912. között a jövedelmi és örökségi adó hozadéka több mint 200%-kal (22.7 millió £-ról 69.5 millió £-ra), ellenben a fogyasztási és forgalmi

¹ h. II. rész A. 2. p.

adókból; valamint a vámokból folyó bevétel (customs, excise, stamps) csak 30%-kal (62-8 millió £-ról 81-4 millió £-ra) emelkedett. Az északamerikai Unióban mérsékeltek a túl magas vámtételeket s az így beálló bevételi hiányt szövetségi jövedelmi adóval (federal income tax) fogják fedezni. Csak Franciaországban áll még a közvetett adókat favorizáló régi rendszer, de a jövedelmi adó behozatalát itt sem lehet már sokáig feltartóztatni. Az örökségi adó azonban Franciaországban is egyre emelkedő bevételeket szolgáltat, 1911-ben (ajándékozásokkal együtt) 388,240.000 frankot, tehát jóval nagyobb összeget, mint az összes magyar egyenes adók.²

Adórendszerünk további jellemvonása, s ezt az 1909. évi törvények is a legélesebben kifejezésre juttatják, hogy a *földbirtok aránytalanul enyhébb adóterhet visel, mint az iparos és kereskedői polgárság az értelmiség, és a tisztviselők*. 1912-ben földadó címén előíratott³) 69,179.529 K. Ezzel szemben állnak a többi egyenes adók előírási eredményei: III. oszt. ker. adó 33,678.146 K, IV. oszt. ker. adó 12,785.740 K, a társulati adó 17,994.495 K, bányaadó 1,080.337 K, az I. oszt. ker. adó 5,203.515 K, a tőkekamat és járadékadó 24,205.441 K. A földadó, mely 1868-ban még 66.1%-a, 1880-ban 43.4%-a, 1893-ban 39.5%-a volt, ma már csak 28.2%-a az egyenesadó bevételnek. A házadó körében is a merkantil és értelmiségi elemek adóterhe súlyosabb. Az ált. jövedelmi adó pénzügyi eredményének kiszámításánál kimutattuk, hogy még abban az esetben is, ha a földbirtok évi 2000 millió K tiszta jövedelem után fog adózni, az adóteher 64.43%-a a többi foglalkozási ágakra fog esni.

További fogyatkozása jelenlegi adórendszerünknek, hogy a *földbirtok körében a kisbirtok súlyosabb terhet visel, mint a nagy- és középbirtok*. Az 1909. évi adóreform egyetlen pozitív eredménye, hogy e tekintetben könnyítéseket hozott, de nagyon tökéletlenül, mert a II. oszt. kereseti adót eltörölte és a földadókulcsát 21.5%-kal leszállította a nagy-és középbirtokosoknál, szóval ott is, a hol könnyítésekre szükség nem volt. A kisbirtok súlyosabb adóterhe a házosztályadó, hadmentességi díj, a helyhatósági és egyházi adózás körében továbbra is változatlanul fenmaradt,

Végül nagy fogyatkozása adórendszerünknek, hogy a *városi lakosságot aránytalanabban sújtja, mint a vidéket*. 1912-ben az előírt házosztályadó összege 10,653.071 K, a házbéradóé 36,778.436 K volt.

¹ Statistical Abstract for the United Kingdom. 1912. 8-9 l.

² Statistique Générale de la France. Annuaire Statistique. 1911. 301. I.

³ A vízzabályozó társulatoknak történt visszafizetéseknek és az elemi csapások folytán nyújtott adóelengedéseknek leszámításával.

s az utóbbi számból Budapestre 15,948.128 K esett. Budapest részesedése 1912-ben az állami egyenes adóbevételben a következő volt: házasodó 34.12%, III. oszt. ker. adó 28.03%, IV. o. ker. adó 22.36%, társulati adó 39.68%, ált. jövedelmi pótagó 20.44%.¹ Az I. és III. oszt. kereseti adó körében a helységosztályok és lakbér szerinti adóztatás a városi lakosság terhére üt ki. A városi lakosság többet fogyaszt mint a falusi és semmit sem állít elő saját háztartásában, s ezért a fogyasztási adók súlyát fokozottabban érzi.

Az itt ismertetett aránytalanságok megszüntetése legyen a gyökeres adóreform első feladata.

b) *A kisebb existenciáknak adott könnyítéseket minden társadalmi osztály és foglalkozási ág körén belül a nagyobb adóerejű rétegeknek kell viselni.* Azaz a kisbirtokosoknak nyújtandó engedményeket első sorban a nagybirtokosok adóinak emeléséből kell fedezni, viszont a kisiparnak és kiskereskedelemnek adott előnyöket a gyár- és nagykereskedelem legyen köteles viselni. Csak akkor, ha a könnyítések a lakosság összes csekélyebb vagyonerejű rétegeire kiterjednek (fogyasztási adók!), – osztandó el azok terhe aránylagosan az összes társadalmi osztályok között. Ennek az elvnek megsértésével jött létre az 1909. évi adóreform, mely a kisbirtokosoknak nyújtott könnyítésekben a nagy- és közép földbirtokot is részesítette, – de az engedmények terhet, mint azt fentebb minden cáfolatot kizáró módon kimutattuk, – a többi foglalkozási ágak vállaira hárította át.

c) *Az adóreformnak célja nem csupán az állami bevételek fokozása és biztosítása legyen, hanem az adótörvényhozás egyúttal törekedjék a nemzeti vagyon és jövedelem igazságosabb elosztására is közrehatni.* Nem szükséges bővebben fejtegetni, hogy e tekintetben a magyar törvényhozás előtt eddig teljesen ismeretlen működési tér nyílnék meg. Az államkincstár szempontjából is ez a helyesebb politika, – mert azt jelenti, hogy a gyengébb adózók helyett a vagyonosabb elemekhez fordul, ami az állami bevételeket emeli. Hogy az ily adópolitika a nemzeti vagyonosodásnak nem áll útjába, – legszembe-szökőbben igazolja az a két állam, mely ezt az elvet eddig a legszelebb alapon alkalmazta: Poroszország és Anglia. Poroszországban Helfferich számításai szerint a nemzeti jövedelem 1896-1912 között évi 13 milliárd márkáról 24 milliárd márkára tehát 85 %-kal, a nemzeti vagyon 87 milliárd márkáról 160 milliárd márkára tehát 82% -kal emelkedett.²

¹ L. Szerző: *Adóreform és osztálytagozódás* (Huszadik Század könyvtára) 561.

² Kari Helfferich: *Deutschlands Volkswohlstand 1888-1913*. 98. és köv. 11. 106. és köv. II. *Denkschriftenband zur Begründung des Entwurfs eines Gesetzes betreffend Änderungen im Finanzwesen*. III. kt. III 1.

Az Egyesült Királyságokban pedig csupán az adóköteles jövedelem (többszörösített kedvezmény és többszörösített adóemelés dacára) az utolsó évtizedben (1900-1910) 791 millió £-ról 1045 millió £-ra emelkedett.¹

d) *Az adóalap megállapítása minden társadalmi osztálynál és foglalkozási ágnál egyenlő elvi alapon történjék.* Eltérésnek csak technikai kérdésekben, s akkor van helye, ha bizonyos jövedelmi források kinyomozása speciális intézkedéseket követel. Ezt az alapelveket súlyosan sérti az 1909. évi adórendszer, mely a kereskedőkre, iparosokra, értelmiségi foglalkozásúakra egy általános és egy részleges természetű (kereseti) jövedelmi adót ró, s mindkét adónem a valószínű tiszta jövedelem pontos kinyomozására irányul, ellenben a földbirtok megadóztatásánál nem a tiszta jövedelem az adóalap, hanem a földadó körében a névleges kataszteri hozadék, a jövedelmi adónál pedig az arányosított haszonbéri összeg. Nem szabad megengedni, hogy ami a többi foglalkozási ágaknál jövedelem eltitkolásnak minősül és jövedéki kihágássá is válhatik: az adóalap alacsony megállapítása és becslése, – a földbirtoknál törvényben biztosított kiváltság «verbrieftes Recht» legyen.

e) *Az állami költségvetés pontos elemzése útján megállapítandó, hogy az állami kiadások mely társadalmi osztálynak és foglalkozási ágnak válnak leginkább előnyére s az új adók terhe elsősorban ama rétegek vállaira hárítandó, amelyek a kiadások hasznáiban inkább részesülnek.* Ausztriában az állami kiadásoknak majdnem kétharmada esik a mezőgazdasági lakosságra, míg az állami bevételekhez való hozzájárulásuk csak 31.37%-₅ ellenben a nem agrárius lakosság az állam bevételeihez 68.63%-kal járul hozzá.² Azt hisszük, hogy a magyar költségvetés vizsgálata még súlyosabb aránytalanságokat tüntetne fel.

Ez elvnek további folyománya, hogy *minden jelentősebb törvényjavaslatnál és beruházásnál meg kellene állapítani, mely rétegeknek szolgál javára a beruházás és új kiadás és a fedezetet nekik kell előteremteniök.* E fedezeti elv a közel jövőben nagy jelentőségre fog jutni a nemzetközi járadékpiacra beállott és előreláthatólag hosszú ideig tartó stagnáció folytán. Egyre nehezebbé válik a gazdálkodásnak az a módja, mely államháztartásunkban eddig túlnyomó volt, t. i. hogy a járadék kibocsátás könnyűsége folytán a folyó kiadásokat is államkölcsönökből fedették. Ezután még a beruházások nagy részét is az adóbevételekből kell majd fedezni s ezért a fenti elv-

¹ *Statistical Abstract for the United Kingdom* 1912. 34 1.

² Dr. Sigmund Schilder: *Agrarische Bevölkerung und Staatseinnahmen w Oesterreich.* b és köv. 11. és passim.

nek megvalósítása igen aktuális. A fedezeti elv keresztülvitele állami költségvetéseink és zárszámadásaink áttekinthetőségét is emelni fogja, ami szintén kívánatos eredmény.

f) *A jövedő adórendszer gerince az általános jövedelmi adó és az általános vagyoadó legyen.* A 1909. évi törvények az általános jövedelmi adónak csak kisegítő szerepet szántak s az adóbevétel derékrészét továbbra is a hozadéki adók szolgáltatták volna. Ezzel ellentétben a kiindulási pont az összes közterhek felosztásánál az a jövedelem, illetőleg vagyon legyen, mely a jövedelmi és vagyoni adók kivetésénél adóalapul megállapított. Ehhez kapcsolódjanak az összes helyhatósági szolgáltatások, sőt amennyiben lehetséges, a fényűzési, fogyasztási, forgalmi adók és illetékek is. Ez utóbbi indítvány sokak szemében naivnak vagy fantasztikusnak fog tetszeni, s ezért a még hátralévő fejtegetések folyamán igyekezni fogunk annak realitását kellő világításba helyezni.

g) *Az adóreform ne csupán az állami adókra terjedjen M, hanem egyidejűleg az összes helyhatósági szolgáltatásokra is.* Mihelyt az állami adózás terén megtörténik az első elhatározó lépés, ezzel egyidejűleg történjék meg a döntő változás a helyi adók rendszerében is. Végzetes hiba lenne az 1909. évi adóreform példáját követni. Az 1907. évi javaslat indokolása a helyi adóztatás nagy hibáit kellőképpen kimutatta ugyan, de néhány intézkedéstől eltekintve, a javaslat reformjukat teljesen elejtette.

Most áttérünk az egyes adónemekre vonatkozó indítványainkra. Nem úgy gondoljuk el a végleges adóreformot, hogy az itt kiemelendő adónemek valamennyien és egyidőben valósíttassanak meg. Célunk az, hogy minden lehetőséget megvilágítsunk, minél több megoldási módra mutassunk rá, melyeket a törvényhozás a szükség mérvéhez képest fokozatosan valósíthat meg. Ezért fejtegetéseink foglalatja nem egy skatulyázott adórendszer, hanem az igazságos tehermegosztást és az állami bevételek szaporodását biztosító indítványok összege – *pénzügyi programm.* (Finanzplan).

2. Általános jövedelmi adó.

Az európai államokban a jövedelmi adónak két rendszere küzd az elsőbbség pálmájáért: az angol *income tax* és a *szász-porosz-osztrák* jövedelmi adó.¹

¹ A jövedelmi adóval foglalkozó munkák közül legkiválóbb és legmodernebb Edwin R. A. Seligman newyorki egyetemi tanár nagyszabású műve, mely 1913-ban William Omald fordításában *L'impôt sur le revenu* címen francia nyelven is megjelent.

Az előbbinek jellemző tulajdonságai a következők: Az adó-kivetés nem az összjövedelem alapján történik, hanem minden jövedelem elkülönítve forrásánál adóztatik meg (stoppage at the source). Ez az adókivetés munkáját és technikáját igen megkönnyíti s a kincstár érdekeit is biztosítja. A törvény a jövedelmi forrásokat osztályokba (schedule) sorozza, az adóalap kinyomozására és az adókivetésre vonatkozó szabályokat mindegyikre nézve külön-külön állapítja meg. Az adókulcs nem ismeri a progressziót s az adó-százalék minden jövedelmi fokon ugyanaz. A kisebb jövedelmek megkímélése nem alacsonyabb adókulcs segélyével, hanem úgy történt, hogy egyrészt a létminimumon alul lévő jövedelmek adómentesek maradtak, másrészt az ezen határon felül lévő kisebb jövedelmek nem teljes összegükben kerültek adó alá. Az income tax kezdetől fogva igen kedvező volt az alsóbb osztályokra. Az adómentes létminimum már 1798-ban 60 £ (1440 K), 1842-1872-ig 150 £ (3600 K) volt, 1872 óta pedig 160 £ (3840 K). Az a határ, mely alatt a jövedelmek nem teljes összegükben kerülnek adózás alá, folyton magasabb lett, 1803-ban még csak 150 £ volt, ma már 700 £ (16.800 K). Az adóhatóság minden jövedelmi forrásnál előírja az adóösszeget, de ha az adóköteles igazolja, hogy összjövedelme 160, illetőleg 700 á?-ot meg nem halad, az adó leírás alá kerül, vagy mérsékeltek.¹

Ezzel szemben a szász-porosz-osztrák rendszer lényeges vonásai a következők: Az adóztatás tárgya az összjövedelem, az adóforrások szerinti elkülönítés csak az adóalap kinyomozásánál történik. Az adókulcs fokozatosan halad felfelé, a legkisebb jövedelmek adózatlanul maradnak, a személyes viszonyok tekintetbe vétele az adóösszegnek 1-2 fokkal való mérsékeltebb megállapításában nyilvánul.

A két utolsó évtizedben az utóbbi rendszer úgy a tudomány, mint a közvélemény körében oly sikert ért el, hogy a legújabb törvényhozási művek (az 1909. évi Cailloux-féle javaslatot kivéve) mind e minta, főleg a porosz törvény után indulnak. Az income tax tekintélyének lejárataához hozzájárult, hogy igen tökéletlen módon utánozták. Az olasz jövedelmi adó, az 1849. évi osztrák jövedelmi adó, mely később nálunk is polgárjogot nyert, az 1875. évi magyar kereseti adók az angoltól csupán a jövedelmeknek, illetőleg hozadékoknak, források szerint való elkülönítését vették át, ellenben adómentes létminimumot vagy általában nem ismertek, vagy a határt igen ala-

¹ 5 & 6 Viet. c. 35. s. 163, 61 & 62 Vict. e. 10.

csonyan állapították meg. A kisebb jövedelmek megkímélése is vagy teljesen elmaradt, vagy igen tökéletlenül történt. Mindezen rendszerek valósággal megcsúfolták angol mintaképüket azzal, hogy a kincstár helytelenül felfogott érdekéből kiindulva példátlanul magas adókulcsokat állapítottak meg, ami lehetetlenné tette az őszinte adóbevallást és megbénította a kincstári közegek energiáját.

Az osztrák-porosz-szász adórendszer tekintélyének és népszerűségének zenitjén állt, midőn legfontosabb fogyatkozásai kiderültek. Az alsóbb osztályok jelentőségének emelkedése, az agrár és merkantil elemek küzdelme folytán a politikai és gazdasági harc-tér középpontjába az adókérdések nyomultak. És ekkor kitűnt, hogy ez a rendszer, bár a múltakhoz képest nagy haladást jelent, mai formájában az igazságos és arányos adóztatás elveinek megvalósítására az angolnál kevésbé alkalmas. A progresszív adókulcs a nagyobb vagyona fokozottabb terhet ró ugyan, viszont azonban az ugyanazon vagy közeli jövedelmi fokozatba tartozó egyének között különbséget nem tesz. Pedig kétségtelen, hogy nem vall egyenlő adózóerőre, ha valakinek 2000 K összjövedelme föld- vagy házbirtokból és járadékból, avagy munkabérből származik. A pénzügyi tudomány egyik legrégebb tanítása, hogy a fundált jövedelmek súlyosabb adóterhet viseljenek, mint a személyek tevékenységből eredők. E követelménynek azonban a szász-porosz-osztrák rendszerhez tartozó törvények vagy egyáltalában nem, vagy csupán egyes részletkérdésekben tettek eleget. A jövedelem eltérő adózóképességet jelent a szerint is, mily helyen és mily külső feltételek között folyik le az adóalany jövedelemszerző tevékenysége. Nem szorul bizonyításra, hogy 2000 K vagy akár 15.000 K jövedelem sem vonható ugyanazon adótétel alá, ha az adóalany falun vagy kisebb lakosságú városban lakik, mintha nagyobb városokban, ahol a megélhetés költségei hasonlíthatatlanul magasabbak.

Az income tax régebbi rendszere e követelményeknek szintén nem felelt meg. De ezt ellensúlyozta az adómentes létminimum példátlan magassága, valamint a 700 £ (16.800 K) jövedelmi határig adott könnyítések, úgy, hogy ezek a hátrányok a kisebb jövedelmeknél kevésbé voltak érezhetők. Azonkívül a bérlőknek főleg Skót és Írországból jelentékeny kedvezmények nyújtottak, s a B. osztály (schedule) adótételei – melybe tartoztak – rendszerint 50 -60%-kal alacsonyabbak voltak, mint a többi osztályokba tartozó adófizetőké. Az utóbbi években végbement adóreformok, melyek a köztudatban Lloyd George kincstári kancellár nevéhez fűződnek, döntő változásokat eredményeztek s az income tax a szász-porosz-osztrák rend-

szert túlszárnyalta, A fundált és nem fundált jövedelmek közötti különbségtétel céljából (discrimination) 1910 óta a jelenleg 14 d-os adótétel (minden £ után 1 s 2 d = 140 fillér, azaz 5.8%) a 2000 £-on (48000 K) aluli jövedelmeknél 9 d-re (2000-3000 £ között pedig 12 d-re, azaz 1 s-re) mérsékelhető, ha a jövedelem személyes tevékenységből származik. A kisbirtokosok részére a törvény hasonló kedvezményeket biztosított. A nagyobb jövedelmek erősebb megterhelése céljából jövedelemadóptlék (supertax) rendszeresítetett, 5000 £-n felüli jövedelmeknél a 3000 £-t meghaladó összeg minden £-ja után 6 d (2-5%) pótlék fizetendő. Ezáltal a 120.000 K-n felüli jövedelmeket 8.0-8.3% adótétel terheli. A kisebb jövedelmeknél a gyermekek száma szerint adómérséklésnek van helye. A reform pénzügyi hatására nézve megjegyzendő, hogy a supertax fejében 1910-1911-ben 2,891.000 £ folyt be, 1911-12-re pedig 3,018.000 £ (72 millió K) irányoztatott elő. Dacára annak, hogy az adónak minden pennnyel való leszállítása csak a D. osztályban (kereskedők, iparosok, vállalkozás stb.) 1,642.800 £-el csökkenti az adóbevételt, az income tax eredménye 1908-1912 között 33.7 millió £ ről 44-3 millió £-re, tehát 31%-kal növekedett.¹ Igen magas örökségi adók és a földértékemelkedésre rótt újabb adók (land value duties) teszik teljes és ezt a rendszert. Az angol rendszer alapelveinek eddigi legtökéletesebb kifejlesztését az 1909. évi Cailloux-féle javaslatban találjuk. Ez a javaslat megszüntette az addigi hozadéki egyenes adókat s helyettük a források szerint elkülönített jövedelmi ágakra általános jövedelmi adót {impôt général sur les revenus) s azonkívül az összjövedelemre egy póttadót (impôt complémentaire) létesít. Az adóköteles jövedelmi források a következő 7 osztályba (categories) soroztának: 1. Házbirtok. 2. Földbirtok. 3. Ingó tőke. 4. Kereskedelem, ipar, vállalkozás, 8. Mezőgazdasági vállalkozás és bérlet. 8. Szolgálati illetmények. 7. Értelmiségi és hasznothajtó foglalkozások. Az adókulcs az 1., 2., 3. osztályokban 4%, a 4-ben 3.5%, az 5., 6., 7-ben 3%. Az adóköteles jövedelem források szerint elkülönítve állapíttatik meg, minden osztályban a létminimum és a megengedett levonások összege különböző. Az 5000 frankon felüli összjövedelmek adópótlék alá esnek s az adótétel 0-16%-tól 4-85%-ig emelkedik.² Az adókimutatásra és az adóalap kinyomozására a törvényjavaslat az egyes jövedelmi források természetének megfelelő szabályokat ír elő. A részletekben az alapelveket a

¹ *Statistical Abstract* 1912. 9. és 35. 1.

² *Loi portant suppression des contributions âïredes et établissant un impôt général sur les revenus et un impôt complémentaire sur l'ensemble du revenu.* Art 3., 6., 66.

javaslat sok tekintetben lerontja, de a francia kispolgárság körében az inkvizitorius adókivetési eljárás elleni ellenszenv oly erős, hogy a javaslat még e mérsékelt alakjában sem tudott a szenátusban többséget nyerni.

A porosz jövedelmi adó 1909. évi reformja lényeges változásokat nem hozott, csupán a több gyermekű családapáknak nyújt jelentékeny kedvezményeket. A tisztviselői fizetések emelése által előállott többletkiadás fedezése végett progresszív 5-25%-ig emelkedő pótlék hozatott be. Az 1912. évi javaslat sem tartalmaz az eddigi elvi állásponttól való eltérést. Ugyanez állapítható meg az osztrák novellajavaslatról is. A családtagok együttes megadóztatásának megszorítása, a nagyobb gyermeklétszámnál nyújtott kedvezmények, a föld- és tőkejövedelem szigorúbb kipuhatolása, ezek a javaslat leglényegesebb újításai, melyek azonban a rendszert nem érintik.

Véleményünk az, hogy végleges adóreform esetén az egész adórendszer gerincéül szolgáló *jövedelmi adó nem az eddigi alapon, hanem az angol-francia (Cailloux) rendszer mintául vételével cdhottasésh meg*, a következő alapelvek szerint:

a) *Az adóköteles jövedelem források szerint szétválasztandó.* E szétválasztás már az 1909. X. t.-c.-ben is megtalálható, de jelentősége csupán az adókivetés technikájára szorítkozik. Az egyes osztályokban az adómentes létminimum különböző legyen és pedig annál magasabb, minél inkább személyes tevékenység és munka eredménye a jövedelem. A különböző osztályokban az adóskála eltérő módon legyen megállapítva, pl. a föld és házbirtokból, tőkevagyonból eredő jövedelmeknél a 2%-os adókulcs már 4800 K-nál kezdődjék, ellenben ipari és kereskedelmi foglalkozásoknál 5400 K-nál, szolgálati illetményeknél és értelmiségi jövedelmeknél pedig 6000 K-nál. Az angol mintával szemben, mely nem ismer progresszív skálát, ez előnyös újítás lenne.

Ez az előny azonban más úton is elérhető és pedig úgy, ha a különböző jövedelmi kategóriákban az adóalap kiszámítása eltérően történik s a fundált és nem fundált jövedelmek közötti különbség a számítás eltérő módjában jut kifejezésre. Erre nézve irányadó a Cailloux-féle javaslat. Ennek negyedik kategóriájában (kereskedelem, ipar, vállalkozás stb.) az akinek összjövedelme nem halad meg 1250 frankot, nem adózik. 300 frankon aluli ipari stb. jövedelem az összjövedelemben egyáltalában nem számítható be. Ha a jövedelem 1250-20.000 frank között van, akkor a számítás a következő: Az 1500 frankig terjedő jövedelmeknek csak $\frac{1}{7}$ -ed része esik adó alá, 1501-2500 frank között $\frac{1}{2}$ -ad rész, 2500-5000 frank között már $\frac{3}{4}$ -rész adó-

köteles, 5001-20.000 frank között pedig levonásnak nincs helye. Ezzel ellentétben a 2. osztályban (földbirtok) az adómentes létminimum csak 625 frank, sőt abban az esetben, ha az összjövedelem 1250 frankon felül van, a 0-625 frank közötti jövedelem Vi-része is adó alá esik s 5000 frank határon felül további levonásnak nincs helye. Ugyanezt a módszert alkalmazza bár nyers formában az olasz jövedelmi adó törvény is.¹ Ez a módszer annyiban előnyösebb a fentebb ajánlottnál, t. i., hogy minden jövedelmi kategóriára külön adóskála állapíttassék meg, mert az utóbbi esetben az adóskála egységes maradván, az adóigazgatás munkája megkönnyebbül.

b) A megoldásnak egy másik útja lenne, hogy *a törvény teljesen a Cailloux javaslat rendszerét fogadná el*. Ebben az esetben az egyes jövedelmi ágakra megszabott adókulcs a mainál alacsonyabb lenne s a 10.000 K-n felüli jövedelmek pótlékot fizetnének, mely fokozatosan emelkednék. A porosz-szász-osztrák rendszernek tökéletesebb intézkedései ebben a törvenyműben minden nehézség nélkül elvolnának helyezhetők, a mi az alapul szolgáló mintát jelentékenyen megjavítaná.

c) *A városi és vidéki lakosság adóterhe eltérő módon szabályozandó*. Ez újítás volna valamennyi eddigi jövedelmi adótörvénnyel szemben. A törvényhez egy részletes tarifa volna csatolandó, mely pontos statisztikai adatok, az élelmiszerárak és lakbérek hivatalos megállapítása alapján minden nagyobb városra, minden vármegyére, esetleg adóívetési járásra nézve meghatározná a létminimum összegét és az adózás alapjául szolgáló jövedelem kiszámítását. Ez a táblázat minden öt évben revízió alá volna veendő.

d) A legfontosabb újítás, mely egyúttal államháztartásunk rendjét is gyökeresen megváltoztatná, az volna, ha úgy mint Angliában, *az adókulcsot az állami szükséglet mérvéhez képest minden évben a költségvetési törvény határozná meg*, vagy pedig, mint az Szászországban a jövedelmi adónál és egyéb német államoknál a vagyoni adónál szokásos, *a törvény megállapítaná ugyan az adóskálát, de azt, hogy az adóalpnak hány %-a vonandó adó alá, minden évben a törvényhozás külön határozná el*.

Ez indítvány keresztülvitelére legalkalmasabb volna az előbbi bekezdésben ajánlott módszer; és pedig, hogy a 10.000 K-n aluli jövedelmek részére alacsonyabb jövedelmi adóskála állapíttassék meg, a 10.000 K-n jövedelmek pedig adópótlék (supertax) alá vétes-

¹ *Regolamento per l'applicazione dell'imposta sui redditi della rkchezza mobile*. Art 53.

senek s mindig a pótlék magassága lenne az, mely felett a törvényhozás döntene. Államháztartásunkra felette üdvös volna ez az újítás, emelné a parlament felelősségét s megakadályozná az improduktív és csupán egyes kiváltságos rétegeknek kedvező kiadások túltengését. Ha megvalósul azon előbbi követelményünk is, hogy minden állami kiadás terhe – a vagyontalan elemektől eltekintve – első-sorban azon osztályok által fedezendő, melyek érdekében teljesítettnek, úgy ez a törvényhozás évenkénti adókulcs megállapítási jogával jelentékenyen hozzá fog járulni ahhoz, hogy államháztartásunknak sok tekintetben irreális és egyoldalú kedvezményeket nyújtó jellege megszűnjék.

Bármely paradoxnak is tessenek, végső szükség esetén még azt a megoldást is elfogadnák, hogy a jelenlegi hozadéki adók megfelelő átalakítása után feléjük egy általános jövedelmi adó helyeztessék, melynek kulcsát minden évben a költségvetési törvény állapítaná meg.

e) A részletek tekintetében már előzőleg a revíziós indítványok-során kifejtettük nézeteinket s ezek ismételése felesleges volna. Csupán annyit akarunk még hozzáfűzni, hogy a törvény rendszere kiegészítendő lenne az ú. n. aggregény-adóval, mely a valóságban a nőtlen, gyermektelen, vagy kevés gyermekű adózókra kirótt jövedelmi adópótléket jelent. Az osztrák novellajavaslat 172. a) §-a szerint (Aufschlag für minderbelastete Haushalte) oly adókötelesek, kiknek jövedelme 2400 K-t meghalad s háztartásukhoz nem tartozik egyetlen oly családtag sem, ki velök együtt adózik, pótlék fejében jövedelmi adójuk 15%-át, azok pedig, akiknél egynél nem több ily családtagról van szó, 10%-át fizetik. Akik kettőnél több gyermeket neveltek fel s jövedelmek 4800 K-nál nem több, ezt a pótléket nem fizetik, 4800-12.000 K között pedig adó kivető bizottság van az elengedésre feljogosítva.

Ezek az intézkedések megfelelő módosítással átveendők még abban az esetben is, ha az adóreform nem járna gyökeres váltóztatásokkal s csupán az 1909:X. t.-c. revíziójára szorítkoznák.

A reform pénzügyi eredménye pontosan nem állapítható meg, de annyi kétségtelen, hogy az a bevétel, melyet az 1909: X. t.-c. intézkedései alapján kiszámítottunk, ebben az esetben is befolyna. Ha a jövedelmi adókulcs évenkénti megállapítása a törvényhozás jogkörébe utaltatnék, úgy ez az aggály is elesnék, mert akkor az adóbevétel fokozása az állami szükséglet mérvéhez képest a törvényhozás szuverén jogkörébe tartoznék.

3. Általános vagyoni adó.

A vagyoni adó jelentőségének és pénzügyi eredményének megítélését rendkívül megkönnyíti Fellner Frigyesnek most megjelent nagyérdékű tanulmánya,¹ mely a magyar nemzeti vagyont részletes számítások segítségével a következőképen becsüli meg:

I. Földbirtok	19.818.717.646 K	39.7%
II. Bányák és kohók	2.223,185.592 «	41.5%
III. Épületek	<u>8.574.937.027 «</u>	17.18%
Ingatlanok	30.616,840.265 K	61.33%
IV. Közlekedési eszközök	5.797,322.352 «	11.62%
V. Ingóságok	13.309,570.984 «	26.66%
VI. Követelések a külfölddel szemben	192,254.152 «	00.99%
Összes nemzeti vagyon	49.915-,987.753 K	100.00%
Adósságok a külfölddel szemben	8.395,398.380 «	
<i>Tiszta vagyon</i>	41.520,589.373 K	

Ezek a számítások a vagyoni adó eredménye szempontjából módosításra és kiegészítésre szorulnak.

a) A *földbirtok* értékét Fellner három különböző alapon történt számítás átlagaként állapítja meg. Mindenekelőtt alapul veszi a jelzálogos kölcsönökkel terhelt birtoktestek egy kat. holdjának átlagos becsértékét s az így nyert eredményt az egész termőterületre általánosítja. Ez az átlagos becsérték a zálogleveleket kibocsátó intézetek adatai alapján kat. holdanként 338 K 79 f. Ezekben az adatokban azonban évtizedekre visszamenő becsértékek is foglaltatnak, azonkívül viszonylag kevesebb közöttük a kisbirtok, melynek holdanként! becsértéke magasabb. A statisztikai hivatalnak az 1912. évre vonatkozó adatai szerint jelzálogi kölcsönrel terhelt földbirtokoknál egy kat. hold átlagos becsértéke 645 K, tehát a Fellner által alapul vett számnak majdnem kétszerese.

A második számítási mód a 1909: V. t.-c. alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás végeredményeképpen nyert kataszteri tiszta hozadék végösszege 343,683.600 K. Ez az adat Fellner művében jut első ízben a nyilvánosság elé, belőle kétségtelenül megállapítható, hogy a 20%-os adókulcs mellett – az árvízmentesítő társulatoknak adott visszatérítések és az elemi csapások folytán nyújtott adóelengedések leszámításával – a földadó eredménye legkevesebb évi 7 millió K-val fog csökkenni. A kataszteri tiszta hozadék összegét

¹ Fellner Frigyes: *Ausztria és Magyarország nemzeti vagyona*. 1913.

2.4-el szorozva s a nyert eredményt 4.5%-al tőkésítve a földbirtok értéke 18.554,914.500 K. A pénzügyminisztérium már 1899-ben a valóságban fizetett haszonbérösszegek alapján kiszámított tiszta jövedelmet a kataszteri tiszta hozadék két és félszeresére becsülte. Ezen számítások akkor főleg a középbirtokra való tekintettel készültek s a haszonbéri összegek azóta országos átlagban legalább is 60-100 százalékkal emelkedtek. A valóságon alulmaradó számot kapunk akkor is, ha a földbirtok tiszta jövedelmét a kataszteri tiszta hozadék ötszörösére, tehát 1.718,418.000 K-ra becsüljük. Hegedűs Lóránt számításai szerint a nagyobb birtokok valódi értéke a kataszteri tiszta hozadék alapján kiszámított értéknek 3-35-szöröse.¹

Ha a kataszteri tiszta hozadék ötszörösét vesszük alapul s ezt tőkésítjük 4.5%-al, akkor a magyar föld értéke legalább is 38.000 millió korona.

A harmadik számítási mód az, hogy Felmer a halálesetre szóló átruházás útján tulajdonost változtató földbirtokok értékéből indul ki s ennek három (1906-1908) évi átlagát szorozza az örökösök valószínű közép élettartamával, a mi Magyarországon 35.312 év. Az így nyert összeghez hozzáadja azon földbirtokok értékét, melyek forgalomban nem lóvén, utánuk illetékegyenérték fizetendő. Mivel úgy az örökösödési illeték, mint az illetékegyenérték nem a valószínű érték, hanem a kataszteri tiszta hozadékon alapuló ú. n. legkisebb törvényszerű érték alapján számíttatik ki, a *nyert* eredményt 2.4-el megszorozza. Az épületek értékének levonása után a földbirtok értéke 22.047,959.692 K. Ugyanazon okokból, melyeket fentebb kifejtettünk, ennek az összegnek legalább is kétszerese tekinthető tiszta forgalmi értéknek.

A három számítás eredménye gyanánt előállott 19.818,717.646 K kétszerese 39,637,535.292 azaz kerekszámban 40.000 millió K fog tehát a vagyoni adó létesítése esetén adóalapul szolgálni. Előzőleg a magyar földnek jövedelmi adó alá eső tiszta jövedelmét évi 2000 millió K-ban állapítottuk meg, – ezt 4.5%-al tőkésítve 45.000 millió K lenne a vagyonadó alap. A 2000 millió K-ba 398 millió K adóssági kamat nincs beleszámítva, azonkívül ez összeg nem foglalja magában az évi 800 K-n alul maradó jövedelmeket. E címen – 1 millió földbirtokost átlag évi 600 K-val véve, – 600 millió K-t számítottunk le, – ami 4.5%-al tőkésítve 13.500 millió K-nak felel meg, azaz a föld értéke 58.500 millió K. Ha ebből az állattenyésztés folytán nyert jövedelemnek és a fundus instructusnak megfelelő ér-

¹ Hegedűs Lóránt: *Adórendszerünk betegségei* 82. 1.

téket le is számítjuk, (mivel ezek az ingóságok címen külön szerepelnek), úgy a földbirtok értéke még mindig tetemesen meghaladja az előbbi értéket.

Vagyoni adó alá nem esnek az állam tulajdonában levő földbirtokok és erdők. Ezek értékét az 1911 évi zárszámadás szerint leszámítva, marad, mint adóköteles vagyonerő 39.000 millió K.

Épen úgy mint az ált. jövedelmi adónál, a vagyoni adónál is egyrészt a kincstár érdekei, másrészt az arányos megadóztatás szempontjából szükségszerű követelmény, hogy a földbirtok ne a kataszteri hozadék alapul vételével kiszámított fiktív érték, hanem a valóságos vagyonerő alapján adózzék. Poroszországban szemben az 1893. júl. 14-ki törvény határozmányával a törvényhozás az 1909. május 26-ki novellában az országgyűlés «konzervatív többségének sürgetésére kimondta, hogy a földbirtoknak nem valódi, vagy forgalmi értéke, hanem a kataszteri hozadék alapján kiszámított értéke (Ertragswert) szolgál az adókimutatás alapjául. A rendkívüli hadiadóról (Wehrbeitrag) rendelkező törvény is a földbirtokot kedvezményes elbánásban részesíti, s adóalapul a hozadék érték és pedig a kataszteri tiszta hozadéknak huszonötszöröse fog szolgálni. Ellenben az angol földértékemelkedési és vagyoni adók (land value duties) kivételése céljából az egész angol földbirtok megbecslése rendeltetett el, – mely művelet ma még folyamatban van, – s alapul a forgalmi érték fog szolgálni.¹

A vagyoni adó éppoly teljes kudarcra jut, mint az általános jövedelmi adó, ha a földbirtok értékének megbecslése a kataszteri tiszta hozadék alapján fog történni.

b) *Bányák és kohók* Vagyoni adó alá csak a magán és részvénytársulati bányák fognak esni és ezek értéke – az állami bányáktól eltekintve – 1.290.555.442 K.

c) *Épületek* A házbéradó alá eső, vagy ideiglenesen adómentes házak értékét Fellner a valóságos házbérfelvétele alapján számította ki, s az így nyert 5.690.650.490 K érték alapul elfogadható. A házosztályadó alá tartozó épületeknél az adóösszeg kétszázszorosát veszi a végrehajtási törvény (1881. LX. t.-c. 148 §) előírása szerint alapul. Bár így igen alacsony értékeket nyerünk, egyszerűsítés kedvéért a 2.321.202.602 K összeget elfogadhatjuk. Az összértékhez hozzászámítja az állam tulajdonában levő épületeket is 394.947.835 K értékben. Ezek a vagyoni adó alól mentesek lesznek. Ellenben nem szerepelnek számításaiban a többi adómentes házak

¹ *Finance* (1909-1910) Ad. 1910. 10 Edw. 7. Ch. 8. Part I. 25 és köv. §§.

u. m. gazdasági épületek, a bánya és iparüzem stb. céljaira szolgáló épületek, melyek pl. Poroszországban a vagyoni adó alól felmentve nincsenek. Ezeknek hozzávetőleges értékére nézve megjegyzendő, hogy az ipari részvénytársaságok mérlegeiben a gyártelek és épületek értéke 1911-ben 460,912.000 K-val szerepelt.¹ Ide számítandó még az egyéni ipari vállalkozók tulajdonában levő és a mezőgazdaság céljaira szolgáló épületek értéke is, ami szintén lehet 7-800 millió K, úgy hogy a levonások dacára is az épületek összértéke két 9000 millió K-ra becsülhetjük.

d) *A közlekedési eszközök* címén kitüntetett összegekből nem esnek adó alá a közutak, hidak, a folyamszabályozási és tengerhajózási befektetések, az állami vasutak, a postai és távírdai berendezések vagyonértéke. A magánvasutak értéke beleértve az állami kezelés alatt álló m agán vasutakat 1.245,563.715 K.

Az ingatlanok értéke a vagyonadó szempontjából tehát a következőképen alakul:

Földbirtok	39.000 millió K
Bányabirtok	1300 « «
Épületek	9000 « «
Magán vasutak	1250 « «
	50.550 millió K

Az ingóságok értékét Fellner a kárbiztosítási statisztika alapján eszközölt számítások segélyével 13,309,570.984 K-ra becsüli. Ez az érték a következő elemekből alakul ki:

e) *Mezőgazdasági fundus instructus*. Az állatállomány értékét 4,597.000 millió K-ban állapítja meg, de csak a szarvasmarhák tekintetében veszi alapul az 1911 évi külkereskedelmi statisztika adatait, a többi állatfajoknál még az 1895. évi hivatalos átlagértékekből indul ki. Az évi termésnek egy harmadát mint készletet szintén vagyonhoz számítja, a termés értékét, amely folyton növekedőben van, az utolsó három év átlaga alapján veszi számításba. A mezőgazdasági gépek és eszközök értékének betudásával a fundus instructus értékét 6,770,196.019 K-ban tehát a valóságnál alacsonyabban állapítja meg.

f) *Az ipari árukészlet* Ezen a címen Fellner 656,516.992 K-t vesz alapul, de csak az 1262 nagyobb ipari vállalat árukészletét számítja ki. Az iparfejlesztési emlékirat szerint a kis- és gyáripár 1906. évi termelésének értéke 3648 millió K volt.² Ez az érték

¹ *Magy. Stat. Évköny* 191. 197. 1.

² *Emlékirat a hazai kis és gyáripár fejlesztéséről* 1909. 111 1.

azóta megnövekedett, s ha ennek csupán $\frac{1}{4}$ részét vészük fel készlet gyanánt, ez szintén meghaladja az 1000 millió K-t. Azonfelül számításba kell venni a gyári felszerelések és berendezések értéket, mely csak az ipari részvénytársulatoknál 1911-ben 543 millió K-t tett ki.¹ Azonkívül a nemzeti vagyonhoz számítandó a kereskedelmi üzletekben felhalmozott árukészlet is. Ha a külkereskedelmi statisztikát vesszük alapul, 1911-ben a behozatal értéke 2082 millió K. Ennek $\frac{1}{4}$ részét szintén a nemzeti vagyonhoz számíthatjuk, ami abból is kitűnik, hogy a behozatali cikkek között a következők szerepelnek: pamut és pamutárúk 317,782.724 K, gyapjú és gyapjuárúk 174,449.045 K, konfekcionált áruk 119,855.982 K, bőr és bőrárúk 122,040.471 K, gépek és készülékek 95,914.314 K stb.²

g) *A házbútorok, ékszerek, műtárgyak* stb. értéket úgy kapja meg, hogy 4,039.196 háztartást véve alapul, mindegyik háztartásra átlagban e címen 500 K-t számít ki, s így az összes érték 2,109.598 K lesz. Ez összegnek jelentékeny része leszámítandó, mivel a szükséges házbútor, ruhaneműek stb. az adó alól mindenesetre mentesek lesznek.

E levonás dacára az adóköteles ingók értéke a 13.000 millió K-t meg fogja haladni.

h) A vagyoni adó alá nem csupán az ingó és ingatlan vagyon, hanem *az értékpapírok, követelések és hasznóhajtó jogok értéke* is tartozik. Midőn a nemzeti vagyon kiszámításáról van szó, ezek nem jöhetnek tekintetbe, mivel ugyanaz a követelés egyúttal a másik oldalról tartozást is jelent, s így kettős számítás és értékelés állana be. A vagyoni adóalap kiszámításánál ez a nehézség nem foroghat fenn, mivel a többszörös adóztatás adórendszerünkben elfogadott dolog. Elég pl. arra utalni, hogy a részvénytársaságok tiszta jövedelme társulati és jövedelmi adó alá esik s azonkívül az 1909: X. t.-c. szerint a részvényesek a tiszta jövedelemből nyert osztalék után a maguk részéről szintén általános jövedelmi adót fizetnek. A nemzeti vagyon becslésénél az aktívákhoz hozzá kell adni a külfölddel szemben fennálló követeléseket, viszont a terhekhez hozzászámítandók a külföld követelései. A vagyoni adó szempontjából ez a számítás nem szükséges. Magyarország adóssága a külfölddel szemben 8.395,398.380 K. Ebből 3.179,134.713 K az állami adósságokra esik, tehát a vagyoni adó szempontjából tekintetbe nem iön. A vasúti, ipari és hitelintézeti részvények igen jelentékeny része

¹ *Magy. Stat. Évkönyv* 1911. 197. 1.

² *Magy. Stat. Évkönyv* 1911. 204 1.

van külföldiek birtokában. Ez a fizetési mérleg szempontjából passzív tétel, de a vagyoni adó tekintetéből csak annyi jelentőséggel bír, hogy a külföldön lévő részvények nem vonhatók adó alá. Különösen szembetűnik ez, ha, mint pl. Poroszországban, a részvénytársulatok nem alanyai a vagyonadónak. A takarékpénztári betétek a betevő részéről követelést, a hitelintézet részéről tartozást jelentenek, a két tétel a nemzeti vagyon szempontjából kiegyenlíti egymást, de azért a takarékbetétek adó alá fognak esni. A takarékpénztár vagyonából a betétek, mint tartozás, leszámítandók ugyan, de a tiszta vagyon adó alá vonható.

Az adó alá vonható tőkevagyon összege a következőképen számítható ki: 1912-ben (Felmer csak az 1907. évi számokat veszi tekintetbe) a hitelintézeti betéteken kívül lerótt tőkekamatadó 3,326.081 K volt. Tekintettel arra, hogy az adókulcs 2%, 7% és 10%, ennek az adóösszegnek 40 millió K tőkejövedelem felel meg. Tekintettel továbbá arra, hogy a szigorúbb bevallási kényszer hiánya folytán az ilyenmű jövedelemnek kb. 50%-a nem kerül adózás alá, kapunk 60 millió K-t, ami 4-5%-al tőkésítve 750 millió K. Ehhez járul az eddig adómentes értékpapírok (állami járadékok, záloglevelek, vasúti, ipari és hitelintézeti részvények, postatakarékpénztár! betétek stb.) értéke 6.602,246.902 K. Hozzászámítandó még a betétek összege 1911-ben 5003 millió K.¹ A végösszeg a következő:

Eddig adóköteles tőkevagyon	750	millió K
« adómentes	6602	» »
Hitelintézeti betétek	5003	» »
Összesen	12.355	millió K.

A vagyoni adó alá eső vagyonérték végösszege tehát a következő;

Ingatlan vagyon	50.550	millió K
Ingó vagyon	13.000	» »
Tőkevagyon	12.355	» »
	75.905	millió K.

Ebből az összegből levonandók a tartozások. Felmer a belföldi adóalanyoknak összes tartozásait bel- és külföldi hitelezőkkel szemben 19.987 millió K-ban állapítja meg, de ebben az összegben 5817 millió államadósság is befoglaltatik, melynek a külfölddel szemben fennálló része a vagyoni adó szempontjából tekintetbe nem jöhet. 1911. év végén az összes jelzálogos teher 9476 millió K-t tett ki.

¹ *Magy. Stat. Évkönyv*, 1911. 294. 1.

melynek egy része szerepel ugyan a telekkönyvekben, de többé fenn nem áll. Ha feltételezzük, hogy a telekkönyvön kívüli magánadósságok ugyan-ily Összeget tesznek ki, az összes levonható teher 19.000 millió K lesz. Ha a fentebbi vagyonérték végösszegéből 19.000 millió K-t mint tartozást leszámítunk, marad 56.900 millió K, mint adóköteles vagyonadó-alap.

Az adó eredményeinek kiszámításánál még további levonásokat kell tenni. Poroszországban adómentesek azok, kiknek adóköteles vagyona a 6000 márka összértéket meg nem haladja, továbbá azok a személyek, kiknek a jövedelemadó alá eső évi jövedelme 900 márkánál nem nagyobb, amennyiben adó alá eső vagyonuk összértéke a 20.(00 márkát felül nem múlja. Helfferich 1911-ben 104.000 millió márka adóalap mellett az ily egyénekre eső vagyon értékét 15.500 millió márkára, tehát az összadóalap 13%-ra becsüli.¹ Ilyképen a magyar vagyoni adó alapja 50.000 millió K-ra csökkenne.

A porosz vagyoni adó kulcsa nem progresszív, hanem 0.526‰, illetőleg 1909 ápr. 1. óta 0,675‰ minden fokozatra nézve. 05‰-ot alapul véve a vagyoni adó nálunk évi 25 millió K-t eredményezne. Tekintettel azonban az előrelátható vagyoneltitkolásokra és a föld-birtoknak nyújtandó kedvezményekre, a fenti eredmény biztosítására elkerülhetlenné válik a progresszív adókulcs. Erre már példát adott a Wehrbeitragról szóló német törvény, midőn 0.15‰-tól 1.5%-ig terjedő adókulcsot állapított meg. Azt hisszük, hogy így 25 millió K évi adóbevétel a kisebb vagyonok lehető megkímélésével mindjárt az első évben biztosítható volna.

Ha a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok vagyona adómentes is maradna, ez a fenti eredményeket nem túlságosan módosítaná, mivel számításainkban a részvénytársaságok stb. tiszta vagyonát nem vettük tekintetbe. Az ipari részvénytársaságok vagyoni kimutatásaiban a gyártelek és épületek 460 millió K, gyári berendezések és felszerelések 543 millió K, anyagkészlet 210 millió K, áru-készlet 270 millió K, mezőgazdasági ingatlanok 34 millió K értékben szerepelnek.³ A hitelintézetek 1911. évi mérlegeiben a leltár és ingatlanok 266 millió K-val szerepelnek, a birtokukban lévő érték-papírok összege pedig 1289 millió K tett ki.³ Ez kerekszámban 3000 millió K elmaradását jelentené, ezzel szemben azonban jelentékenyen csökkenne a levonható tételek összege is. A német Wehr-beitrag-ot a részvénytársulatok csak a tartalékok és a nyereség-átvitelök összege után fizetik.

¹ Helfferich: *Deutschlands Volkswohlstand*, 1888-1913., 106. 1.

² *Magy. Stat. Évkönyv*, 1911. 197. 1.

³ *Magy. Stat. Évkönyv*, 1911. 290. és 299. 11.

4. Örökségi adó.

Az örökségi adó az alsóbb osztályok jelentőségének emelkedése, a szociálpolitikai jelszavaknak térhódítása folytán egyre jobban előtérbe jut. Nincs ma már számottevő állam, melynek adórendszeréből hiányoznék, s nem képzelhető el nagyobbbszabású adó reformprogram, mely az örökségi adó létesítésével vagy szélesebb körre való kiterjesztésével ne számolna. Anglia, a hol az adórendszerben forradalmi újítások mentek végbe, Franciaország, mely az adópolitikai konzervativizmus legmakacsabb képviselője, egyformán kifejlesztették és kiterjesztették az örökségi adók rendszerét. Németországban az 1906 évi jun. 3-iki törvény egyúttal első áttörése volt annak az 1871 óta követett elvnek, hogy a birodalom egyenes és főleg vagyoni adót, – a minthogy az örökségi adó kétségtelenül az – ne szedjen. Sőt 1908-ban a birodalmi kormány oly értelmű javaslatot is terjesztett a Reichstag elé, hogy végrendelet nélküli öröklés esetén a nagyszülőknél távolabbi rokonok nem örökölhettek, s ilyenek hiányában a hagyaték a kincstárra száll.¹ Az éjszakamerikai Uniónak 40 állama szed örökösödési adót. Ausztriában a hol ezen adónem mint a halálesetre szóló vagyónátruházásokra rótt illeték áll fenn, az 1901 jun. 18-án kelt törvény az illetéki tételeket jelentékenyen módosította és felemelte. 1908-ban Bilinaki pénzügyminiszter javaslatot nyújtott be az örökségi adóról, mely akkor tárgyalás alá nem került, de 1913 nov. 25-én Engel osztrák pénzügyminiszter kijelentette, hogy a kormány idevonatkozó javaslatát rövid időn belül a parlamentben tárgyalatni óhajtja.

A magyar örökségi adó tulajdonképen szintén a halálesetre szóló vagyónátruházásokra rótt illeték. Wekerle 1908-ban az örökségi adóra vonatkozó javaslat kidolgozását és statisztikai adatgyűjtést rendelt el, s tudomásunk szerint az előmunkálatok most is folyamatban vannak. Az örökségi adó tehát nálunk nem novum, s mivel az özvegy és a lemenők is illetékkötelesek, tárgyalanná válik az a heves roham, melyet az 1906. és 1908. évi német javaslatok ellen az agrár-feudális érdekkörök vezettek azon a címen, hogy az örökségi

¹ A német birodalmi adóreformok s különösen az örökségi adók körül kifejlődött gazdag irodalomból 1. különösen a következő műveket: Kahl-Wagner-Lamprecht: *Die nationale Bedeutung der Reichs finanzreform* 1908. Sydow: *Die Reichsfinanzreform* 1908. Heinrich Dietzel: *Reichsnachlasssteuer oder Reichsvermögensteuer* 1909. Dr. Julius Wolf: *Die Steuern in Deutschland* 1912. Dr. G. Strutz: *Reichs und Landessteuern* 1913 stb., továbbá Dr. Rudolf Kauila: *Ideale und Vorurteile der deutschen Finanzpolitik* 1911.

adó, de főleg a házastársak és lemenők megadóztatása tönkre teszi a családot s brutálisan megsérti a családi érzést, s veszélyezteti a társadalmi rendet. A lemenők és a házastársak nálunk már hat évtized óta fizetik ezt az illetéket, s bátran állíthatjuk, hogy emiatt a családi érzést és a társadalom rendjét semmi bántódás nem érte.

Az örökségi adó reformja azért is fontos, mivel külföldi tapasztalatok szerint nemcsak a szociális igazságosság és az arányos teherviselés megvalósításának kipróbált eszköze, hanem az államháztartásnak is mindenütt bőséges bevételi forrása. Angliában az örökségi adók hozadéka 1898-1912 között 15,449.189-ről 25,182.232 £-ra (több mint 600 millió K), Franciaországban 1908-1911 között 285,600.000 frankról 388,240.700 frankra, Németországban a házastársak és lemenők adózatlanul hagyása mellett a bevétel 1908-1910 között 30,082.100 M-ről 42,663.000 M-ra emelkedett, Olaszországban 1911-12-ben 49,439.544 lira, Ausztriában 1910-ben 21,516.821 K volt.

Magyarországon a pénzügyminisztérium által rendelkezésünkre bocsátott adatok szerint a halálesetre szóló vagyonátruházási illetékből eredő bevétel 1906-ban 9,317.635 K, 1907-ben 11,206.217 K, 1908-ban 10,366.776 K volt. E számok azonban behatóbb vizsgálatra és részletezésre szorulnak, mivel a már nyomtatásban közzétett adatok szerint ez az illeték 1901-ben 12,697.844 K-t, 1903-ban pedig 12,049.153 K-t hozott.² Megvilágítást igényel, miért csökkent az illeték ily mértékben, holott a haláleset következtében tulajdonost változtató tklvi birtoktestek évi értéke az 1901-1905. évek átlagában 290,813.000 K, 1906-10 között 286,685.000 K volt,³ tehát ugyanaz maradt. Ettől eltekintve, az örökségi és halálesetre szóló ajándékozási illetékek összes mai hozadékát 12 millió K-ra becsülhetjük, ami jelentékenyen emelhető.

A reform irányelveit röviden a következőkben foglalhatjuk össze:

A modern örökségi adók rendszerint két alkatelemből állnak. Az egyik a szorosabb értelemben vett *örökségi* adó, mely tekintet

¹ *Statistical Abstract for the United Kingdom* 1912. 9 1. *Statistique Générale de la France. Annuaire statistique* 1911. 301 1. *Statistisches Jahrbuch für das deutsche Reich.* 1912. 355 1. *Annuario Slatistico Italiano* 1912. II. kt. 292 1 *Mitteilungen des k. h. Finanzministeriums* 1912 I. 665. 1. A legtöbb kimutatásban a halálesetre szóló ajándékozássokra rótt adó is bennfoglaltatik.

² *A m. Mr. pénzügyminisztérium tíz évi működése* 764 1. Az ajándékozási illetékből 1901-ben 2,570.123 K, 1903-ban 2,560.068 K folyt be.

³ *Magy. Stat. Évkönyv* 191 i. 82 1. Az örökségi illeték alá eső ingatlanok értékelése tekintetében a Stat. Évkönyv és a Fellner közölte adatok között jelentékeny az eltérés. Ez valószínűleg abból származik, hogy a számítás más alapon történt, de mindenesetre tisztázandó.

nélkül az örökség vagy hagyomány Összegére, a rokonság távolsága szerint emelkedő tételekben fizetendő. Angliában az oldalrokonok és nem rokonok a rajok eső ingatlan (succession duty) és ingó hagyaték rész (legacy duty) után 3-10%-os adót fizetnek a rokonsági fok szerint emelkedő kulccsal. Ilyen a magyar örökségi illeték is. Az 1906. évi jun. 3-iki törvényben szabályozott és 1913. jul. 3-án módosított német örökségi adó (Erbschaftssteuer) a házastárs és lemenők elhagyásával az oldalrokonokra a rokonsági fok szerint 4-12%-ig emelkedő adókulcsot ró. Az örökségi adó második alkateleme, illetőleg válfaja az ú. n. *hagyatéki adó*, mely az összes örökösekre és hagyományokra a hagyatéki összegének nagysága szerint progresszív tételekben van megállapítva. Az angol estate duty kulcsa 200-500 £ hagyatéki értéknél 1%, 750.000 £-nál eléri a 10%-ot és 3,000.000 £-n túl 15%-ig emelkedik. A francia örökségi adó az 1901. február 26-iki, 1902. márcz. 30-iki és 1910. ápr. 8-iki törvények szerint mindkét adóztatási nemet egyesíti s pl. a lemenők a hagyatéki nagysága szerint 1-6'5%-ig, a testvérek 10-18.25%-ig, a nem-rokonok 18-29%-ig terjedő adót viselnek. A német Erbschaftssteuer bizonyos irányban szintén hagyatéki adó, t. i. ha a hagyatéki érték 20.000 márkánál nagyobb, úgy az adótétel M-al, 100.000 márkánál 1'5-al stb. szorzandó meg. 1908. nov. 3-án a birodalmi kormány javaslatot terjesztett elő a hagyatéki adóról (Nachlasssteuer) melynek kulcsa a hagyatéki értéke szerint 0.5%-tól 3%-ig – tehát igen mérsékelten – emelkedett volna, a birodalmi gyűlés azonban ezt is elvetette.

Nézetünk szerint a reformálandó magyar örökségi adónál mindkét adóztatási módot alkalmazni kell, úgy, hogy az adótétel nemcsak a rokonsági foka, hanem a hagyatéki nagysága szerint is emelkedjék. A külföldi törvények mintájára a legkisebb hagyatékok adózatlanul hagyandók, de az értékhatár lehetőleg alacsony legyen. Csupán akkor lehetne az adómentesség határát valamivel magasabbra tenni, ha az örökös az örökölt vagyont szerzésében és fenntartásában közvetlen munkával vett részt. A kijátszások megakadályozása végett nemcsak a halálesetre szóló, hanem az élők közötti ajándékozások is az örökséghez hasonló módon veendő adóztatás alá. Az adó mindig az örökség és hagyomány tiszta értéke után fizetendő, s ha a tulajdonosváltozás rövid időközben ismétlődik, megfelelő mérséklés nyújtandó.

Az adótétel ingatlanoknál azoknak forgalmi értéke szerint vetendő ki. Jelenleg a földbirtoknál a kivetés alapja az 1887. évi XLV. t.-c. 4. §. 1. p. szerint megállapított *törvényszerű legkisebb érték*: a katasz-

teri tiszta jövedelem *húszszoros* összege. A gyakorlatban a kivetés kevés kivétellel ezen az alapon megy végbe, ami a földbirtoknak rendkívüli kedvezését jelenti. A kataszteri tiszta jövedelem az 1909. évi V. t.-c. alapján véghezvitt kiigazítás eredménye szerint 343,683.600 K. Ha az Összes magyar földbirtokot a törvényszerű legkisebb érték alapján becsüljük meg úgy a teljes érték a kataszteri tiszta jövedelem húszszorosa, azaz 6.800 millió K. lesz, ami még a Fellner által is rendkívül alacsonyan megállapított földértéknek is csak egyharmad része. Az örökségi illeték gyakran az 1881. évi LX. t.-c. 148. §-a alapján a földadó százszoros összegében megállapított érték után kerül kivetés alá s ha most ezen alapon próbálnók a magyar össz-földbirtok értékét megbecsülni, úgy tekintve azt, hogy a földadó kulcsa 20%-ra szállítattott le, s az évi állami adó 68,736.620 K (a vízszabályozási járulék levonása nélkül) ennek százszorosa szintén csak 6800 mill. K lenne. Rendkívül szembeütő ez az aránytalanság, ha a házbéradó alá eső házakra kiróható örökségi illetéket vesszük vizsgálat alá. Az 1911. évi X. 1-c. 2. §. alapján a törvényszerű legkisebb érték a nyers házbérijövedelemnek Budapesten tizenháromszoros összege, másutt pedig tizenkétszeres, illetőleg kilencszerezes összege. Az összes adóköteles és ideiglenesen adómentes házak nyers házbérijövedelme 1912-ben Budapesten 176,061.654 K, a vidéken pedig 223,241.131 K volt. Ha az előbbi összeget 13-al, a vidéki házbérijövedelmet pedig 105-el szorozzuk, a házbéradó alá eső házak törvényszerű legkisebb összértéke 4.632,833.377 K, azaz a földbirtok ugyanezen alapon kiszámított értékének közel 70%-a lesz, ami arra vall, hogy a házbéradó alá eső házak aránytalanul magasabb örökösödési illeték alá esnek, mint a földbirtok. Ennek a kedvezményezésnek tulajdonítható, hogy míg az élők közötti vagyonátruházásoknál, ahol az illeték a vételár alapján szabatik ki, az ingatlanok értéke 1896-1911 között 439 millió K-ról 1.459 mill. K-ra emelkedett, addig a haláleseti vagyonátruházásoknál az emelkedés ugyanezen idő alatt csak 32 mill. K, (246 mill. K-ról 278 mill. K-ra¹) sőt ez is túlnyomó részben a házbórek növekedésére vezethető vissza. Ha a földbirtok is a forgalmi érték szerint kirovott adót visel, nincs semmi akadálya annak, hogy az ingatlan és ingó vagyon teljesen egyenlő elbánás alá vétessék, de addig míg ez meg nem történik, az ingó vagyonnak, mely teljes értékében becsültetik meg, enyhébb megterhelése jogosult.

Megvalósítandó az a terv is, melyet a német birodalmi kor-

¹ *Magy. Stat. Évkönyv.* 1911. 82. 1.

mány már két ízben terjesztett elő, t. i., hogy a törvényes örökösödés megszorításával a kincstár háromlási joga kiterjesztessék.¹ Az így nyert bevételnek csak egy része szolgáljon az államháztartás céljaira, más része pedig egészséges birtokpolitika előmozdítására fordítandó. Ugyanezt a célt szolgálná az az indítvány is, mely külföldön már több ízben fölmerült, hogy az örökségi adónak lefizetése az örökség megfelelő értékű részének természetben való átengedésével legyen teljesíthető.

Az örökségi adónak a jövedelmi és vagyoni adókkal való kapcsolatba hozására még a következőket jegyezzük meg: Az örökös vagy hagyományos a hagyatéki rész csekélyebb értéke esetén sem menthető fel az örökségi adó fizetése alól, ha pl. 6.000 K-nál nagyobb jövedelem, vagy 20.000 K-nál nagyobb értékű vagyon után fizet jövedelmi, vagy vagyoni adót. Azokra pedig, akiknek adóköteles jövedelme vagy vagyona egy magasabb összeget meghalad, pl. jövedelmök 50.000 K-t, vagyonuk pedig 300.000 K-t, az örökségi adó tételei aránylagosan felemelendők. 250.000 K jövedelmen és 1.000.000 K vagyonon felül mindig a legmagasabb tételek fizetendők tekintet nélkül a hagyatéki rész értékére. Örökségi adópótlék rovandó ki bizonyos jövedelmi és vagyoni határon túl a nőtlen és gyermektelen adókötelesekre, mint ahogy azt a francia kormány 1911-ben indítványozta, valamint azokra is, akik katonai szolgálatot nem teljesítettek. (A német kormány 1908. évi javaslata.)

Ha ezek az indítványok csak részben is valósulnak meg, s a földbirtok eddigi kedvezményezett helyzete megszűnik, az örökségi adó eredménye könnyen elérheti az eddigi illetékből folyó bevétel kétszeresét 25 millió K-t.

5. Értékemelkedési adó.

Ezen elnevezés alá sokféle adószolgáltatást lehet és szokás egybefoglalni, melyek közvetve vagy közvetlenül a vagyon és pedig főleg az ingatlan vagyon értékének emelkedéséből járó haszon aránylagos részét akarják az állam, vagy más közjogi testület részére biztosítani. Legrégibb és legközvetettebb közöttük az *ingatlanok átruházása alkalmával kirótt illeték*, mely Európának úgyszólván minden államában honos s lényegében véve a forgalmi adók csoportjába

¹ Az 1913. márc. 28-ki javaslat szövegét l. Dr. J. Hermes; *Das Gesetz-entwurf über das Erbrecht des Staates* 28-32. 11.

tartozik. Ennek az adónemnek más oldalról megfelel az ingó dolgok, értékpapírok stb. átruházására irányuló ügyletek után kirovott illeték, továbbá a forgalomba nem kerülő ingatlan és ingó vagyon után meghatározott időszakonként fizetett u. n. *illetékegyenérték* vagy *holtkén* adó. Sokkal tökéletesebben valósítják meg kitűzött célt a *szorosabban vett értékelkedési adók*, melyeknek legkitűnőbb példái az 1910. évi Finance Act által életbeléptetett *increment duty* és az 1911. évi febr. 14-ki német birodalmi törvényben szabályozott *Wertzuwachssteuer*, melyet már előzőleg is nagyszámú német város léptetett életbe.¹ Mindkét törvény hasonlít abban, hogy csak oly ingatlanok értékelkedését adóztatja meg, melyek birtokost cserélnek, (az angol törvény azonkívül a halál esetre szóló vagyonátruházásokra is vonatkozik) s az adótárgya az az értékelkedés, mely az utolsó birtokváltás óta, illetőleg ha ez nem előzte meg az átruházást Angliában 1909. évi ápr. 30. óta, Németországban pedig 1885. éviján. 1. óta felmerült. Az adókulcs a német törvény szerint progresszív: 10-30%, Angliában ellenben minden értékelkedésre nézve 20%. A harmadik és pedig leghaladottabb formája az értékelkedési adónak az 1913. jul. 3-iki törvényben szabályozott német *Reichbesitzsteuer*. Ez kiterjed minden vagyonszaporulatra származék az örökségből, ajándékból, spekulációs és sorsjegy nyereségből, ingatlanoknak, értékpapíroknak, s általában bármely vagyontárgy értékének emelkedéséből, továbbá kiterjed a vagyonnak megtakarításokból eredő növekedésére is, tehát *általános vagyonszaporulati adó*. Minden harmadik év végét követő áprilisban megállapítandó a vagyonszaporulat (az első ciklus 1914. évi jan. 1-től 1916. évi dec. 31. ig terjed) s ennek alapján kivetendő az adó, mely nem egyszerre, hanem a ciklus alatt részletekben fizetendő. Az adókulcs progresszív, 0.75%-tól 1.50%-ig emelkedik. Ha azonban az adóköteles vagyon 100.000 márkánál nagyobb, úgy az adótétel az értékelkedés 0.1-1.0%-val fokoztatik. Az 1913. jul. 3-iki törvény az 1911. évi Wertzuwachssteuert mint birodalmi adót hatályon kívül helyezte s ez most már csak mint állami és községi adó állhat fenn.

Idevágó indítványainkat röviden a következőkben foglalhatjuk össze:

Az ingatlan vagyon átruházására kirótt illeték fokozatossá teendő, mint azt, bár tökéletlenül az 1901. évi jun. 18-iki osztrák törvény megkísérelte. Ott, ahol birtokpolitikai érdekek megkívánják,

¹ 78 város közül, melynek lakossága az 50.000-et meghaladta 71. Conrad id. m. 191.

vagy ahol a parcellázás nem nyereszkeségi cézzattal történik, a kis-birtokok átruházási illetéke mérséklendő, vagy egészen megszüntetendő. Ugyancsak progresszív kell tenni az illetékegyenérték tételét is, ami minden nehézség nélkül keresztül vihető. Gondoskodni kell arról, hogy az így megadóztatott földbirtokok értéke ne a kataszteri hozadék alapján, hanem a hasonló terjedelmű és felszerelésű földbirtokok forgalmi értékével való összehasonlítás útján becsültessek meg. Az illetékegyenértékből eredő bevétel 1894-1911 között 2,702.976 K-ról csak 3,566.253 K-ra¹ emelkedett, ami azt jelenti, hogy a földbirtok törvényszerű legkisebb értéke ugyanaz maradván, ami emelkedés van, az a házbéradó alá eső házakra vezethető vissza. Az illetékegyenérték megállapítása ne tíz évenként, hanem rövidebb időszakonként történjék. Ha az általános vagyonszaporulati adó megvalósul, az illetékegyenérték abba beolvasztandó. Az értékelkedési adónak legtökéletesebb alakja az, melyet a német Besitztsteuer valósított meg. Életbeléptetésének legfőbb akadálya, hogy egy teljes és rendszeres vagyonadókatasztert tételéz fel, s ezért előzőleg vagy egyidejűleg az általános vagyoni adó is létesítendő. Ezzel szemben az értékelkedési adónak meg van az az előnye, hogy bármikor megvalósítható, mert csupán azon ingatlanok után rovandó ki, melyek birtokost cserélnek, ezeknél pedig az átruházási illeték kiszabása végett érték megállapításra úgyis szükség van. Az adótétek megállapításánál a kisebb vagyonerejű elemek kedvezményekben részesítendőek. Az 1911. évi febr. 11-ki német törvény szerint, ha az elidegenítési ár házaknál 20000 márkánál, földeknél 5.000 márkánál kisebb, az adó nem fizetendő. Az increment duty nem fizetendő oly önkezelésű földbirtokok után, melynek terjedelme 50 aceren alul van, azonkívül a 10%-nál kisebb értékelkedés adómentes.³ A Besitztsteuergesetz szerint a 10.000 márkán aluli vagyonszaporulat adómentes. A jövedelmi adóval való kapcsolat létesítése céljából az 1911. évi febr. 11-iki német törvény kimondja, hogy a 20.000, illetőleg 5.000 márkánál kisebb értékű földbirtokoknál sincs helye az adómentességnek, ha az átruházó és házastársa az előző évben több mint 2000 márka jövedelem után fizettek adót. A Besitztsteuergesetz pedig, – mint fentebb említettük – felemeli az adótételeket, ha az adóköteles vagyon összértéke 100.000 márkát meghalad.

¹ *A magyar kir. pénzügyminisztérium 10. évi működése* 767. 1. 1911. évi Zárószámadás III. füzet 100. 1.

² 10. Edw. 7. Ch. 8. Part. I. 3-8. §§.

Ezek alapján azt indítványozzuk, hogy mindaddig, míg az általános vagyonszaporulati adó behozatik, az ingatlanok átruházása alkalmával értékelkedési adó szedendő. Az adókulcs legyen progresszív. Önkezelésű földbirtokok 03 a tulajdonos által lakott kisebb házak átruházása egy bizonyos értékhatáron alól legyen adómentes, de a mentesség ne legyen igénybevehető, ha az adóköteles eglen évi 2000 K-nál magasabb jövedelem után fizet adót. A fenti kivételtől eltekintve, minden értékszaporulat adóköteles legyen, s ha az adóköteles vagyon értéke 50.000 K-t meghalad, az adótételek felemelendők. Mihelyt az általános vagyonadó megvalósul, az általános vagyonszaporulati adó is létesítendő.

Az értékelkedési adó szabályozásánál nagy figyelem fordítandó arra, hogy a községek és különösen a városok szabad mozgása és önálló rendelkezési joga az állami érdekek vonta határon belül kellőleg biztosítva legyen. Az értékelkedés problémája városi telkeknél jórészt helyi okokkal függ össze, s városonként eltérő intézkedéseket követel. Az 1913. július 3-iki német törvény szerint az értékelkedési adó megszűnván birodalmi adó lenni, az egyes államok és a községek jogot nyertek az adó önálló szabályozására, Ebből a szempontból igen helytelen az 1909: XII. t.-c. 14. §-ban foglalt ama szabály, hogy a községek vagyonátruházási illetéket csak mint az állami illeték pótlékát szedhetik, mert ez az önálló községi értékelkedési adónak útját bevágja. Az állami felügyelet és ellenőrzés gyakorlására sokkal hatályosabb az a mód, melyet az osztrák kormány követett, midőn a tartományok és községek részére egy minta értékelkedési adójavaslatot dolgoztatott ki¹, s egyúttal megjelölte a kereteket, melyeken belül a községek szabadon mozoghatnak.

Az értékelkedési adótól megkülönböztetendő az ú. n. *betterment*, melynek lényege abban áll, hogy a községi közmunkák (csatornázás, szabályozás, villamos vasút stb.) folytán értékükben emelkedett ingatlanok tulajdonosai a közmunkák költségeihez hozzájárulni tartozzanak, illetőleg adójuk felemelendő. Különbözik továbbá a *telekadó*, melynek az 1910. évi Finance Act szerint az *undeveloped land duty* felel meg, – s mely szerint a beépítetlen városi telkek után az adó (házadó, vagyoni adó stb.) teljes forgalmi értékek szerint fizetendő. Ezen adónemek helyessége kétségen kívül áll, de szabályozásuk annyira a helyi viszonyoktól függ, hogy legcélszerűbben, mint községi adók valósíthatók meg.

¹ Közölve Schanz: *Finanzarchiv* 1912. 1271.

6. Hozadéki adók.

Ha a pénzügyi program csak fokozatosan valósul meg, az érvényben maradó hozadéki adók is reformra szorulnak. Azonkívül szükségessé válik az eddig ismertett adók életbeléptetése esetén is annak megfontolása, nem kellene-e a hozadéki adókat porosz mintára a községeknek átengedni. Mindkét irányban megjegyzéseinket adónemek szerint elkülönítve a következőkben tesszük meg:

a) *Földadó* Már előzőleg¹ indítványoztuk, hogy a kataszteri földadó alól mentessék fel az a földtulajdonos, ki földjét maga műveli, s kinek adóköteles összjövedelme 800 K-t meg nem halad. A bevételi hiány a földbirtokos osztály keretén belül a nagyobb birtokosokra rovandó pótlék útján fedezendő. Ez indítvány kiegészítéseként megjegyezzük, hogy a pótlék úgyis megvalósítható, ha pl. 2000 K hozadékon túl az eddigi adótétel 1:1-al, 4000 K-n felül 1.2-al, 10.000 K-n felül 1-3-al stb. szoroztatik mindaddig, míg az elengedések által okozott hiány fedezve nincs.

A földadónak a községek részére való átengedése elvileg helyes dolog, de üdvös eredményekkel csak akkor járhat, ha a községek jogot nyernek, hogy a nekik átengedett földadót állam törvény által előírt kereteken belül, – szabályrendeletileg önálló alapon és progresszív adókulcsra alakíthatják át, mert ellenkező esetben az aránytalanság, mely a mai földadót jellemzi, a községi adóteher igazságosabb eloszlását a jövőben is lehetetlenné fogja tenni.

Minthogy a földadó átengedése az államkincstárra 62-68 millió K évi bevételecsökkenést jelent, ez csak úgy képzelhető el, ha viszont az állam felszabadul ama kiadásoktól, melyeket eddig a községek helyett viselt, vagy amennyivel kiadásaihoz hozzájárult. Erről még később részletesen fogunk nyilatkozni.

b) *Házado*. A *házosztályadó* reformjára vonatkozó indítványainkat már előterjesztettük,³ s pótlólag csupán annyit akarunk megjegyezni, hogy az adótétel meghatározásánál a házhoz tartozó telek nagysága és a lakrészek köbtartalma is tekintetbe veendő. A kisebb adófizetőknek adott összes könnyítések a nagyobb házak adótételeinek felemeléséből fedezendők.

A *házbér adó* terheinek arányosítása egyike a legnehezebb adópolitikai problémáknak. Látszólag itt is elegendő volna az a rendszabály, hogy a kisebb lakások adómentesek legyenek és a maga-

¹ II. B. 1. fejezet alatt.

² II. B. 2. fejezet alatt.

sabb lakbérek fokozatos adó alá vonandók. A házbéradó azonban csupán a költségvetési törvények szerint egyenes adó, lényegében nézve a lakáshasználatra nehezedő fogyasztási adó, melyet a bérlő az adó összegével megnagyobbított lakbérben fizet meg, s a háztulajdonos csupán a kincstár részére hajtja be az adót, de maga nem viseli.¹ A városokban és a népesebb községekben a lakosság szaporodása és a lakásszükséglet emelkedése rendszerint nagyobb, mint a lakások számának növekedése, s ezért a lakáshiány, mely gyakran lakásínséggé fokozódik, állandó jelenséggé vált, s a törvényhozás, a kormány, Budapest székesfőváros és más városok többé-kevésbé erélyes beavatkozását tette szükségessé.² Ily körülmények között attól lehetne tartani, hogy az adótétel mérséklése vagy elengedése csupán a háztulajdonosoknak válna javára, – a lakbérek az előbbi színvonalon maradnának. Ezzel szemben azt lehet ellenvetni, hogy az adó leszállítása emeli a házakba fektetett tőke jövedelmezőségét, az átlagos profitrátát – minek folytán az elhelyezést kereső tőkék kisebb kamatot nyújtó vállalkozásokból ide irányulnak, ami a versenyt növeli és a lakbéreket leszállítja. Ennek az általános gazdasági törvénynek érvényesülése nemcsak a városi telekjáradék monopolisztikus természete folytán szenved módosulást, hanem azért is, mert Magyarország az építkezési tőke beszerzésénél külföldre szorul és ennél fogva még oly időben is, mikor a házakba fektetett tőke jövedelmezősége emelkednék, ha a magyar gazdasági élettől független okok miatt a záloglevelek külföldön el nem helyezhetők, az építkezések szünetelnek – s adóelengedés dacára a házbérek színvonala megmarad, sőt emelkedik.

A házbéradó csökkentésének kérdése megszűnik tisztán adóügyi probléma lenni, s megoldása az állam és közhatalóságok sokféle irányú tevékenységét és beavatkozást teszi szükségessé. Gondoskodni kell minden eszközzel arról, hogy a házbéradó leszállítása vagy elengedése tényleg a lakbérek csökkenését idézze elő. Ennél fogva az államnak és a helyi hatóságoknak már előzetesen oly rendszabályokról kell gondoskodni, hogy a lakbérek emelkedését megakadályozzák, s ha ez megtörtént, az adóleszállítás feltétlenül eredményes lesz. Leg-

¹ Idevonatkozólag: *Stenographisches Protokoll der Enquête über die Reform der Gebäudesteuer* Nov. Dez. 1903. Wien. Dr. E. H. Vogel. *Die Reform der Gebäudesteuern* 1907. Dr. Artur Lichtenegger: *Die neue oest. Gebäudesteuer*, 1909.

² Budapest lakáspolitikájára és az ezzel összefüggő adókérdésekre nézve: Dr. Ferenczi Imre: *A magyar lakásügy haladása az utolsó öt évben*. Városi Szemle IP 10 május. U. a.: *A lakásügy állása és haladása Magyarországon az utolsó három évben* 1913.

közvetlenebb módja volna a segítségnek, ha az állam az adókulcs leszállításával egyidejűleg a lakbérek maximális összegét is megállapítaná. Ez azonban a mai viszonyok mellett kivihetetlen. Sokan indítványozták, hogy a leszállított adóösszeget az állam ne a háztulajdonosnak, hanem a lakónak fizesse ki, vagy írja javára. Ezt azonban a háztulajdonos megakadályozhatja azzal, hogy a lakónak felmond, s az új lakó bérét az elengedett adó összegével felemeli. A lakáskérdés ma már oly óriási horderejű, hogy az állam és a helyi hatóságok közvetlen lakásépítő tevékenysége teljesen indokolt. Minden nagyobb községben hozzávetőleg megállapítandó, hogy a lakások számának mily %-os évi emelkedése szükséges, hogy a lakbérek színvonala stabilizáltassék, s eddig a határig a közhatóságok kötelesek lakásokat építeni. Ha ez megtörténik, úgy a kisebb lakások házbéradójának mérséklése a kívánt célt biztosítani fogja. Nem szükséges, hogy az állam, vagy közhatóság legyen a közvetlen építető, elegendő, ha az építkezésre kölcsönül adott zálogleveleket átveszi, vagy mint Ausztriában tették az 1910 december 22-iki törvényben, az építkezéshez második helyen nyújt kölcsönöket, illetőleg azokért a kezességet elvállalja.

A házadómentesség helyes szabályozása is előmozdíthatja a probléma megoldását. Midőn a törvényhozás minden megszorítás és ellenszolgáltatás nélkül ad adómentességet, ez csak a telekspekulációt mozdtítja elő. így történt ez a Belvárosban, hol a 30 éves házadómentesség az üzérkedést oly mértékre fokozta, hogy egészen új házakat lebontottak, s úgy a telekárak, mint a lak- és boltbérek példátlan mértékben emelkedtek. Ha közegészségügyi és városrendezési szempontok az adómentesség engedélyezését javallják, ezt mindig a konkrét esetben kell eldönteni. Az 1911 december 28-iki osztrák törvény mintájára különbséget kell tenni a között, midőn a ház üres telken épül, vagy mikor előbb bontanak le valamely az építkezési szabályoknak különben megfelelő épületet – és az adómentesség az ily esetben rövidebb legyen. Az adómentesség szabályozásánál a kisebb lakások kedvezményezésére különös figyelem fordítandó, mert a lakásnyomor ezeknél a legégetőbb. Hosszú, 24-30 évre terjedő adómentesség adandó oly házakra, melyek kis lakásokat a hatóságok által megállapított összegért adnak bérbe. Ennél rövidebb, de 12-18 évre terjedő mentesség adandó oly házakra, melyek a házbér összegére irányuló minden további kötelezettség nélkül, de csakis kis lakásokat foglalnak magokban. Végül rövidebb, 6-12 évi adómentesség adandó bárminő beépítetlen telken történő építkezésre. A városi képviselőtestületeknek módjukban legyen

a lakásszükséglet mérvéhez képest építkezési időszakonként megállapítani, hogy mely városrészekre és utcákra adandó hosszabb idejű adómentesség. Ennek a jognak azonban előfeltetele, hogy a képviselőtestületek ne túlnyomóan háztulajdonosokból és telekspekulánsokból álljanak.

Az ú. n. *felülepítményi jog* (superficies, Erbbaurecht) melynél fogva valaki idegen telken a nélkül, hogy azt megvásárolná, bízodys járadék ellenében házat építhet, szintén kedvezően hathat közre az építkezés fellendítésére. Az 1912. évi április 26-iki osztrák törvény és a magyar polgári törvénykönyv javaslata¹ szintén létesítik ezt az intézményt, mely ugyan Angliában mint múlt századok terhes öröksége, igen szomorú eredményekhez vezetett, ellenben modern mezben, helyes szabályozás mellett becses szolgálatokat tehet, s ezért a Bodenreformerek programjának egyik főkövetelése. Ha ez intézmény megvalósul, kedvezményes adóelbánásban részesítendő.

Az értékelkedési és telekadó létesítése egészítik ki a fenti indítványokat. Minthogy a lakáspolitikai intézése ma már eminenter várési feladat, a házbéradónak a városok részére való átengedése nemcsak a városi pénzügyek rendezése szempontjából fontos, hanem a lakásügyi kérdések megoldása tekintetében is nélkülözhetlen rendszabály.

c) *A kereseti adó.* Erre nézve már részletes véleményt mondtunk.² A kereseti adó kivetése lehetőleg az állam kezében maradjon, s hozadéka csak a városoknak, s legfeljebb oly községeknek engedhető át, melyek biztosítékot nyújtanak aziránt, hogy az adókivetés nem fog a kereskedelem és az ipar elleni hadjárattá fajulni.

d) *Tőkekamat- és járadékadó.*³

e) *Nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adóján* Mindkét adónem, mint állami adó az 1909. évi szabályozás alapján életbe léptethető.

f) *A hadmentességi adó* jelenleg a hozadéki adók pótléka. A jövedelmi adóhoz való kapcsolatára vonatkozó indítványainkat már kifejtettük.⁵

¹ Törvényjavaslat. 581-590. §§.

² II. B. 7. fejt.

³ II B. 3. fejt.

³ II. B. 4. fejt.

⁴ II. B. 6. fejt.

7. Fogyasztási adók és egyedáruságok.

A demokratikus adópolitikának végcélja mindama fogyasztási adók teljes kiküszöbölése, melyek elsőrendű szükségleti cikkeket terhelnek. Minthogy azonban az állami pénzügyek jelenlegi állása és a hatalmi erőmegoszlás folytán ennek az elvnek rövid időn belüli megvalósulására nem számíthatunk, oda kell törekednünk, hogy a legigazságtalanabb adónemek fokozatosan kiküszöböltessenek és a fokozatosság elvei a fogyasztási adórendszerbe is behatolhassanak. Ide irányuló indítványaink adónemenként a következők:

a) *Szeszadó.* Minden oly törekvés, mely a jelenlegi magas adótételek fokozására irányul, elutasítandó, vagy csak a húsfogyasztási és sóadó eltörlése árán fogadható el. A progresszivitás elvének keresztülvitele szempontjából a finomabb és így a vagyonosabb elemek által fogyasztott pálinkafajok (likőr, konyak stb.) adó és vámtétele felemelendő. Ez a gyártás ellenőrzés alá való helyezésével akár pótilleték lefizetésével, akár zárjegyek felragasztásával érhető el. Szeszmonopolium esetén ez elv keresztülvitele minden nehézség nélkül megtörténhetik.

Az állami bevételek fokozására igen egyszerű mód a szeszadózás körében fennálló kiváltságok megszüntetése. A kontingens kedvezmény az államnak évente 12 millió K-ba kerül, s termelési jutalmak fejében 1911-ben 5,657.433 K-át fizetett ki.¹ Agrárius részről azzal indokolják meg ezeket a kedvezményeket, hogy az ország számos vidékén a burgonyának értékesítése másképpen mint szesz alakjában lehetetlen s nélküle a burgonyatermés nagy része veszendőbe menne. Ez érv hordereje azonban a statisztikai adatok világánál igen redukálódik. Magyarországon a fogyasztási adó alá eső ipari és mezőgazdasági szeszfőzők az 1910/11 termelési időszakban 2,820.398 mm. burgonyát dolgoztak fel, a mi az 50,470.990 mm. összes termésnek csak 5'5%-a.² Ugyanez az arány Németországban is.³ Nyilvánvaló, hogy a kontingentálási rendszer megszüntetése esetén is fognak a szeszgyárak burgonyát feldolgozni, s a mezőgazdasági technika mai fejlettsége mellett a burgonyahulladék is igen gazdaságosan értékesíthető. Németországban a kisebb adótétel rendszerét az ú. n. Liebesgabe-t az 1912 jun. 14-iki törvény megszüntette, Ausztriában is a képviselőház többsége annak eltörlését kívánja.⁴

¹ 1911. évi zárszámadás III. füzet 83 l.

² Az 1911 évi fogyasztási adóeredmények Hiv. kiadás 36 l. *Magyar Stat. Évkönyv* 1911. 98 l.

³ Gothein: *Agrarpolitiches Handbuch* 163 l.

⁴ 1890. *Der Beilagen zu den sten. Protokollen des Abgeordnetenhauses* XXI. Session 1913. *Bericht des Finanzausschusses über die Brannhüensteinernovelle* 8-101.

Az államkincstár bevételeinek fokozására további alkalmas eszköz a gyümölcspálinka megadóztatásánál alkalmazott átalányozási rendszer eltörlése, mely szakkörök becslése szerint ma már évi 25-30 millió K veszteséget okoz a kincstárnak. Az állam azáltal is jelentékeny károsodást szenved, hogy az Ausztriába bevitt gyümölcspálinka után a szeszadót Ausztriának teljes összegben kell megtérítenie. Azzal az érveléssel szemben, hogy egyedül így lehetséges a gyümölcstermelés gazdaságos értékesítése, hivatalos helyről megállapított, hogy pálinkafőzésre jelentékeny mennyiségű boszniai és szerb szilvát szoktak felhasználni.¹ A kisgazdák érdekeinek megóvása végett részökre mérsékeltebb adótétel biztosítandó, – de a kijátszások megakadályozása végett községi gyümölcspálinka főzdek létesítendő, vagy pedig ott a hol ez nem lehetséges, a pénzügyi hatóságok ú. n. vándor üstök alkalmazásával eszközöljék a főzést és a magánúton való főzés eltiltandó. Egyúttal ki kell mondani, hogy az a földbirtokos, a ki 3000-4000 K-t meghaladó jövedelem után fizet adót, az alacsonyabb adótétel kedvezményét igénybe nem veheti,

Az utóbbi években úgy Ausztriában mint nálunk többször felmerült a szeszmonopólium létesítésének terve, melyet a német birodalomban még Bismarck vasenergiája sem birt megvalósítani.² A termelési egyedáruságról a szeszfőzés mai decentralizált volta mellett belátható időn belül nem lehet szó, úgy hogy gyakorlatilag csupán a finomítás és forgalombahozatal monopolizálása jöhet számba. Ez pénzügyi szempontból nagy bevételemelkedéssel járna, azonban a szabad ipar és kereskedelem működési körét jelentékenyen megszorítaná, s azonkívül a hatalmi viszonyok jelenlegi állása mellett tartani kellene attól, hogy a földbirtok újabb kedvezményekhez jut. De ha a most alakulófélben levő szeszkartell állandósul úgy az eszme megvalósulása előtérbe lép, mert egy kartell uralma helyett mégis megfelelőbb az állami monopólium. Természetesen ebben az esetben is gondoskodni kell arról, hogy az átalakulás ne legyen egyértelmű az önálló kereskedői existenciák ezreinek megsemmisítésével.³

b) *Söradó.* Az adótétel, tekintettel arra, hogy a sörfogyasztás emelkedése a pálinkaivást csökkenti, okvetlenül leszállítandó. Gyár-ipari körökben általános a panasz, hogy a sörárak magassága meg-

¹ 1908. évi szeszadójavaslat Ind. 65 J. Országgyűlési Értesítő 1913. jun. 14-iki képviselőházi ülés.

a L. Dr. Osvald Schneider: *Bismarcks Finanz- und Wirtschaftspolitik* 257. és köv. 11.

³ Az idevonatkozó összes kérdésekre 1. Dr. Nádas László: *A szeszmonopólium* c. művét.

nehezíti az olcsóbb sörhöz szokott tanult külföldi munkások beszivárgását.¹

c) *Cukoradó.* Az adótétel leszállítása a fogyasztás emelése folytán a kincstári bevételt is emelné. A fokozatosság elvének úgy lehetne érvényt szerezni, ha a nyers cukor adótétele mérsékelteinek.² Ez esetben a finomított cukor fogyasztása teljesen a vagyonosabb osztásokra terelődne át, s ebben az esetben még az adótételek emelése is össze volna egyeztethető az arányos adóztatás elveivel.

d) *Boritaladó.* Teljesen jogosulatlan, hogy a legfinomabb és legsilányabb borfajok teljesen azonos adótétel alá essenek. Az adótarifa a bor minősége szerint emelkedő tételeket állítson fel, és pedig a könnyebb kezelés és ellenőrzés céljából az 1908 évi XLVIII. t.-c. alapján megállapított borvidékek szerint. Az osztrák Finanzplanban szereplő palackbor-adó szintén e célt akarja megközelíteni, de attól lehet tartani, hogy ez a szabályozás az adóteher egy részét a kereskedelemre hárítja át. Eltörlendő az az aránytalanság is, hogy zárt városokban az adótételek magasabbak, mint nyílt községekben és meg kell szüntetni a saját termésű borok fogyasztásánál fennálló kedvezményeket. Végül sürgősen megvalósítandó a pezsgőboradó, melyet az osztrák képviselőház pénzügyi bizottsága a kormány javasolta adótételek felemelésével immár elfogadott.

e) *Húsfogyasztása adó.* Nem csak azért igazságtalan adónem, mert nélkülözhetetlen szükségleti cikket terhel, hanem azért is mivel a városi lakosságot a vidékkel szemben aránytalanul sújtja. Eltörlesztését az utóbbi években tűrhetetlenné fajult húsdrágaság is parancsolóan követeli. A míg azonban fennáll, – a legkiáltóbb aránytalanságok orvoslandók. Mindenekelőtt azon húsfajok adótétele emelendő, melyeket vagyonosabb elemek fogyasztanak, – a silány minőségűeké pedig leszállítandó. Jól tudjuk, hogy ez elv keresztülvitele technikailag igen nehéz, de nem lehetetlen, különösen ott, ahol közvágóhídi kényszer áll fenn. Megszüntetendő továbbá az az indokolatlan kedvezmény, hogy a saját használatra szánt vágások adómentesek. A húsfogyasztási adó lehetőleg a községeknek engedendő át, – mert a fenti szempontoknak így inkább érvényt lehet szerezni, s az adókijátszások is könnyebben megakadályozhatók.

f) *Ásványolajadó.* A petróleum adó a szegény emberek adóterhe Budapesten pl. 1911-ben az 1 szobás lakásoknak csak 7.3%-ba, a 2 szo-

¹ A Magyar Gyáriparosok Orsz. Szövetsége által tartott kivándorlási ankét jegyzőkönyve 15 1.

a Kiss Jenő: *Fogyasztási adóink rendszere* Adó- és Illetékügyi Szemle 1911 nov. 1411.

bás lakásoknak csak 30.9%-ba volt gáz és villany bevezetve.¹ Eltörlése azért felette kívánatos volna. A német kormány az 1912. év folyamán a világítási célokra szolgáló ásványolajok előállítására, behozatala és forgalomba hozatalának monopolizálására irányuló javaslatot terjesztett a birodalmi gyűlés elé, az osztrák és magyar kormányok is foglalkoztak hasonló tervekkel.² Tekintettel arra, hogy a petroleumipar többé-kevésbé kartellírozva van, az egyedáruság gondolata nem ellenszenves, főleg ha a kormány a monopóliumból eredő jövedelmet a világításra szolgáló petróleum árának csökkentésére használja fel. Helytelen lenne azonban, ha a német javaslat mintájára a létesítendő egyedáruság valamely vállalatnak bérbe adatnék. Gondoskodni kell arról is, hogy az ásványolaj ipari célokra minél egyszerűbb feltételek mellett legyen igénybe vehető.

g) *Villany- és gázvilágítási adó.* Ennek jogosultságát azzal szokták védelmezni, hogy oly államokban a hol a petróleumadó áll fenn, igazságtalan dolog, hogy a vagyonosabb elemek fogyasztotta gáz és villany adózatlanul marad. Ez az érv helyes, – de belőle csak az következik, hogy a petróleumadót feltétlenül el kell törölni. A gáz és villany megadóztatása a városi lakosságra, az ipari és kereskedelmi vállalatokra nehezednék aránytalanul. Ali ez úgy a villany- és gázfogyasztás után közvetlenül kiszabott adóra, valamint a világítótestekre kirótt adótételekre, melyet az 1909 évi német Leuchtmittelsteuergesetz valósított meg. A villany és gázvilágítási adó csak mint fényűzési adó képzelhető el és pedig úgy, hogy azok a kik háztartásukban bizonyos mennyiségen felül fogyasztanak gázt és villanyt, jövedelmi adójuk után megfelelő pótlékot fizessenek.

h) *Gyufaadó.* Ez is a szegénységet terhelő adó, pedig sajnos alig van mód reá, hogy elkerüljük. Az 1909 jul. 15-iki német Zündwarensteuer mintájára az osztrák kormány is javaslattal lépett elé, s ezt a példát kénytelenek leszünk mi is követni. Az osztrák javaslat szerint az adótétel kénes gyufáknál 80 darabonként 2 f, más gyufáknál 60 darabonként 2 f lenne, azonkívül a gyújtóeszközök 2 K-ig terjedő adó alá esnének. Az indokolás a fogyasztás csökkenésével számolva az adó eredményét 12.7-15.9 millió K-ra teszi,³ hasonló alapon véghezvitt számításunk Magyarországra 8.5 millió K bevételt eredményezett. Mivel a gyújtótröszt már a termelést telje-

¹ Pikler J. Gyula: *Az 1911 évi budapesti lakásszámlálás eredményei* 28. 1.

² Dr. Nádás László: *A német petróhummonopolium javaslat.* Adó- és Illetékügyi Szemle 1913 jan. 33. 1.

³ *Neue Freie Presse* 1912. febr. 11. L. még Kiss Jenő: *Gyufaadó.* Adó- és Illetékügyi Szemle 1913 febr. 115. 1.

sen hatalmába kerítette, sokkal helyesebb volna, ha a kormány gyufaadó helyett gyufamonopóliumot létesítene.

i) *Sóegyedáruság.* A só ára szállítandó legalább arra a színvonalra mint a marhasóé, mert példátlan dolog, hogy valamely államban az emberi élvezetre szánt só drágább legyen mint az, mely állati táplálkozásra szolgál.

j) *Dohány egyedáruság.* A dohánygyártmányok árának megállapítása a törvényhozás jogkörébe utaltassék. A dohánygyártmány árjegyzék igen rövid és áttekinthető, s a törvényhozás elébe ennél sokkal bonyolultabb és részletesebb javaslatok (pl. vámtarifa) kerülnek. A dohányjövedék bruttó bevétele 241 %-al nagyobb mint a földadóé, 1911-ben 180,223.083 K. Nem lehet megengedni, hogy ily nagyjelentőségű bevételi forrás hozadékának fokozása egyszerű miniszteri rendelettel történhessék.

k) *Vámok* A vámok a fogyasztási adórendszer kiegészítő részei lévén, reájok az eddig elmondott elvek szintén érvényesülnek. Mint-hogy azonban ezek kifejtése vámpolitikai rendszerünk ismertetését és bírálatát tenné szükségessé, reformjuk szükségességét itt csupán a teljesség okából említjük fel.

8. Fényűzési adók.

A fényűzési adók jogosultsága nem vitás, gyakorlati alkalmazásuk azonban elég ritka, a mi két okra vezethető vissza. Némelyek szerint a fényűzési adók a magánviszonyokba való zaklató beavatkozást tesznek szükségessé. Ez azonban majdnem minden adóról, elmondható, másrészt az adótárgyak helyes megválasztásával az aggály megszüntethető. Mások arra utalnak, hogy a fényűzési adók hozadéka igen csekély. Ez sem felel meg teljesen a tényeknek, mert 1911-ben Angliában 2 millió £-ot, Franciaországban 22 millió frankot, (vadászati adóval együtt 33 milliót), Olaszországban 13 millió lirát jövedelmeztek, a mi még ezen budgettek méretei mellett is számbajövő eredmény és jelentékenyen fokozható. Annál kevésbé mondhat le Magyarország az ily adókról, mert minden bevételi összeg, mely a fogyasztási adók terhének csökkentésére fordítható örömmel üdvözlendő.

A megvalósítható fényűzési adók a következők: *A kocsi és lótartási adó*, mely Angliában és Franciaországban ma is érvényben van, nálunk az 1875: XXVI. t.-c. alapján öt évig állott fenn, s 1875-ben 637.000 K-t jövedelmezett. Franciaországban 19,602.900 frankot. Ha az üzleti és gazdasági célokra

használt kocsik és lovak adómentesek maradnak, ezen adónem jogosága kétségen kívül áll és kivetése is igen könnyen történhetik. Minthogy az utóbbi időben a fényűzési célokra *automobilok* egyre nagyobb mérvben használatnak, az adó Németország, Anglia (és legújabban Ausztria) példájára ezekre is kiterjesztendő, már csak azért is, mert a gépkocsik elterjedése óta az állam és a helyi hatóságok egyre nagyobb összegeket fordítanak a közutak átépítésére és karbantartására. Nem hisszük, hogy egy mérsékelt, a gépkocsik száma és löereje szerint emelkedő adótétel az automobilok elterjedésére káros befolyással lehetne. A *cselédtartási* adót, mely 1875-ben 101.000 koronát jövedelmezett, köteles lenne fizetni az a szolgálatadó gazda, a kinek kettőnél több cselédje vagy háztartási alkalmazottja van. Az adótétel a cselédek száma szerint emelkednék, a férficselédek után magasabb adótétel volna fizetendő. Ha a cselédtartást a nagyobb gyermeklétszám tenné szükségessé, ez az adótételre csökkentőleg hatna. A *nyilvános színi, mozgókép, cirkusz stb.* előadások jegyeire rótt adó (Lustbarkeitsteuer) szintén jogosult, ha az olcsóbb árú jegyek adózatlanul maradnak. Ép így megadóztatandók lennének a különböző *sport-* főleg a football *versenyek* belépőjegyei is, mert ezek a versenyek ma már többnyire üzleti és pedig igen jól jövedelmező vállalatok, melyek a testnevelés szempontjait csak igen távolról szolgálják. A lóverseny fogadási adó, illetőleg az államkincstár részesedése, melyet az 1913. XIII. t.-c. is felemelt, a most tárgyalás alatt álló osztrák javaslat tételeinek megfelelően fokozandó. Hogy a lóversenyek a produktív lótenyésztés célját igen kevésbé szolgálják, ezt bizonyítani is felesleges, attól pedig, hogy az adó emelése folytán a lóversenyek elmaradnának, komolyan félni nem lehet. A *tekeasztal* (billiard) *adó*, mely 160.000 K-át jövedelmezett, (Franciaországban 1911-ben 1,080.000 frankot) visszaállítandó, a *játékkártyákra rótt bélyegilleték* felemelendő. A Franciaországban érvényben levő *klub-adó* ellen (1911. évi hozadéka 1,289.513 frank) sem lehetne kifogást emelni, az adót fizetnék mindama társaskörök, melyeknek tagdíja pl. évi 60 K-nál magasabb, s a melyekben szerezsejátékok meg vannak engedve. Az adótétel a tagdíj nagysága szerint emelkednék.

A fenti adónemek egy része sokkal jobban megfelelhet céljának, ha nem állami, hanem községi adó gyanánt áll fenn, mint azt a *kutya-adó* példája is mutatja.

¹ *Statistique Générale de France Annuaire Statistique* 1911. 300 1.

² *1911. évi zárszámadás* III. füzet 78. 1.

Külön figyelmet érdemel a *vadászati és fegyveradó, mely* az 1911. évben 1,649.032 K bevételt eredményezett.² Franciaországban az adó (permis de chasse) eredménye 1911-ben 10,629.000 frank, Olaszországban 1911-ben (tasse sui permessi di caceia e porto d'armi) 7,760.101 líra volt.¹ Az adótételek rendkívül alacsonyak, a fegyveradóé 2 és 4 K, a vadászati adóé 24 K. Mindhárom tétel jelentékenyen emelhető. Indítványunk az, hogy a vadászati adónak a kezdő tétele legyen 24 K, s az adótétel fokozatosan emelkedjék a vadászterület nagysága és az adóköteles által fizetett jövedelmi adó összege szerint. Úgy hisszük, hogy ezen az alapon az adó hozadékát minden nehézség nélkül fel lehetne emelni 3-4 millió K évi összegre.

A fényüzési adóknak a jövedelmi és vagyoni adóztatással való kapcsolatára igen tanulságos az a mód, melyet az 1913. május 27-én Dumont francia pénzügyminiszter által a kamarához beterjesztett jövedelmi adójavaslat (impôt national sur le revenu) kijelöl. E szerint a megállapított adóalap 5%-al felemelendő minden cseléd (az első adómentes) férfiszolga, portás, fogat, automobil, stb. után. A fényüzésnek ily módon való megadóztatása sokkal helyesebb és könnyebben keresztül vihető, mint önálló fényüzési adók útján.

A *lakásadó* csak akkor sorozható a fényüzési adók közzé, ha csupán a magasabb lakbérű és nagyobb (legalább 5 szobás) lakások és házak után lenne fizetendő a jövedelmi adóhoz igazodó fokozatos adótételekké].

9. Illetékek és forgalmi adók.

A tételes magyar pénzügyi jog illeték elnevezés alatt a legkülönbözőbb szolgáltatásokat foglalja össze, melyek részben közhatósági cselekvények teljesítéséért szedett díjak, részben a forgalmi élet jogügyleteire kirótt adók. Anélkül, hogy itt e kérdés elméleti tisztázását megkísérelnek, az illeték fogalmat csupán tételes értelemben kívánjuk használni.

Az illetékügy reformjához az első és elengedhetetlen lépés az illetéki díjjegyzékben most uralkodó káosz megszüntetése s egy *új, világos és áttekinthető díjjegyzék szerkesztése*. A helyzet ma az, hogy még a legkitűnőbb szakférfiú sem állíthatja magáról teljes biztonsággal, hogy az illetékügy összes fontosabb kérdéseiben határozott véleményt tud mondani, s miként az angol magánjogban, nem a törvény szava, hanem néhány elterjedt kézikönyv vagy gyűjtemény

¹ *Statistique Générale de France. Annuaire Statistique* 1911. 800 1. *Anuario Statistico Italiano* 1912. II. 293. 1.

tekintélye a döntő. Erre a szabályozásra azért is sürgős szükség van, mivel az új polgári perrendtartás nemsokára életbelép, a polgári törvénykönyv javaslata pedig most van tárgyalás alatt, ami a bírósági jogcselek vények és a magánjogi ügyletek elnevezését, jelentőségét és minőségét lényegesen megváltoztatja.

Nagyon messze vezetne, ha akár a legfontosabb illetékekre is, részletesen akarnók indítványainkat megtenni. Itt csupán arra szorítkozunk, hogy a reform általános irányait kijelöljük. Törekedni kell arra, hogy a progresszivitás elvének nagyobb mértékben szereztessék érvény, mint eddig történt. Az I. II. és III. skála a fokozatosságot igen tökéletlenül valósítják meg, mivel tételeik alacsonyabb összegeknél igen magasak, az emelkedések ugrásszerűek, viszont magasabb értékösszegeknél az emelkedés lassú, s hamar megszűnik. Az állandó illetékek rendszerével lehetőleg szakítani kell s a jogügyletekre kirótt illetékek minden esetben fokozatossá teendők. Szigorúan meg kell vizsgálni azt, hogy a jogügyletekre kirótt illetékek mennyiben háríthatók át, s meg kell szüntetni, vagy legalább is korlátozni kell azokat az illetékeket, melyek a gazdaságilag gyöngébb félre való átháríthatásuk folytán lényegileg fogyasztási adókká válnak, s a nagy tömegek életfenntartását drágítják meg. Egyáltalában óvakodni kell attól, hogy a forgalmi adóknak tekinthető illetékek köre túlságosan kiszélesítessék. A fokozatosság elvének nemcsak a jogügyletekre kirótt, hanem oly illetékeknél is érvényt kell szerezni, melyek hatósági cselekvények teljesítéséért járnak, amennyiben számokban kifejezhető vagyoni érdekről van szó. Különösen fontos a törvénykezési illetékek reformja, melyeknél a progresszió igen rövid lélekzetű. Egyúttal német példára az új perrendtartás életbeléptetése alkalmából meg kell valósítani a perbeli átalányilletékek rendszerét, mely az ügyvédi körök állandó kívánsága, s azért is előnyös, mert a fokozatosság érvényesítésére sokkal alkalmasabb, mint a jelenlegi rendszer.

Sokkal nehezebb annak az elvnek alkalmazása, hogy az illetékek kirovásánál az illetékköteles fél vagyoni és jövedelmi viszonyai, melyek az általa fizetett vagyoni és jövedelmi adóban nyerne a kifejezést, tekintetbe vétessenek. De a nehézségek itt sem leküzdhetetlenek. Csupán néhány példát akarunk említeni. A hatósági bizonyítványok kiállításának díja legyen magasabb, ha a bizonyítványt kérő fél vagyonosabb. Nem méltányos dolog, hogy útlevélkiállításáért a legszegényebb ember – bélyegmentesség esetétől eltekintve – ugyanoly összeget fizessen, mint a legvagyonosabb. A mértékhitelítési, iparfelügyeleti, gőzkazánvizsgálati, iparhatósági, gazdaságren-

dészeti, állategészségügyi stb. illetékek összege is emelkedhetnék az illetékköteles fél jövedelmi és vagyoni adójával egyenes arányban. Az állami címer és az udvari szállítói cím használata szintén elképzelhető ily szabályozás mellett. Legkönnyebben lehetséges ennek az elvnek a tandíjak, iskolapénzek körében érvényt szerezni, úgy hogy a tandíjmentesség a szülő által fizetett jövedelmi adó mértékéhez igazodjék. Pl. ha a szülő 4000 K-nál kisebb jövedelem után fizet adót, úgy az iskolaköteles gyermekek tandíjmentesek legyenek, s ezen felül a tandíj fokozatosan emelkedjék és pedig közép- és felsőiskoláknál magasabb kulcs szerint, mint a népiskoláknál. Az ingyenes népoktatás nem értelmezhető úgy, hogy a vagyonos szülők gyermekei is ingyen tanuljanak. Ez a megoldás feleslegessé tenné a mostani népiskolai kisedővói stb. pótagásokat, melyek a fokozatosság elvének teljesen figyelmen kívül hagyásával a legkisebb adófizetőkre is reánehazednek.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy mindezen indítványok alkalmazása csak a mérséklet határain belül történhetik, s eszünk ágában sincs arra gondolni, hogy e címen elviselhetlen magasságú szolgáltatások rovassanak az adózó közönségre.

* *

*

A vasúti személy- és teherforgalomra rótt *szállítási adót* a tételes államszámviteli jog az egyenes adók közzé sorolja, holott az lényegileg forgalmi – sőt az áruszállítást tekintve – fogyasztási adó. Ennek további felemelése a legnagyobb mértékben helytelen volna. A *személy- és áruszállítási vételdíjak* szintén ebbe a kategóriába tartoznak. Már legutóbbi felemelések is ellenkezett a közgazdaság és áruforgalom érdekeivel – s a gazdasági válság folytán hatástalan maradt – minden további felemelés ellen pedig a leghatározottabban tiltakoznunk kell. A személy- és áruszállításból az államvasutak ma már közel félmilliárd korona bevételt húznak, s a személy- és árutarifa szabályozása a minisztérium jogkörébe tartozik. Jól tudjuk, hogy minden kivételes díjszabás és tarifamérséklés nem utalható a parlament hatáskörébe, de azt joggal meg lehet követelni, hogy úgy a személy tarifa, mint az árudíjszabás alapelvei (barème) a törvényhozás által intéztessenek el.

10. Helyhatósági adórendszer.

Már több ízben utaltunk arra, hogy a helyhatósági adózás reformja még sürgősebb feladat, mint állami adórendszerünk átalakítása. E sorok írása közben jelent meg a magyar községi háztartási statisztikának a nagy és kis községekre vonatkozó első kötete, mely ebben az irányban megszívlelésre méltó adatokat tár elénk. A szorosabb értelemben vett Magyarországon az összes kis- és nagy községek közül 1881-ben még 1658 község (13.2%), 1908-ban már csupán 610 (49%) nem szedett pótdadót. 30%-an aluli pótdadót szedett 1881-ben a községek 71.8%-a, 1908-ban már csak 25.1%-a. Ellenben az 50%-nál magasabb pótdadót szedett 1881-ben a községek 2.8%-a, 1908-ban már 48.9%-a. 100%-nál magasabb volt a pótdadó 1881-ben 15 községben (0.1%) 1908-ban 1-386 községben (11.2%).¹ Hogy a rendezett tanácsú és törvényhatósági városok még kedvezőtlenebb helyzetben vannak, köztudomású dolog.

Az utolsó két évtizedben a községek gazdasági kultur- és szociálpolitikai jelentősége előtérbe lépett és feladatkörük rendkívül kibővült. A municipal-szocializmus Magyarországon is megkezdte hódító körútját és főleg a nagyobb városok körében egyre erősebb a törekvés, hogy a közhasznú vállalatokat saját kezelésökbe vegyék át. Mindez rendkívül megduzzasztotta a községi háztartások kereteit, ami abból is kitűnik, hogy csupán a kis- és nagyközségek adóssága 1881-1908 között 15,179.931 K-ról 126,938.442 K-ra, tehát 736.2%-al növekedett,² s e tekintetben a rendezett tanácsú és törvényhatósági városok sem maradnak hátra. Egyre jobban reá vannak tehát a községek utalva, hogy polgáraik adózóerejét igénybe vegyék s egyre sürgetőbbé válik a mai rendszer gyökeres reformja.

De nemcsak a községi, hanem a *törvényhatósági és egyházi* adózás rendje is kiáltoz a reform után.

A helyhatósági adózás reformjánál a következő bevételi források jöhetnek tekintetbe:

a) *Állami egyenes adók után kirótt pótdadók.* Úgy az osztrák, mintáz 1909. évi törvényekben szabályozott magyar adórendszernek lényeges hibája, hogy helyhatósági pótdadó kivetésének az általános jövedelmi adó után helye nincs. Pedig éppen megfordított rendszerre volna szükség. A hozadéki adók alapul vétele azt jelenti,

¹ Magyarország községeinek háztartása az 1908. érvben 181* 1.

² Magyarország községeinek háztartása az 1908. érvben. 136*. 1.

hogy mindazon aránytalanságok és tökéletlenségek, melyek eme adókat jellemzik, átszivárognak, a helyhatósági adókba is. Ha a mai rendszer megmarad, legalább arról kell gondoskodni, hogy a pótagóknál a fokozatosság elvei érvényesüljenek, s így a hozadéki adók hibái némileg orvosoltassanak. Budapest székesfőváros már tett ebben az irányban egy elismerésreméltó lépést. A törvényhatósági bizottság 1908-ban a községi pótagó kulcsát 25%-ról 33%-ra emelte fel, s egyúttal kimondta, hogy az emelés csak azokra vonatkozik, akiknek előző évi pótagója 100 koronát meghalad. Az akkori belügyminiszter gr. Andrássy Gyula nem hagyta helyben a határozatot, s így a kezdeményezés abban maradt. A fokozatos adókulcs alkalmazandó a nem szorosan vett községi pótagóknál, pl. beszállásolási, iskolai stb. a vármegyei, valamint az állami betegápolási pótagónál is.

b) *A hozadéki adók átengedése.* Ennek kettős célja lenne. Egyrészt a községi háztartás részére jelentős segítséget nyújtana, más oldalról pedig a meglevő hozadéki adók aránytalanságain a helyi viszonyokhoz való alkalmazkodás útján könnyebben lehetne segíteni. Fentebb említettük, hogy a földadó és házadó átengedése arra is módot nyújtana a községeknek, hogy a lakáshiány enyhítésére és a földkérdés megoldására a kezdeményező lépéseket megtehessék. Ennek elengedhetlen előfeltétele, hogy a törvényhozás a községeket feljogosítsa az átengedett hozadéki adók progresszív irányú átalakítására,

A hozadéki adók átengedése] ellen felhozható, hogy az állam jelenlegi pénzügyi helyzete mellett nem lehet arra gondolni, hogy ily nagy bevételt nyújtó jövedelmi forrásokról lemondjon. Nézetünk szerint egyelőre csupán a föld- és házadó átengedéséről lehet szó, s később még legfeljebb a III. oszt. kereseti adó sorozható közzéjük, ellenben a IV. oszt. kereseti adó, a tőkeamat- és járadékadó, a társulati adó – amennyiben fennmaradnak – belső természetüknél fogva csupán állami adók lehetnek. Közelebbről megvizsgálva a problémát, a pénzügyi nehézség nem elháríthatatlan. Az állam már most is jelentékeny összeggel járul hozzá a községek kiadásaihoz. 1911-ben csak a kis- és nagyközségeknél ez 36,140.051 K-t tett ki. (Jegyzői és orvosi fizetések kiegészítése, iskolasegély, állami iskolák fenntartása.) Ép ily jelentékeny az állam hozzájárulása a rendezett tanácsú és törvényhatósági jogú városok kiadásaihoz is. A fogyasztási adók jövedelmeiből is közel 8 millió K-t enged át az állam községi célokra. Ezek a hozzájárulások összesítendőek s a községek a bevételi összeget, mely ezt meghaladja, az államkincstárnak beszállítani tartoznak. Azonkívül az állam egyes közigazgatási funkciók teljesítésének költségeit az átengedett adóbevétel mérvén belül

a községekre róhatja. A katonabeszállásolási stb. költségek is külön pótdadó kivetése nélkül ezekből az adókból fedezendőek.

c) *Önálló községi egyenes adók.* Önálló községi vagyoni és jövedelmi adó létesítésének akkor sincs elvi vagy gyakorlati akadálya, ha ugyanezek az adónemek mint állami adók is léteznek. Lehetséges továbbá részleges vagyoni adót megvalósítani, pl. a földbirtokok és házak forgalmi értéke után. Legnagyobb jövője van a községi *értékemelkedési és telekadónak*, melyekre vonatkozó észrevételeinket már fentebb megtettük.

d) *Fogyasztási adók.* A községi fogyasztási adókat – legyenek azok önállóak, avagy az állami fogyasztási adók után szedett pótlékok, – nem helyeselhetjük. Egyedül a húsfogyasztási- és boritaladó további fennállása mellett lehet arról szó, hogy azok községi kezelésbe jussanak, mert a helyi viszonyokhoz alkalmazkodó szabályozás mellett a fokozatos adóztatás érvényesítése könnyebben lehetséges.

e) *Fényűzési adók.* Ezek a községi háztartás körébe igen célszerűen illeszthetők be. Mily adótárgyak alkalmasak e célra, már fentebb kifejtettük.

f) *Útdadó és közmunka.* Ezek mint önálló adónemek lehetőleg elejtendőek és a közúti szolgálat költségeinek fedezéséről egyéb adónemek körében kell gondoskodni. Amennyiben megmaradnak, a fokozatos adóztatás követelményei itt is érvényesítendőek. Feltétlenül elejtendő az útdóminimium és a közmunkatartozásnak természetben való leszolgáltatása.

g) *Kövezetvámok.* Ezek lényegeken fogyasztási adók s különösen a nagyobb városok lakosságát terhelik aránytalanul, pl. Budapesten 1910-ben 5,592.027 K-t jövedelmeztek.¹ Eltörlésük felette kívánatos.

h) *Illetékek és forgalmi adók.* Alkalmazásuk lehetősége épolytág mint az állami háztartás körében, s azok a szempontok, melyeket ott kifejtettünk, a helyhatósági adóztatásra is állanak. Sőt annak a követelménynek, hogy az illetékek összege az illetékköteles fél által fizetett jövedelmi adó összegéhez alkalmazkodjék a különböző községi járulékoknál (csatornatisztítási, utcaseprési, szemétkihordási, tűzoltási stb. járulék, a városszabályozási költségekhez való hozzájárulás) még könnyebben lehet érvényt szerezni.

Mindezek az indítványok megfelelően alkalmazandók a vármegyei háztartásra, további a közigazgatás reformjára vonatkozó törvény által létesítendő járási autonómia pénzügyeire is. Elkerül-

¹ Budapest székesfőváros zárszámadása 1911. II. kt. 279. 1.

hetién lesz továbbá a jövőben, hogy közös feladatok megoldása (út-építés, közúti vasút, világítás, kórház stb.) céljából községi szövetségek (Zweckverband) létesüljenek, amikor is ezek részére szintén adóztatási jogot kell biztosítani.

11. Pénzügyi szervezet.

A rendelkezésünkre álló hely szűk méretei nem engedik meg hogy idevonatkozó nézeteinket részletesen kifejthessük, s csupán arra szorítkozunk, hogy a teljesség kedvéért általános körvonalakban kijelöljük a reform irányait. Hogy a megoldásra váró kérdések tömege minő, azt mutatja az a hatalmas kötet, melyet Redlich József, a bécsi egyetem hírneves tanára a közigazgatási reform előmozdítására alakított bizottság részére az osztrák pénzügyi igazgatás reformjáról kidolgozott¹, s mely valósággal kincsesbányája és szinte tökéletes összefoglalása az itt felmerülő összes kérdéseknek. De azért sem tartjuk lehetségesnek e kérdés részletes tárgyalását mivel a kormány már bejelentette a közigazgatás reformjára irányuló javaslatát, s a parlamenti viszonyokat ismerve, valószínű, hogy az rövid időn belül törvényerőre fog emelkedni. A reform az önkormányzati tisztviselők szabad választását akarja megszüntetni s így a közigazgatást teljesen átalakítván, a pénzügyi igazgatás jelenlegi szervezetét is okvetlenül megváltoztatja. Minden reformindítvány addig, – míg a javaslat alapelvei nem ismeretesek – kárbaveszett fáradság volna. Mivel azonban nézetünk szerint ez a változás csupán a központi hatalom erősítését célozza, s közigazgatási rendszerünk ezernyi baján és visszáságán igen kevésbé fog segíteni, – pénzügyi szervezetünk reformja ép oly sürgős marad az államosítás után, mint jelenleg, sőt az a kívánságunk, hogy az önkormányzati elemek az adókivetésben és pénzügyigazgatásban az eddiginél nagyobb mértékben érvényesüljenek, még aktuálisabbá válik.

Azon kérdések körül, melyekre a reformnak ki kell terjedni, példaképen csupán a következőket említjük fel:

A pénzügyi igazgatás és a helyi hatóságok viszonya. Az adókivetési és behajtási eljárás egyszerűsítése. Az adózó közönség közreműködése. A határidők és jogorvoslatok egységesítése. A középfokú pénzügyi hatóságok önálló intézkedési jogkörének kiszélesítése. A

¹ Prof. Dr. Josef Redlich: *Bericht über die Entwicklung und den gegenwärtigen Stand der oesterreichischen Finanzverwaltung, sowie Vorschläge zur Reform dieser Verwaltung*, Wien 1913.

számvevőségi szolgálat egyszerűsítése. Az összes pénzügyi szolgálati szabályok átdolgozása. Az adóbefizetéseknek a postatakarék-pénztárba való központosítása. A szóbeli eljárásnak és elintézési módoknak szélesebb körű alkalmazása. A modern irodai berendezéseknek és technikai vívmányoknak alkalmazása. A hatóságokkal való közvetlen érintkezés megkönnyítése. A minősítési törvény reformja. Új adótörvények létesítése esetén megfelelő személyzetszaporítás stb.

Mindeme változásokkal egyidejűleg megvalósítandó a *jogorvoslati rendszer* és a *jövedéki büntető eljárás* reformja is, melyekre vonatkozó nézeteinket már fentebb kifejtettük.¹

Bár a pénzügyi szervezet reformja indítványaink sorrendjében az utolsó, mégis nézetünk az, hogy a legtökéletesebb adótörvények is visszaszárítás hatásokat váltanak ki, ha a pénzügyi szervezet alkalmas átalakulása nem jár velők együtt. Az 1909: VII-X. t.-c.-ek végrehajtása nemcsak azért vált lehetetlenné, mert a gazdasági válság kiélesedett, s a törvények rendelkezései revízióra szorultak, hanem azért is, mert pénzügyigazgatásunk mai szervezetében nem tudott volna a reá nehezedő óriási munkatöbblettel megbirkózni.

¹ II. A. 5. és 7. fej.

FÜGGELÉK.
AZ ADÓSTATISZTIKA REFORMJA.

Az egyenes adók statisztikájáról közrebocsátott tíz kötet az érdekeit közönség és a szakkörök osztatlan elismerésével találkozott. Es pedig méltán, mert e kötetek nemcsak a magyar államháztartás utolsó húsz évének történetéről adnak világos és tiszta képet, hanem számos kérdésben egyúttal döntő jelentőségűek voltak az adóreform irányainak kijelölésénél is.

Mély sajnálattal állapítjuk meg, hogy ez a nagyszabású munkát az 1908 évi eredményeket feltüntető tizedik kötettel lezáródott és azóta az egyenes [adók kivetésére és előírására vonatkozó kimutatások közzé nem tétettek. E hiány annál inkább érezhetővé vált, mert éppen az adótörvények életbeléptetése előtt volt fokozott szükség az adóstatisztika útmutatásaira és tanulságaira.

Az adótörvények életbeléptetésének hosszabb időre történt elhalasztása, még jobban előtérbe állítja az adóstatisztika folytatásának szükségességét. A gazdasági érdekképviseltek körében beható munka folyik az adótörvények revíziójának előkészítése tárgyában és ebben a munkában az adóstatisztika által nyújtott támogatást nem nélkülözhetik.

Kíváncsú tehát, hogy az egyenes adók statisztikájának további kötetei a lehető legsürgősebben közzé tétessenek, s amennyiben a munkálat költségeire, – tekintettel a sürgős feldolgozás okozta nagyobb kiadásokra, – költségvetési fedezet nem léteznék, e célból a törvényhozás hozzájárulása lenne minélelőbb kieszközölendő.

Bármennyire is elismerjük az eddig közzétett anyag értékes voltát, meg kell állapítanunk, hogy az adóstatisztika számos szempontból kiegészítésre szorul. A hiányok pótlására alant bátrak vagyunk a következő részletes javaslatokat előterjeszteni.

Az adótörvények életbeléptetésének hosszabb időre történt elhalasztása lehetővé teszi, hogy az eddigi törvények által kijelölt határokon túlmenve, adórendszerünk teljes és gyökeres reformja iránt tegyünk kísérletet. Az idevonatkozó adatok gyűjtése és feldolgozása tárgyában szintén részletes indítványokkal bátorkodunk szolgálni.

Javaslataink a következők:

A) Egyenes adók.

I.

Földadó.

Az eddig közölt eredményeken kívül a következő adatok közlése szükséges:

1. Az 1909. év óta folyó kataszteri kiigazításnak összes eredményei teljes részletességgel közzéteendők. Különös tekintet fordítandó a következő szempontokra:

a) A kataszteri tiszta jövedelem kiigazítása (leszállítás vagy felemelés) az egyes birtokkategóriáknál (törpe, kis, közép, nagybirtok) mily arányban történt?

b) Ugyanez kimutatandó a művelési ágak változása tekintetében is.

2. A kiigazított kataszter alapján pontos felvétel készítendő, amely megállapítja, hogy a haszonbéri összegek mennyivel haladják felül a kataszteri tiszta jövedelmet és a földadó országos és vármegyei átlagokban hány %-át teszi ki a haszonbér összegének. Erre nézve az egyenes adóstatisztika I. és V. kötetei igen kimerítő felvételeket tartalmaznak, melyek az áltálnak javasoltnak is mintául szolgálhatnak azzal a kiegészítéssel, hogy a végleges eredmények összeállítása ne csupán a bérösszeg, hanem a birtok nagysága szerint is és pedig 0-5 holdig, valamint 5-10 holdig holdanként külön-külön, 10-100 holdig 10 holdanként, 100-1000 holdig 100 holdanként és 1000 holdon felül 1000 holdanként elkülönítve történjék.

3. Az elemi csapások folytán nyújtott adóelengedésekre nézve részleges statisztika teendő közzé és ebben abszolút és százalékos számokban kimutatandó, hogy az adóelengedésben a különböző birtokkategóriák (törpe, kis, közép és nagybirtok) miképen részesülnek.

4. Kimutatás készítendő arról, hogy az adómentes földek mily birtokkategóriába (törpe, kis, közép és nagybirtok) tartoznak.

II.

Házadó.

A házadó statisztika az eddigi kiadványokban is a leggondosabban dolgoztatott fel, s ezért módosító indítványaink igen szűk körre szorulnak.

1. Az eddigi házbéradó statisztika csupán az előírt adó összegét és a lakrészek számát tüntette ki, minden további részletezés nélkül, s a Budapestre vonatkozó adatok teljesen hiányoztak. Mint-hogy az idevonatkozó adatok ismerete nemcsak az adóreform, hanem a lakásügyi politika szempontjából is rendkívül fontos, s a házadó kataszter elkészítése óta a kormánynak rendelkezésére állanak, indítványozzuk, hogy a bérbe adott házakra és lakásokra vonatkozó adatok a legkülönbözőbb szempontok szerint (bérösszeg nagysága szerinti %-os megoszlás, átlagos bérösszegek a különböző községekben, a kisebb lakások adóterhe, stb.) a legnagyobb részletességgel dolgoztassanak fel.

2. Az adóstatisztika III-X. kötetei a házbéradó és a házostály adóterhét csupán a házostályadó második és harmadik fokozatába eső községekre nézve hasonlították össze. Kíváncsú lenne, ha ez az összehasonlítás, úgy mint az a II. kötet 3-97 lapjain történt, – az első fokozatra nézve is keresztülvitessék.

3. Kérjük az adatok közzétételét abból a szempontból, hogy az 1909. VI. t-a mily hatásokat idézett elő:

a) és pedig első sorban az 1909. VI. t.-c. 10. §-ában foglalt azan intézkedés, mely az 15.000 lakoson felüli városokban önálló házbéradó-körzetek szervezését írta elő.

b) Hány ipartelep szabadult az általános házbéradó hatálya alól az 1909. VI. t.-c. 19. §-ban foglalt intézkedés alapján?

4. Az adómentes házakra vonatkozó adatok ép oly teljességgel és részletességgel dolgozandók fel, mint az adóköteleseké.

5. Az egész statisztikában különös gond fordítandó arra, hogy a városi és falusi lakosság házadóterhe kellőképen összehasonlíttassék.

III.

Kereseti adó.

a) *I. oszt. kereseti adó.*

Az eddig közzétett adatokon kívül a következő szempontok figyelembevételét kérjük:

1. úgy az a) mint a b), c), d) alosztályokban pontosan elkülönítendő, hogy a munkások, segédmunkások, cselédek, tisztviselők és egyéb alkalmazottak, a mezőgazdaság, a kis és gyáripár, vagy kereskedelmi üzlet körében vannak-e alkalmazva?

2. A törvényhatósági és rendezett tanácsú városokra, valamint a főbb ipartelepekre vonatkozó adatok elkülönítve állítandók össze.

3. Kimutatandó, hány adóköteles fizet közvetlenül adót és hányért szavatol a munkaadó.

4. Az *e)* és *f)* alosztályoknál a rendezett és törvényhatósága városokra, valamint az ipartelepekre vonatkozó adatok szintén külön választandók.

b) II. oszt. kereseti adó.

1. Kimutatás készítendő arról, hogy hány adóköteles személy van földbirtok, hány házbirtok és végül hány tőkeamatadó alapján II. oszt. kereseti adóval megróva. Ez az elkülönítés úgy abszolút, mint %-os számokban az összes adófokozatokon keresztülviendő.

2. Megállapítandó, hogy a rendezett tanácsú és törvényhatósági városokban, valamint a fontosabb ipartelepeken mennyi II. oszt. kereseti adó van előírva.

3. A II. oszt. kereseti adónak jelenleg négy fokozata van, 10-40 K, 40-100 K, 100-200 K és 200 K-n felül s az adóstatisztika adatai az adóköteleseket, valamint az általuk fizetett adóösszeget minden egyes fokozaton belül részletezés nélkül tüntetik fel. Kíváncsú volna, ha a statisztika 10 és 100 korona között 10 koronánként, 100 és 500 korona között 50 koronánként, 500 és 2000 korona között 100 koronánként és 2000-50.000-ig 1000 koronánként és azután 10.000 koronánként tüntetné ki az adókötelesek számát és az általuk fizetett adóösszegeket.

e) III. ősz. kereseti adó.

Az 1902/04. évi ciklus óta történt kivetési eredmények a következő pótlásokkal teendők közzé:

1. az adókivetési eredmények és átlagszámok nemcsak vármegyék, hanem adóhivatali járások szerint is összesítendőek.

2. A kivetési eredmények törvényhatósági és rendezett tanácsú városok szerint külön összesítendőek.

3. Külön választandó az értelmi foglalkozásokra vonatkozó statisztika.

4. Külön választandó a föld- és haszonbérlekre vonatkozó, statisztika.

d) IV. oszt. kereseti adó.

Ebben a tekintetben teljesen megfelelő az adatok feldolgozásának az a módja, mely az egyenes adóstatisztika III. kötetének 201. és következő lapjain foglaltatik. Részleges módosításul csupán a következőket javasoljuk:

1. Az eredmények törvényhatósági és rendezett tanácsú városok szerint összesítendők.

2. Az egyes kategóriákban a mezőgazdasági ipari és kereskedelmi tisztviselők jobban szétválasztandók.

3. Az összes eredményekről százalékos kimutatások is készítenők.

IV.

Bányaadó.

Ez adónem tekintetében teljesen megfelelőnek tartjuk azt a módszert, melynek alapján az adóstatisztika III. kötetében az adatok feldolgoztattak.

V.

Tőkekamat- és járadékadó.

Ezen adónem statisztikájának gyökeres reformját kívánjuk a következő irányokban:

1. Részletes kimutatás készítendő arról, hogy a különböző kamatjövödelmek (adóslevelekre és váltókra adott kölcsönök, hitbizományi alapok, életjáradékok, bányahaszonbérek, külföldi értékpapírok) szerint mennyi az államkincstár bevétele. Az osztályozás az 1909. évi VII. t.-c. 1. §. 1-9. pontjai alapján történjék.

2. A törvényhatósági és rendezett tanácsú városok eredményei külön összesítendők.

3. A pénzügyi betétek kamatai után fizetett adó nemcsak vármegyénként, hanem törvényhatósági és rendezett tanácsú városok szerint is összesítendők. Amennyiben a pénzügyi intézetek belső viszonyaiba való beavatkozás nélkül ez lehetséges volna, – támpontok szerzendők be az iránt, hogy miképpen oszlanak meg a takarékpénztári betétek a különböző társadalmi osztályok és foglalkozási ágak szerint.

VI.

Nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója.

Módszer tekintetében elfogadjuk az egyenes adóstatisztika III. és X. kötetében foglalt összeállításokat a következő kiegészítésekkel:

1. Az eredmények törvényhatósági és rendezett tanácsú városok szerint külön összesítendők.

2. Az üzletágak szerinti szétválasztás fokozott mértékben történjék.

3. Külön kimutatandó és összesítendő a levont és le nem vonható tételek Összege az 1909. VIII. t.-c. 17-18. §§-aiban foglalt felsorolás szerint.

VII.

Általános jövedelmi pótdadó.

Az eddigi módszer megtartandó a következő kiegészítésekkel:

1. Eddig a föld és ház jövedelmi adója és az adóssági kamatok 10%-ának levonása együttesen mutattatott ki. A szétválasztás abban az irányban viendő keresztül, hogy világosan kitűnjék, mennyi kamat vonatott le a házadónál és mennyi a földadónál.

2. Kimutatás készítendő arról, hány földbirtokos nem fizet általános jövedelmi pótdadót amiatt, mert a levont kamatok Összege magasabb, mint a földbirtok után előírt általános jövedelmi pótdadó.

VIII.

Hadmentességi díj.

A VI. és VII. kötetben közölt összeállítás módszere megtartható a következő kiegészítéssel:

1. Az eredmények törvényhatósági és rendezett tanácsú városok szerint is összesítendőek.

2. Az egyes alosztályokban a foglalkozási csoportok részletebben szétválasztandók.

IX.

Adóbefizetési statisztika.

A VI. és X. kötetben foglalt kimutatások alapul veendőek a következő módosításokkal:

1. Kimutatandó, hogy az egyes adónemeknél és az adófizetők különböző csoportjainál (föld, és házbirtok, iparos munkás stb.) mily arányban mutatkozik az adótartozások behajthatatlansága, mily gyakori a végrehajtás és mennyi a végrehajtási és árverési költség. Jól tudjuk, hogy az együttesen könyvelt adók befizetési eredményei arányszámítás szerint osztatnak fel a különböző adónemek között, de mivel aza dózók túlnyomó része nem fizeti az összes adónemeket, hanem rendszerint csak egy, legfeljebb kétféle adót és a hozzáfűződő pótlékot, nem okoz túlságos nehézséget megállapítani, vajjon az adóbehajtási költségek, vagy a behajthatatlanság mérve a földadót, a házadót, az I., II., III. oszt kereseti adót fizetőknél nagyobb-e?

2. Minthogy a hadmentességi adóra vonatkozólag külön befizetési statisztika készül, a fenti szempontok itt is érvényesítendőek.

X.

A pénzügyi szervezet.

Minthogy erre nézve az adóstatisztika eddig nem terjedt ki, csak költségvetési előirányzatokban és a Magy. Statisztikai Évkönyvben jelentek meg egyes adatok, ennél fogva a következő adatok közlésétételét kérjük:

1. Mennyi a pénzügyigazgatóságok személyzete?
2. Mennyi az adóhivatalok személyzele?
3. Az adókető és felszólamlási bizottságokra vonatkozó összes adatok (tagok száma, a foglalkozása, működési idő, az elintézt ügyek száma) közzéteendők.
4. Felébbviteli statisztika (a községi közegek, a pénzügyigazgatóság és az adókető bizottságok határozatai ellen):
 - a) a jogorvoslatok száma,
 - b) a jogorvoslatok eredménye,
 - c) mily nagyságú adóösszegre és adóalapra vonatkozik a jogorvoslat.
5. A közigazgatási bíróság működéséről az eddigi adatoknál sokkal részletesebb és adónemek szerint elkülönített kimutatásokat kérünk.
6. Az egyenes adókra vonatkozó végrehajtási és árverési statisztika is elkészítendő.

XI.

Összesítés.

Úgy, mint már az a VII. kötetben történt, minden évről egy összesítés készítendő, hogy

1. Mennyi egyenes adó esik minden lakosra fejenként.
2. Az egyenes adóösszbevetéltől hány százalék jut az egyes adónemekre.
3. Az így nyert eredmények az előző évi adatokkal összehasonlítandók.

B) Fogasztási adók.

Folytatandónak véljük azt a kiadványsorozatot, mely eddig is minden évben megjelent. Ez a kiadvány azonban lényeges kiegészítésekre szorul. A legtöbb adónemnél ugyanis (szesz, cukor) a statisztika csak azt állapítja meg, hogy ki és hol fizeti az adct, holott a helyes adópolitika szempontjából bennünket csak az az egy kérdés érdekelhet, ki viseli az adóterhet. Ennek kipuhatólása céljából a következő javaslatokat tesszük:

1. A szeszgyárak és szesz szabadraktárak kimutatásai alapján megállapítandó, hogy az adóköteles szesz hová szállíttatott.

2. Ugyanígy a cukornál is.

3. A kincstárnak rendelkezésére álló ellenőrzési iratokból és egyéb más alkalmas módon anélkül, hogy ez az adófizetők zaklatásával járna, adatok szerzendők be, hogy a szesz- sör- és cukorfogyasztás vármegyénként, törvényhatósági és rendezett tanácsú városokként hogyan alakul. Elsősorban Budapestre nézve készítendő egy rendszeres fogyasztási adóstatisztika.

4. A bor- és a húsfogyasztási adóra vonatkozó adatok rendezett tanácsú és törvényhatósági városokként elkülönítendőek.

5. Minthogy a vámok is fogyasztási adó jellegével bírnak, rendszeres statisztika készítendő arról, hogy a szerződéses osztrák-magyar vámterületen mennyit tesz ki a vámbevétel oly árúk után, melyek Magyarországon fogyasztatnak el. Erre nézve a német birodalmi statisztika kitűnő mintát szolgáltat, – s egyes adatok a Magyar Stat. Évkönyv különböző évfolyamaiban is közzé tétetnek. (1911. évi folyam 221. 1.)

C) Jövedékek.

Az eddigi statisztikai kimutatások a következőkben egészítendők ki:

1. A sófogyasztás vármegyénként, törvényhatósági és rendezett tanácsú városok szerint elkülönítve összesítendő.

2. A dohányjővedék eredményei, vármegyék, törvényhatósági és rendezett tanácsú városok szerint elkülönítve összesítendőek.

D) Bélyeg és illeték.

Ebben a tekintetben statisztikánk a leghiányosabb. A hiányok pótlására a következő javaslataink vannak:

1. Ha az illeték levonása hivatalos űrlapok használata vagy felülbélyegzés által történik, részletes statisztika készítendő arról, mennyi bevétel esik az egyes értékfokozatokra. Így pl. váltóknál kimutatandó, hogy mennyi kelt el a hivatalos űrlapokból a különböző értékfokozatok szerint.

2. A bélyegjegyekben lerótt illetékek statisztikájának összeállítása igen nagy nehézségekbe ütközik, de mégis néha kínálkozik alkalom ily felvételekre. Kísérletképen néhány járásbírósnál és törvényszéknél a hivatalos bélyegszemle alkalmából összeállításokat kell készíteni, hogy a pertárgy különböző értéke szerint mennyi az egyes perek illetékterhe. Ez a munkálat azért is célszerű lenne,

mert a jogkereső közönség körében felmerült ama kívánság helyes-ségének megítélésére t. i., hogy a peres eljárás körében az átalány-illeték rendszere létesíttessék, kellő támpontokat szolgáltatna.

3. A készpénzben fizetendő illetékekről a pénzügyministerium már 1895 óta gyűjt adatokat, melyeknek egy része a ministerium 1895-1905. évi működéséről szóló kötet 763. és köv. lapjain közzé is tétetett. Ez adatok részletes feldolgozására van szükség a követ-kező irányokban:

a) Az illetékegyenérték fizetése részletesen ingó és ingatlan vagyonra nézve kimutatandó.

b) A vagyonátruházási illetékre nézve a ház és földbirtok külön-választásával értékfokozatok szerint részletes statisztika készítendő.

4. Az örökösödési illetékről az ingó és ingatlan vagyon szétvá-
lasztásával rendszeres statisztika készítendő. Ugyancsak ily munká-
lat készítendő az élők közötti ajándékozásról.

5. Az összes készpénzben fizetett *fontosabb* illetékekről az ille-
tői díjjegyzék sorrendjében külön összeállítás készítendő.

6. Az eredmények vármegyék, törvényhatósági és rendezett
tanácsú városok szerint külön összesítendők.

E) A vagyoni és örökségi adó előkészítése.

Törvényhozásunk már sokáig nem zárkozhatik el a vagyoni és örökségi adók befogadásától, s ezért kívánatos lenne, hogy az ide-vonatkozó javaslatok tárgyalása alkalmából a megfelelő statisztikai adatok, úgy az adóteher mérve, mint a várható adóbevétel tekinte-tében az érdekeltségnek rendelkezésére álljanak. Az ily statisztika készítéséhez elsősorban a következő adatok szükségesek:

1. A földbirtok valódi értékének meghatározása. Erre nézve a következő eszközök állanak rendelkezésünkre:

a) A vagyonátruházási illetékekre és telekkönyvi bejegyzé-
sekre vonatkozó adatok.

b) A haszonbéri összegek.

c) Tekintettel arra, hogy értékemelkedési adó behozatalát sem kerülhetjük el, a statisztika készítésénél figyelem fordítandó arra, hogy ingatlanok emelkedése a legutolsó birtokváltozás alkalmával kimutattassék.

2. A házak értékének megállapításához ugyanezek az adatok szükségesek, bár kétségtelen, hogy a házadókataszter a házak jöve-
delmére és így azok értékére is több támpontot nyújt, mint a föld-
birtok tekintetében a földadókataszter.

3. A tőkevagyon kipuhatolására vonatkozó adatok és eszközök felemlítendőik:

a) mindazok, amelyeket a tőkekamat- és járadékadónál már említettünk.

b) a telekkönyvi bejegyzésekre vonatkozó adatok.

c) a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adójánál részünkről tett indítványok.

* *

*

Végül egy nagyszabású munkát készítendő, mely a magyar államháztartás összes bevételi forrásainak eredményeit 1867-től kezdve napjainkig a fent előadott elvek alapján összeállítja.

Az adókivetésre és a bevételi forrásokra vonatkozó főbb adatok rövid összefoglalásban évente a Magyar Statisztikai Évkönyvben is közzéteendők.